

PUNCTUL CRITIC

**Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală**

nr. 2 (12) 2014

PROCESUL ELECTORAL ȘI CALITATEA DEMOCRAȚIEI

Punctul critic – Trimestrial de diagnoză socială, politică și culturală

Fondator: Eugen Uricaru

Consiliul științific:

Bernard Castelli, Institutul de Cercetare pentru Dezvoltare (IRD) din Paris

Septimiu Chelcea, Universitatea din București

Raffaella Gherardi, Universitatea din Bologna

Manuel Herrera Gomez, Universitatea UNED din Madrid

Marco Lucchesi, Universitatea Federală din Rio de Janeiro

Andrei Marga, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Giacomo Marramao, Universitatea Roma III

Ioan Negrutiu - E.N.S. Lyon

Vasile Pușcaș, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Gheorghe Lencan Stoica, Universitatea din București

Colegiul redacțional:

Director: Mihai Milca

Redactor-șef: Iacob Florea

Tehnoredactare: Carmen Dumitrescu

Corectură: Violeta Dumitru

Distribuție: Adrian Ionuț Preda

Editor: Fundația Culturală Ideea Europeană

Adresa: str. Negru Vodă nr. 3, et. 3, cam. 327; 330

Tel: 021/3274892 ; fax: 021/3275092

e-mail: punctulcritic@ufb.ro

ISSN print 2068-8989

PUNCTUL CRITIC se distribuie în librării.

Volumul poate fi comandat și la:

OP-22, CP-113, Sector 1, București, 014780, România

Tel.: 021-2125692

E-mail: punctulcritic@ideeaeuropeana.ro

Internet: www.ideeaeuropeana.ro

Expedierea se face prin poștă.

Tipărit în România

Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Nicio parte a acestui volum nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea scrisă a Editurii Ideea Europeană. Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

SUMAR

EDITORIAL

- România electorală 5
Mihai Milca

PROCESUL ELECTORAL ȘI CALITATEA DEMOCRAȚIEI

- Absenteismul la urne: o problemă cronică a alegerilor
pentru Parlamentul European 11
Bogdan Fartușnic, sociolog

- Euroalegerile 2014: între scepticism și indiferență 19
Sebastian Simion

- Comportamentul electoral al minorităților din România.
Studiu de caz – Minoritatea romă 30
Ionaș Vladimир

- Votul uninominal parlamentar din perspectiva evoluției
alegerilor parlamentare din 2008 și 2012 – analiză asupra
profilului socio-electoral al parlamentarului actual, mai bine
zis, al perpetuării sau adaptării sistemului politic românesc 53
Dacian Vasincu

- Tendențele democrației și alegerile prezidențiale românești 66
Raluca Moisoiu

CONFLUENȚE

- Iraționalitatea politicii, supunere, consens și revoltă 73
Octavian Oprîș

- Bipolarismul reinstaurat de tragedia Ucrainei 83
Vasile Leca

FONDUL ȘI FORMA

- Virgil I. Bărbat – un gânditor de referință 91
Andrei Marga

România electorală

Mihai Milca

Ne place să credem că democrația reinstaurată în România după decembrie 1989, singurul câștig real dobândit în condițiile în care totalitarismul comunist a suferit istorica sa implozie în Europa centrală și estică, este în măsură să-și dovedească, dacă nu imediat, cel puțin pe termen mediu și lung, nu doar condiția sa inalienabilă, constitutivă din punct de vedere politic, ci și virtuțile funcționale în raport cu oricare alt tip de regim de factură non-democratică. În realitate, democrația românească postdecembristă este una *sui generis*, ale cărei caracteristici manifeste diferă de sau se află în flagrant contrast cu cele ale democrației occidentale consolidate. Nu este vorba de o boală a copilăriei și nici de o etapă tranzitorie care poate fi depășită prin reforme instituționale și procedurale impuse „de sus” sau „din exterior”. Ceea ce se ignoră cel mai adesea este faptul că fracturile istorice pe care le-a suferit democrația în România modernă de la constituirea statului național, trecându-se prin faze prelungite de autoritarism mono-

cratic (dictatura carlistă, dictatura militară antonesciană) și totalitarism stalinist sau național-comunism (perioada Gheorghiu-Dej și „epoca Ceaușescu”) au generat traume adânci și au lăsat sechele politice greu de surmontat. Statul și structurile sale birocratizate nu au reprezentat un vector al democratizării societății românești. Iar societatea civilă, în adevăratul sens al cuvântului, a fost cvasi-inexistentă și practic indezirabilă atât pentru guvernanțele de odinioară, cât și pentru cele din ultimii douăzeci și cinci de ani. Pe de altă parte, partidele politice românești, atât cele istorice, cât și cele care populează astăzi scena publică nu și-au dezmințit niciodată apetitul pentru a se substitui, pe poziții de putere, instituțiilor democratice, astfel încât ceea ce s-a instituit de fapt nu a fost un mecanism care să se plieze întru totul prevederilor constituționale și principiilor de funcționare a statului de drept, ci un sistem partitocratic care a confiscat pârgurile de decizie și influență în toate structurile instituționale și administrative.

Cultura politică a românilor a fost subsumată ideologiilor dominante doar în măsura în care acestea erau consonante cu conjuncturi și interese imediate, fără a avea determinanți bine delimitate și profunde în universul mental al diferitelor categorii de electorat. Clivajul între elitele politice și intelectuale, pe de o parte, și masa alegătorilor, pe de altă parte, a fost lipsit de semnificație în explicarea tipologiilor votanților și a comportamentului lor în fața urnelor. Clivajele între mesajele partidelor și candidaților *en titre* sau între presupusele segmente de electorat arondate acestora s-au estompat de multe ori de la o confruntare electorală la alta, întrucât afinitățile, intențiile de vot ale prezumtivilor alegători fluctuau în funcție de circumstanțe, de identificările interesate, de falsele identificări și manipulările mediatice.

Democrația electorală în România, după 1989, evidențiază cu pregnanță toate tarele și mutațiile suferite de climatul politic postdecembrist marcat de tendințe contradictorii și exacerbate. Dezideologizarea discursului politic și accentuarea dimensiunii emoționale a ofertei electorale, apeleurile convenționale la dialog și consens, precum și propensiunea continuă spre beligeranță, intoleranță și excluziune a adversarilor, recursul la valori și teme generoase concurat de practici agresive și partizanate frizând

iraționalitatea au devenit, în numai două decenii și jumătate de exercițiu democratic formal, simulacru de dezbateri, participare politică sporadică și spirit inertial, mimetic, atributele inconfundabile ale realității electorale românești. Ratele de participare a cetățenilor la alegerile derulate din 1989 încoace au diminuat constant, în timp ce abstinențismul a înregistrat cote crescătoare, asociindu-se diferitelor forme de frustrare și nemulțumire generate de prestația clasei politice, și atitudinile tot mai pronunțate anti-sistem.

O tendință care a câștigat tot mai mult teren în spațiul public a fost aceea a perpetuării difuze a campaniilor electorale dincolo de intervalele strict reglementate, astfel încât intervențiile și luările de poziție ale politicianilor nu au urmărit obiective și răspunsuri la probleme legate de activitatea Executivului sau a Legislativului, de rostul și rolul puterii judecătorești, de politica euro-comunitară etc., ci suscitarea unor situații conflictuale cu consecințe susceptibile de a amplifica șansele electorale ale partidelor, ale protagoniștilor Puterii și frunțașilor Opoziției.

Dacă intruziunea televiziunii și a celorlalte mijloace de comunicare în masă în sfera politicii a cunoscut în tot acest răstimp o creștere exponențială, nu este însă mai puțin adevărat că însăși practicarea politicii s-a subordonat unor exigențe ce au modifi-

cat însăși substanța acesteia, politica metamorfozându-se în tele-politică. Showbiz-ul politic a preluat funcția de informare și dezbateră a problematicii de interes public, primând spectacolul cu orice preț, în care politicienii sunt condamnați să se supună regulilor star-sistemului, alături de vedetele din lumea muzicii, sportului, modei și vieții mondene. Presa cotidiană și magazinistică s-a „tabloidizat” la extrem, selectând din arealul politic bârfe, zvonuri, cancanuri, atacuri la persoană, amănunte picante, pseudo-dezvăluiri și secvențe compromițătoare care fac din politicieni ținte la îndemână pentru declanșarea și desfășurarea unor campanii de presă susținute și, nu de puține ori, cu efecte devastatoare.

Distorsionarea actualității politice și a receptării publice a acesteia reprezintă nu doar patul germinativ al manipulării mediatice, ci și răspunsul cotidian la apetitul insatiabil al unui public avid de senzaționalism ieftin și trivialități politice. Nevoia de informare corectă cedează în fața consumerismului și dependenței toxice de surrogate de fapte și idei, clișee comode și stereotipuri contagioase.

Tele-politica și tele-alegerile tind să devină astfel o realitate prefabricată, un produs ficțional care este propus ca substitut al realității înseși.

Dacă mass-media nu se mai poate sustrage „vocației” sale manipulative în plan politic, iar politicienii ac-

ceptă unii de voie, de nevoie, alții cu voioșie iresponsabilă ca mesajelor lor să li se adauge coeficienți de „corecție” manipulativă, o altă categorie de intermediari ai mesajelor electorale își face simțită prezența pe platourile TV: comentatorii și așa-ziii analiști politici. Ei se învrednicesc să facă asimilabile tot felul de judecăți evaluative sau enunțuri apodictice, laudând, obiectând, criticând, justificând sau motivând diferite candidaturi, poziționări sau re poziționări pe scena politică prin care-și onorează partizanatele secrete și contractele oneroase cu mogulii presei și televiziunilor.

Mai nou, operațiunilor de condiționare a electoratului prin mass-media li se asociază și sondajele de opinie, care în perioadele dintre alegeri abundă în constatări de natură să manipuleze, la rândul lor, atât alegătorii potențiali în postura lor de consumatori de informații aparent statistice și științifice, cât și comentatorii și așa-ziii analiști politici care aspiră la statutul de „noi” lideri de opinie, exonerati pe această cale că ar fi părtași la diversiuni mediatice și manipulări.

În România zilelor noastre, ca și în alte părți, câmpul politic a devenit o piață precum cea în care produsele de consum sunt promovate ostentativ, insistent și fără reticențe sau scrupule de orice ordin.

Marketizarea politicii, standardizarea formulelor de acroșare a alegători-

lor pe parcursul campaniilor electorale au creat noi surse de profit și profesioniști la modă. Dar dincolo de această constatare, nu putem să nu recunoaștem că piața politică s-a divizat și s-a închis pentru libera și onestă concurență. Fenomenele de saturare, de monopolizare și control disimulat au proliferat. Rațiunile de ordin comercial s-au impus strategiilor staff-urilor de campanie și finanțatorilor partidelor care devin parte a oligarhiei politice a momentului. Campaniile electorale se vădesc a fi într-o tot mai mare măsură întreprinderi subordonate unor jocuri de interese ce scapă electoratului. Aceste campanii supralicitează caracterul incriminator și dimensiunile diabolizate ale adversarilor politici. Se abuzează de tehnici de intimidare și intoxicare a electoratului. Se practică atacul la persoană și linșajul mediatic. Se vizează compromiterea publică, discreditarea și anihilarea preopiniențelor. Canibalismul politic a ajuns un firesc și banal mod de a fi.

România electorală a anului 2014 evidențiază și un alt aspect extrem de grav și cu repercusiuni ireversibile. Implicarea în lupta politică și electorală a instituțiilor publice, controlate politic, menite să apere statul de drept și să combată corupția, care s-au transformat în mod involuntar în

instanțe de arbitraj politic. În măsura în care anchetele și arestările, vizând protagoniștii confruntării electorale îi sancționează pe unii politicieni favorizându-i implicit pe alții, au făcut ca, de exemplu, campania pentru prezidențialele din 2014 să fie una atipică în raport cu cele precedente, dar și una profund viciată de suspiciuni, amenințări penale, expediții punitive cu efecte demobilizante asupra militanților partidelor și unor segmente de electorat.

Notorietatea mediatică și exhibarea cotidiană a unor politicieni în diverse posturi intră de acum în zona de risc și vulnerabilitate prin ricoșeu. La acestea toate putem adăuga diletanțismul și veleitarismul cu pretenții de care dau dovadă nu puțini manageri de campanie electorală, gafele candidaților, defazarea acestora în raport cu problemele reale și acute ale societății românești, discursurile cu tentă populistă, demagogia iritantă și suficiența celor care ocupând prim-planul atenției publice se iluzionează că au și îndreptățirea de a abuza de încrederea concetățenilor și conaționaliilor lor.

Acesta este, din păcate, tabloul politic al României în anul de grație (electorală) 2014!

Procesul electoral și calitatea democrației

Absenteismul la urne: o problemă cronică a alegerilor pentru Parlamentul European

Bogdan Fartușnic, sociolog

În vederea înțelegerii corecte și a adoptării unor soluții eficiente pentru îmbunătățirea situației, rata scăzută de participare la alegerile pentru Parlamentul European trebuie analizată prin prisma motivelor care provoacă acest dezinteres evident din partea electoratului. Diferențele majore înregistrate între prezența la urne în cazul alegerilor naționale, comparativ cu cele europarlamentare demonstrează că absenteismul ridicat nu reprezintă o caracteristică definitorie pentru toate tipurile de evenimente electorale. Prin urmare, de ce alegerile pentru Parlamentul European nu reușesc să stârnească interesul cetățenilor, în ciuda tuturor eforturilor depuse atât la nivel european, cât și național?

O primă explicație ar putea fi găsită în percepția asupra influenței pe care o are Parlamentul European asupra

vieții cotidiene a cetățenilor. Atribuțiile ambigue, puterea de decizie neclară și inferioritatea față de autoritățile naționale creează o impresie majoritară că instituția europeană este o structură fără un grad de importanță prea ridicat. Dacă ne referim la cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, observăm faptul că valorile prezenței la urne arată că alegerile pentru administrația locală mobilizează electoratul în cel mai ridicat nivel. Percepția cetățenilor asupra gradului de apropiere a factorilor de decizie și influența majoră asupra vieții cotidiene reprezintă principalul motiv pentru care alegerile locale declanșează un interes crescut, indiferent de țara la care ne referim. La un nivel mai redus, dar superior alegerilor pentru Parlamentul European, se situează și valorile prezenței la urne în cazul scru-

tinelor parlamentare și prezidențiale (acolo unde este cazul).

Un alt motiv pentru prezența redusă la urne ar putea fi identificat în campania electorală nepotrivită, desfășurată de partide la nivel național. O practică generalizată în cazul majorității statelor din Uniunea Europeană este utilizarea campaniei electorale pentru europarlamentare în vederea transmiterii de mesaje și a dezbaterii problemelor interne, temele europene fiind abordate în plan secund sau ca pretext. Această atitudine a partidelor ar putea proveni tocmai din nevoia de a satisface interesul mai mare al cetățenilor pentru subiectele interne. O altă explicație ar putea fi găsită în dorința partidelor de a utiliza alegerile europarlamentare ca platformă de promovare a mesajelor electorale pentru alte tipuri de alegeri considerate mai importante, cum ar fi cele parlamentare sau prezidențiale.

Posibilele explicații pentru nivelul crescut al absenteismului la alegerile pentru Parlamentul European, enunțate mai sus, se adaugă motivele aplicabile în cazul tuturor tipurilor de alegeri. Dintre acestea, cel mai des invocate sunt dezamăgirea electoratului față de clasa politică, dezinteresul față de subiectele politice și lipsa unor alternative credibile.

Datele statistice prezentate în tabelul 1 arată că, în cvasitotalitatea statelor din Uniunea Europeană, absenteismul la urne este mult mai ridicat în cazul alegerilor europarlamentare, comparativ cu alegerile parlamentare și prezidențiale. O analiză a valorilor prezenței la cele mai recente alegeri naționale desfășurate în cele 28 de state membre ale spațiului comunitar și la alegerile pentru Parlamentul European din luna mai 2014 ne dezvăluie diferențele majore între nivelurile de interes manifestate de cetățeni. Singura situație în care avantajul prezenței la urne este de partea alegerilor europarlamentare (0,2% în plus față de alegerile parlamentare) este întâlnită în cazul Belgiei, fiind necesară mențiunea că în acest stat prezența la vot este obligatorie. Existența acestei prevederi explică valoarea foarte ridicată a prezenței la urne (89,6%), dar nu reprezintă o garanție pentru obținerea unei rate de prezență asemănătoare cu cea pentru alegerile naționale. Acest fapt este demonstrat de cazurile altor state în care participarea la vot este obligatorie, Grecia (minus 2,5% față de alegerile parlamentare din 2012), Luxemburg (minus 5,6% comparativ cu alegerile parlamentare din 2013) și Cipru (minus 37,6% față de scrutinul prezidențial din 2013).

Tabel 1. Situație comparativă a prezenței la urne în cazul alegerilor naționale și alegerilor pentru Parlamentul European¹

Nr. crt.	Stat membru al Uniunii Europene	Tip de alegeri naționale	Anul scrutinelui	Prezența la urne (în procente)	Prezența la urne la alegerile pentru Parlamentul European din 2014 (în procente) ²
1.	Austria	Parlamentare	2013	74,4%	45,4%
		Prezidențiale	2010	53,6%	
2.	Belgia³	Parlamentare	2014	89,4%	89,6%
3.	Bulgaria	Parlamentare	2013	52,5%	35,8%
		Prezidențiale	2011	48,2%	
4.	Cehia	Parlamentare	2013	59,4%	18,2%
		Prezidențiale	2013	59,1%	
5.	Cipru⁴	Prezidențiale	2013	81,6%	44%
		Parlamentare	2011	78,7%	
6.	Croația	Parlamentare	2011	57,3%	25,2%
		Prezidențiale	2010	50,1%	
7.	Danemarca	Parlamentare	2011	87,7%	56,3%
8.	Estonia	Parlamentare	2011	63,5%	36,5%
9.	Finlanda	Prezidențiale	2012	69,8%	39,1%
		Parlamentare	2011	70,5%	
10.	Franța	Parlamentare	2012	55,4%	42,4%
		Prezidențiale	2012	80,3%	
11.	Germania	Parlamentare	2013	71,5%	48,1%
12.	Grecia⁵	Parlamentare	2012	62,5%	60%
13.	Irlanda	Prezidențiale	2011	56,1%	52,4%
		Parlamentare	2011	69,9%	
14.	Italia	Parlamentare	2013	83,4%	57,2%
15.	Letonia	Parlamentare	2011	59,5%	30,2%
16.	Lituania	Prezidențiale	2014	47,3%	47,3%
		Parlamentare	2012	52,9%	
17.	Luxemburg⁶	Parlamentare	2013	91,1%	85,5%
18.	Malta	Parlamentare	2013	92,9%	74,8%
19.	Olanda	Parlamentare	2012	74,6%	37,3%

¹ Conform datelor disponibile la adresa: <http://www.electionguide.org/countries/>

² Conform datelor disponibile la adresa: <http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html>

³ Prezența la urne este obligatorie

⁴ Prezența la urne este obligatorie

⁵ Prezența la urne este obligatorie

⁶ Prezența la urne este obligatorie

20.	Polonia	Parlamentare	2011	48,9%	23,8%
		Prezidențiale	2010	55,3%	
21.	Portugalia	Parlamentare	2011	58%	33,7%
		Prezidențiale	2011	46,5%	
22.	Regatul Unit	Parlamentare	2010	65,5%	35,4%
23.	România	Parlamentare	2012	41,8%	32,4%
		Prezidențiale	2009	58%	
24.	Slovacia	Prezidențiale	2014	50,5%	13%
		Parlamentare	2012	59,1%	
25.	Slovenia	Parlamentare	2014	51,7%	24,5%
		Prezidențiale	2012	42%	
26.	Spania	Parlamentare	2011	72%	43,8%
27.	Suedia	Parlamentare	2010	84,6%	51,1%
28.	Ungaria	Parlamentare	2014	60,5%	29%

O situație specială este întâlnită în cazul Lituaniei, statul baltic organizând alegerile pentru Parlamentul European în aceeași zi cu turul secund al alegerilor prezidențiale. Comasarea a produs o creștere artificială a prezenței la vot în cazul alegerilor europarlamentare, de la 21% în 2009 la 47,3% în 2014. Chiar dacă nu există o Directivă în acest sens, statele membre fiind suverane în programarea evenimentelor electorale, recomandarea Uniunii Europene este ca alegerile europarlamentare să nu fie comasate cu alte tipuri de alegeri sau referendumuri naționale, pentru a evita trimiterea în plan secund a temelor europene.

Există și situații în care diferența prezenței la urne între alegerile naționale și cele europarlamentare este foarte ridicată, depășind 30% în zece state din Uniunea Europeană.

Astfel, dacă ne raportăm la prezența înregistrată la cele mai recente alegeri naționale și la alegerile pentru Parlamentul European din anul 2014 observăm următoarele diferențe: Cehia (minus 41,2% comparativ cu parlamentarele din 2013), Franța (minus 37,9% comparativ cu prezidențialele din 2012), Slovacia (minus 37,5% comparativ cu prezidențialele din 2014), Olanda (minus 37,3% comparativ cu parlamentarele din 2012), Suedia (minus 33,5% comparativ cu parlamentarele din 2010), Croația (minus 32,1% comparativ cu parlamentarele din 2011), Ungaria (minus 31,5% comparativ cu parlamentarele din 2014), Danemarca (minus 31,4% comparativ cu parlamentarele din 2011), Finlanda (minus 30,7% comparativ cu prezidențialele din 2012) și Regatul Unit (minus 30,1% comparativ cu parlamentarele din 2010).

Prezențe la vot extrem de reduse, de sub 25%, s-au înregistrat la alegerile pentru Parlamentul European din luna mai 2014, în următoarele state: Slovacia (13%), Cehia (18,2%), Polonia (23,8%) și Slovenia (24,5%). Exceptând statele în care este în vigoare obligativitatea prezenței la vot, doar în cinci cazuri participarea a depășit valoarea de 50%: Malta (74,8%), Italia (57,2%), Danemarca (56,3%), Irlanda (52,4%) și Suedia (51,1%).

La scrutinul europarlamentar organizat anul acesta în România s-a înregistrat cea mai mare prezență la urne (32,4%), comparativ cu precedentele momente electorale de acest tip din 2007 (29,5%) și 2009 (27,7%). O posibilă explicație pentru creșterea semnificativă de aproape 5%, a cincea cea mai mare evoluție pozitivă din Uniunea Europeană poate fi identificată în caracterul electoral național al anului 2014. Spre deosebire de situația înregistrată la alegerile europarlamentare din 2009, clasa politică din România a utilizat mult mai intens campania electorală din primăvară, ca punct de lansare al candidaților și mesajelor pentru scrutinul prezidențial din luna noiembrie. Considerate în mod unanim drept cel mai important eveniment electoral al anului 2014, alegerile prezidențiale

au reprezentat motivul principal pentru interesul crescut arătat de clasa politică față de scrutinul europarlamentar. Promovarea candidaților la președinție, re poziționarea în cadrul alianțelor electorale, transmiterea mesajelor referitoare la teme naționale de interes au reprezentat principalele motive pentru care campania electorală a alegerilor pentru Parlamentul European din acest an a fost mult mai activă și dinamică decât în ocaziile precedente.

După cum se poate observa în tabelul 2, prezența la urne în cazul alegerilor pentru Parlamentul European a scăzut în permanență pe parcursul celor opt momente electorale desfășurate din 1979 până în 2014. Diferența ratei de prezență la urne între primele alegeri europarlamentare și cele mai recente este de aproape 20 de procente, în aceeași perioadă numărul de state membre ale Uniunii Europene crescând de la 9 la 28. Datele statistice arată că nu se poate vorbi despre un entuziasm inițial al cetățenilor din țările nou primite în cadrul structurii europene, aderarea a zece noi state în anul 2004 provocând o scădere cu patru procente a prezenței la urne comparativ cu alegerile din 1999.

Tabel 2. Evoluția prezenței la urne, ca medie la nivel european, în cazul alegerilor pentru Parlamentul European⁷

Nr. Crt.	Anul alegerilor	Prezența la urne (în procente)	Numărul de state membre ale Uniunii Europene
1.	1979	62%	9
2.	1984	59%	10
3.	1989	58,4%	12
4.	1994	56,7%	12
5.	1999	49,5%	15
6.	2004	45,5%	25
7.	2009	43%	27
8.	2014	42,5%	28

Analiza comparativă a evoluției prezenței la urne la alegerile pentru Parlamentul European din anii 2009 și 2014 dezvăluie faptul că doar zece state au înregistrat modificări, în sens pozitiv, ale participării, cele mai însemnate fiind întâlnite în: Lituania (plus 26,3%), Grecia (plus 7,4%), Suedia (plus 5,6%), Germania (plus 4,8%) și România (plus 4,7%). Aceste date statistice trebuie privite însă prin prisma situațiilor particulare care au favorizat creșterea participării la vot, cazurile Lituaniei și României fiind deja dezvoltate. De asemenea, în Grecia, prezența la urne este obligatorie prin lege, în timp ce în Suedia s-au organizat alegeri parlamentare în luna septembrie 2014, fiind astfel aplicabile explicații asemănătoare cu cele din cazul României.

Statele în care s-au înregistrat cele mai importante modificări în sens negativ ale prezenței la urne între alegerile pentru Parlamentul European din acest an și cele din 2009 sunt: Letonia (minus 23,5%), Cipru (minus 15,4%), Cehia (minus 10%), Italia (minus 7,8%), Estonia (minus 7,4%) și Ungaria (minus 7,3%).

La alegerile europarlamentare, organizate în luna mai, au existat și cazuri în care nivelul participării la urne a electoratului nu a cunoscut modificări semnificative pozitive sau negative, comparativ cu situația înregistrată în urmă cu cinci ani. Astfel de rezultate, în care evoluția a fost de sub un procent, am identificat în Austria (minus 0,6%), Belgia (minus 0,8%), Polonia (minus 0,7%), Finlanda (plus 0,5%), Olanda (plus 0,6%) și Regatul Unit (plus 0,7 %).

⁷ Conform datelor disponibile la adresa: <http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html>

Tabel 3. Evoluția comparativă a prezenței la urne la alegerile pentru Parlamentul European din anii 2009 și 2014⁸

Nr. Crt.	Stat membru al Uniunii Europene	Prezența la urne la alegerile pentru Parlamentul European din 2009 (în procente)	Prezența la urne la alegerile pentru Parlamentul European din 2014 (în procente)	Diferența (în procente)
1.	Austria	46%	45,4%	- 0,6%
2.	Belgia	90,4%	89,6%	- 0,8%
3.	Bulgaria	39%	35,8%	- 3,2%
4.	Cehia	28,2%	18,2%	- 10%
5.	Cipru	59,4%	44%	- 15,4%
6.	Croația⁹	20,8%	25,2%	+ 4,4%
7.	Danemarca	59,5%	56,3%	- 3,2%
8.	Estonia	43,9%	36,5%	- 7,4%
9.	Finlanda	38,6%	39,1%	+ 0,5%
10.	Franța	40,6%	42,4%	+ 1,8%
11.	Germania	43,3%	48,1%	+ 4,8%
12.	Grecia	52,6%	60%	+ 7,4%
13.	Irlanda	58,6%	52,4%	- 6,2%
14.	Italia	65%	57,2%	- 7,8%
15.	Letonia	53,7%	30,2%	- 23,5%
16.	Lituania	21%	47,3%	+ 26,3%
17.	Luxemburg	90,8%	85,5%	- 5,3%
18.	Malta	78,8%	74,8%	- 4%
19.	Olanda	36,7%	37,3%	+ 0,6%
20.	Polonia	24,5%	23,8%	- 0,7%
21.	Portugalia	36,8%	33,7%	- 3,1%
22.	Regatul Unit	34,7%	35,4%	+ 0,7%
23.	România	27,7%	32,4%	+ 4,7%
24.	Slovacia	19,6%	13%	- 6,6%
25.	Slovenia	28,4%	24,5%	- 3,9%
26.	Spania	44,9%	43,8%	- 1,1%
27.	Suedia	45,5%	51,1%	+ 5,6%
28.	Ungaria	36,3%	29%	- 7,3%

⁸ Conform datelor disponibile la adresa: <http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html>

⁹ Primele alegeri pentru Parlamentul European au fost organizate în Croația în anul 2013.

După cum s-a putut observa prin intermediul datelor statistice și analizelor efectuate, participarea la vot în cazul alegerilor pentru Parlamentul European se află într-o continuă scădere. În ciuda eforturilor susținute depuse atât la nivel european, cât și național de către autorități și organisme ale societății civile, alegerile europarlamentare rămân cele mai puțin atractive pentru electorat. Tentativele pentru îmbunătățirea acestei situații trebuie să se concentreze pe două componente principale: implicarea partidelor politice naționale în promovarea importanței Parlamentului Eu-

ropean în viața cotidiană a cetățenilor și creșterea vizibilității deciziilor adoptate de acest for. Orice campanie de conștientizare și mobilizare la urne a electoratului necesită susținerea partidelor prin acțiuni concrete și prezența mult mai frecventă pe agenda publică a subiectelor legate de Parlamentul European. În caz contrar, există riscul ca la alegerile europarlamentare din 2019 să constatăm un nivel al prezenței la urne de sub 40%, ceea ce ar reprezenta un moment trist în istoria democrației de pe „bătrânul continent”.

Euroalegerile 2014: între scepticism și indiferență

Sebastian Simion

„Această Europă nu este îndreptată împotriva cuiva, nu are nici un scop de agresiune, nici un caracter egoist sau imperialist, nici în interiorul său și nici față de alte state.”

Robert Schuman

„Oamenii sunt profund dezamăgiți de Uniunea Europeană” care a devenit „distantă și de neînțeles chiar și pentru guvernele Europene”. În acești termeni au reacționat doi dintre liderii importanți ai „jumătății Vechi” a Europei – Cameron și Hollande, puși în fața consistentelor eșecuri electorale ale propriilor lor partide imediat după 25 mai. Eșecuri echivalente – și pe bună dreptate – cu o respingere masivă a Uniunii Europene de către o semnificativă parte a electoratelor naționale. Titlurile la cald, din marile ziare occidentale, au fost încă și mai

expresive, luând în custodie aproape toată gama fenomenelor tectonice pentru a exprima amplitudinea expansiunii radicalismului și euroscepticismului, întrupat de Farage, Le Pen sau alții *ejusdem farinae*.¹ Cu excedentul său de serenitate rațională, „Mutti” Merkel – mulțumită de soliditatea rezultatului obținut de CDU/CSU și de avansul PPE – a intrat în rolul sticlutei cu săruri împotriva leșinului: ascensiunea partidelor eurosceptice și naționaliste este regretabilă, însă calea reformelor trebuie să continue „în vederea recuceririi alegătorilor”. „Acest lucru este valabil și pentru Franța”, a adăugat ea, deloc îmbucurător pentru Hollande, capelmaistrul celui mai mare eșec electoral al stângii franceze din ultimii ani.² Nici în alte părți lucrurile nu au stat cu mult mai bine, stânga-radicală, extrema-dreaptă, eu-

¹ Remarcându-se o abundență de titluri precum „Could Be the Beginning of the End for Europe”, „Fascism Is Fashionable Again in Europe”, „The Nativist Rebellion Against London” ș.a.m.d.

² Față de primul tur al alegerilor prezidențiale, socialiștii francezi înregistrând un minus de cca. 7 milioane de votanți, un scor record în istoria alegerilor din Hexagon.

roscepticii, anti-imigraționistii și naționaliștii profitând *in globo* de efectele celei mai intense crize financiare din totalul celor 56 de ani de existență ai Uniunii Europene. Dacă pentru conservatorii din PPE situația nu a fost foarte rea, pentru social-democrați și socialiști situația este una departe de a suscita optimism pentru anii ce vin. Partidele radicale și populiste au câștigat victorii electorale importante în zone altădată considerate simboluri ale social-democrației (cum era zona scandinavă). În Ungaria, social-democrații au luat chiar mai puține voturi decât extremiștii de la Jobbik; în Bulgaria, stânga – coordonată de Stanișev, liderul în funcție al Partidului Socialiștilor Europeni – a obținut mult sub ceea ce spera. Grecia – epicentrul crizei europene – a cunoscut evoluții care, chiar dacă erau predictibile, vor presa și mai mult în viitorul imediat în direcția găsirii unor soluții sociale de durată, soluții pe care elenii nu le mai așteaptă din partea stângii tradiționale (Pasok/Elia), situată cu un mandat sub neo-fasciștii de la Zorii Aurii și la egalitate cu comuniștii din KKE, ci mai degrabă de la stânga-radicală. În Danemarca și în Austria, extrema-dreaptă (anti-imigraționistă) a fost plasată de electorat în topul câștigătorilor, completând peisajul în plină recompunere al națio-

nal-populismului nordic. Solidaritatea europeană – cea pe care miza Robert Schuman atunci când argumenta logica „supranaționalului” victorios – se dovedește mai precară decât așteptările elitelor europene, reitându-se faptul că nu există cristalizare politică simplă și nici univocă. „Sentimentul de solidaritate al națiunilor va ieși victorios asupra naționalismului, deja depășit” spunea același Schuman³ – în spiritul unei întregi filozofii a politicii centrate pe metoda comunitară și pe solidaritatea de fapte. Ce ar fi spus după alegerile din 2014? Probabil că ar fi susținut în continuare Europa ca singura soluție posibilă, indicând ca iluzorii rețrănsamentele solidificate electoral de „excesul de mânie” dizolvat în politica țărilor europene în contextul crizei economice și financiare.

Episodul 2014 nu va duce la un derapaj fundamental al construcției europene, dar va introduce limitări importante în funcționarea noilor structuri ale leadership-ului, așa cum va fi vizibilă, aproape cu certitudine, și o schimbare în registrul discursiv al principalilor actori europeni cu privire la problemele sensibile de pe agenda europeană (de la extindere la imigrație, Schengen etc). După aceste alegeri, partidele anti-europene și eurosceptice au obținut un viguros cal

³ Robert Schuman, *Pour l'Europe*, 3e édition, pref. de Jacques Delors, Ed. Nagel, Genève, 2000

troian în citadela bruxelleză, a cărei robustețe o vor ataca sau cel puțin obstrucționa pe toate fronturile posibile – capitalul politic investit în UE, ca orice capital virtual, evaporându-se cu o intensitate fără precedent, chiar dacă marile familii politice europene vor face eforturi de reconsiderare substanțială a agendei acestui ciclu electoral, mai ales la capitolul economico-social. Un alt semnal, care nu trebuie subestimat, este cel transmis de accesarea neo-naziștilor sau a actorilor politici cu idei fascistoide edulcorate (*far-right 2.0*), care poate juca un rol catalitic pentru diverse alte grupuscule extremiste ce populează periferia peisajului politic în cvasitotalitatea statelor europene. Este însă dificil de spus dacă – așa cum unii analiști sugerează, după un meniu *à la* Ayméric Chauprade – marii actori și teoreticieni din UE ar trebui să-și reconsidere modul de relaționare cu populismul radical pe care, eventual, să-l privească nu ca pe o deviație temporară și localizată, ci ca pe o parte integrantă a vieții politice democratice europene. Putem fi de acord cu Tocqueville, că „ar fi o mare problemă pentru omenire dacă libertatea s-ar înfățișa pretutindeni sub același chip”, însă repetarea unor erori politice din istoria nu atât de îndepărtată a Europei ar reprezenta o și mai mare problemă.

De ce a câștigat populismul? pentru că a operat cu ceea ce știe mai bine: cu opunerea poporului „eliteilor”, cu clamarea nevoii simplificării procedurale și instituționale (negarea democrației și a sistemului reprezentativ „corupt de politicieni”; negarea formelor procedurale, inclusiv a celor care țin de Justiție și aici trebuie să ne reamintim că V. Orban a inițiat la puțin timp după preluarea puterii – la cererea Jobbik – restrângerea atribuțiilor „aristocratice” ale Curții Constituționale, model care a constituit apoi sursă de inspirație și pentru alții).

Nu în cele din urmă, exploatarea sectară a conceptului de legătură socială cu accentul pus nu pe calitatea multitudinii relațiilor sociale prezente în societatea contemporană, ci pe „identitate” (de altfel, sunt partide politice care conțin explicit termenul în titulatură) definită prin negarea și stigmatizarea imigranților, esticilor, celor de alte religii (islamică în principal), homosexualilor, romilor ș.a.m.d. *Mutatis mutandis*, situația e asemănătoare cu ceea ce s-a întâmplat în prima perioadă de contestare a globalizării (ultimele decenii ale veacului al XIX-lea) când, în contextul alegerilor din 1893, Maurice Barrès publica un manifest electoral intitulat *Contre les étrangers. Étude pour la protection des ouvriers français*⁴, în care valoa-

⁴ Maurice Barrès, *Contre les étrangers. Étude pour la protection des ouvriers français*, Paris, Grande Imprimerie Parisienne, 1893

rea egalitarismului nu era contestată (nici Le Pen nu o face), ci asociată xenofobiei și protecționismului național („protecționism pentru muncitori”⁵). Atunci răspunsul – socialiștilor și republicanilor centriști – nu a privit omogenitatea sau identitatea (ca punct de pornire în generarea de politici), ci redefinirea problematicii sociale prin conceptualizarea statutului social (extinderea bunăstării publice, diversificarea opțiunilor politice etc.).

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: ABSENTEISM ȘI INDIFERENȚĂ

În Europa Centrală și de Est, partidele cu mesaj eurosceptic, sau *anti-establishment* (în variantele sale radicale) au avut un ecou limitat, acumulând aproximativ 5% din totalul locurilor disponibile pentru cele 11 țări. Procentaj care urcă la 11%, dacă am include cele 12 locuri ale Fidesz, partid care este declarativ membru al EPP, însă care, prin discursul „euro-realist” asumat de liderul Viktor Orban, pare mai degrabă apropiat de curentul eurosceptic. Un procentaj semnificativ, desigur, care este însă departe de a semnifica o mișcare de amploare tectonică în politica regiunii. Excluzând Fidesz, dintre partidele eurosceptice cu un scor semnificativ

ar fi Jobbik (Ungaria), Ordine și Justiție (Lituania) și Adunarea Noii Drepte (KNP – Polonia). Și aici, clasările sunt diferite – Jobbik s-a calificat cu un 14,7% din voturile valabile, sub cele 20,5 procente obținute la alegerile generale naționale. În Polonia, KNP a urcat semnificativ, de la 1,1% în alegerile naționale (2011) la 7,1% la cele europene. Și unul, și celălalt dintre partidele amintite reprezintă cauze de îngrijorare raportat la ceea ce am defini în perspectiva progresistă europeană: Jobbik practicând un conservatorism cu nuanțe de extremă-dreaptă (și acuzat, nu de puține ori, de anti-semi-tism, xenofobie, rasism, homofobie), iar KNP având un lider în persoana lui Janusz Korwen-Mikke, anti-democratic, sexist și cvasinegaționist („Hitler nu a știut nimic de Holocaust” și alte remarci de acest gen conferindu-i un anume gen de profil mediatic). Între aceste limite, un partid cum este lituanianul „Ordine și Justiție” (14,3% din voturi) pare mai apropiat de conservatorism (tradiționalism), cu un mesaj eurosceptic ceva mai temperat decât acela al omologilor săi regionali, colorat doar de recurența atitudinilor sale homofobe, dar fără regiștrii grosier anti-democratice ai Jobbik-ului și probabil și fără o mare dorință de a

⁵ M. Barrès, *op.cit.* p. 4 „... protéger l'ouvrier, notre compatriote, contre l'invasion des ouvriers étrangers qui augmentent les chômages et abaissent les salaires”; în încheiere autorul solicitând un mandat de deputat pentru punerea în aplicare a ideilor manifestului.

colabora în Parlamentul European cu acesta (deși, până la urmă, politica e spațiul posibilului). În rest, partidele la guvernare au scos scoruri de top, fie că vorbim de GERB (Bulgaria), Partidul Reformei din Estonia, Fidesz în Ungaria, Smer-SD (Slovacia), Platforma Civică (Polonia) sau PSD la București. În Letonia, „Unitatea” a capacitat 46% din voturi, un scor cu adevărat remarcabil realizat de un singur partid, o creștere fulminantă față de alegerile naționale (2011) când a luat 27%. Absența unui euroscepticism *in statu crescendo* și dominanța *mainstream*-ului politic – precumpănitor pro-european – lasă un spațiu politic confortabil moderaților și democraților, însă acest lucru în condițiile unui absentism mai mult decât semnificativ. Sigur, acest tip de alegeri – din varii motive – strânge mai puține voturi decât alegerile naționale, însă per ansamblu **ECE a înregistrat o medie de 28%, comparativ cu 43%, media întregii Uniuni.** Cu un minim pe Slovacia, 13%, ceea ce înseamnă un loc de eurodeputat câștigat cu 0,76%. De ce în ECE absentismul este peste media UE rămâne o chestiune deschisă, cu atât mai mult cu cât elitele politice din țările componente sunt în general catalogate ca fiind entuziast pro-europene, sprijinite de o opinie publică mult mai favorabilă euro-instituțiilor comparativ cu „vechea Europă”. O posibilă explicație ar fi legată de dezi-

luzia unei importante părți a electoratului relativ la urmările integrării – nu puțini percep integrarea, mai bine zis rezultatele acesteia, ca fiind destul de departe situate față de așteptările inițiale – considerându-se țări și cetățeni „second-hand”, situați/fixați în periferie ș.a.m.d. Chiar și atunci când îndeplinesc/dețin roluri-cheie în ierarhia instituțională comunitară, statele ECE sunt puse în poziția nu de a fi creative (generatoare de viziuni), ci de a „corespunde” așteptărilor jucătorilor majori. Excepție – unică deocamdată în peisajul ECE – este Polonia, probabil cea mai „integrată” dintre țările intrate în 2004. După alegerile din 2007, Platforma Civică din Polonia a reușit să se impună ca unul dintre jucătorii proeminenți din UE, inclusiv în coordonarea recente crize din Ucraina, Radoslaw Sikorski – ministrul de externe – construindu-și un profil important în elita eurocrată.

Dacă în „vechea Europă” problema este legată de euroscepticism și valențele sale politice, în ECE problema este una a absentismului, apatiei și complacerii. În lipsa unei ponderi semnificative ca număr de mandate, euroscepticii „bătrânei Europe” au beneficiat, totuși, de aportul ECE la „numărul de țări”, cei patru parlamentari din Letonia, Lituania și Cehia asigurându-i, de exemplu, liderului UKIP poziția de co-președinte al grupului EFDD. Evident, din perspectiva na-

rativului „cutremurului politic”, țările ECE s-au situat pe un plan ceva mai luminos decât cel al prejudecăților despre „statele fost comuniste”, însă lucrurile trebuie nuanțate. Fără îndoială, este remarcabil că în trei dintre aceste țări partidele considerate de „extremă-dreaptă” și-au pierdut total locurile în PE, însă acest lucru a fost și o consecință a restrângerii spațiului discursiv al acestora (prin preluarea

mesajului identitar, nativist al acestora de către partidele majoritare – fapt vizibil în Polonia și Ungaria, dar și în România). Un alt factor care poate fi luat în considerare este acela al slabei instituționalizări – în sensul propriu al termenului – al sistemului de partide (volatilitatea, migraționismul politic, mobilizarea politică „de oportunitate” reprezentând tot atâtea realități „funcționale” ale votului).

ECE 2014 – distribuția mandatelor*

	EPP	SD	ALDE	Greens/ EFA	ECR	GUE/ NGL	EFDD	Ni	Alții
Bulgaria	7	4	4	0	0	0	0	0	2
Cehia	7	4	4	0	2	3	0	0	1
Croația	5	2	2	1	1	0	0	0	0
Estonia	1	1	3	1	0	0	0	0	0
Letonia	4	1	0	1	1	0	0	0	1
Lituania	2	2	3	0	1	0	2	0	1
Polonia	23	5	0	0	19	0	0	0	4
România	15	16	0	0	0	0	0	0	1
Slovenia	5	1	1	0	0	0	0	0	1
Slovacia	6	4	1	0	1	0	0	0	1
Ungaria	12	4	0	2	0	0	0	3	0
	87	44	18	5	25	3	2	3	12

* 4 mandate pentru EFDD: 1 Cehia (Partidul Cetățenilor Liberi), 1 Letonia (Uniunea Verzilor și Agrarienilor), 2 Lituania (Ordine și Justiție)

Europa Centrală și de Est – alegeri PE 2014

Țări	Partide/ideologii	% Voturi	Mandate	Prezență
Bulgaria	GERB/ГЕРБ Conservatori	30,40%	6	35,5%
	BSP/БСП Social-democrați	18,93%	4	
	DPS/ДПС minoritatea turcă	17,27%	4	
	ББЦ+ВМРО-БНД <i>et al.</i> coaliție mozaic (civici, minoritate macedoneană etc.)	10,66%	2	
	RB - Blocul reformist	6,45%	1	
Cehia	ANO 2011 – liberal-centriști	16,13%	4	19,5%
	Coal. (TOP 09 + STAN – conservatori)	15,95%	4	
	ČSSD Social-democrați	14,17%	4	
	KSČM Comuniști	10,98%	3	
	KDU-ČSL creștin-democrați	9,95%	3	
	ODS P. Civic-Democrați, eurosceptici	7,67%	2	
Svobodní – liberal-conservatori	5,24%	1		
Croatia	HDZ+HSP AS coaliție creștin-democrați și conservatori	41,42%	6	25,06%
	SDP+HNS+HSU+SDSS+IDS coaliție social-democrați și liberali	29,93%	4	
	ORaH- P. Dezvoltării Durabile	9,42%	1	
	HDSSB+HRAST+HSP+ <i>et al.</i> - Coaliție naționaliști și regionaliști	7%	0	
Estonia	ER liberali	24,30%	2	36,44%
	KE Social-liberalism (centru)	22,40%	1	
	IRL creștin-democrație	13,90%	1	
	SDE social-democrați	13,60%	1	
	Indrek Tarand independent	13,20%	1	
Letonia	Vienotiba liberal-conservatori	46,19%	4	30,04 %
	Coal. NA (TB/LNNK+VL!) Naționaliști	14,25%	1	
	Saskaņa SDP social-democrați+rusofoni	13,04%	1	
	Coal. ZZS (LZS+LZP) agrarieni și verzi	8,26%	1	
	LKS Uniunea ruso-letonă, coaliție de stânga-liberală	6,38%		
Lituania	TK-LSD Creștin-Democrați	17,43%	2	44,91%
	LSDP Social-Democrați	17,26%	2	
	LRLS Mișcarea liberală	16,55%	2	
	TT Ordine și Justiție	14,25%	2	
	DP Partidul Muncii	12,81%	1	
	LLRA Acțiunea Electorală Polonă	8,05%	1	
	LVSZ Verzii-Agrarieni	6,61%	1	

Polonia	Platforma Obywatelska RP-P. Civică c-d	32,13%	19	23,83%
	PiS – Lege și Ordine, naționalism	31,78%	19	
	Sojusz Lewic Demokratycznej-Unia			
	Pracy social-democrație	9,44%	5	
	Nowa Prawica – Janusz Korwin-Mikke	7,15%	4	
	euroscpticism, libertarianism			
România	PSL agrarieni și creștin-democrați	6,80%	4	32,16%
	PSD-PC-UNPR	37,60%	16	
	PNL	15,00%	6	
	PDL	12,23%	5	
	Mircea Diaconu	6,81%	1	
	UDRM	6,30%	2	
Slovenia	PMP	6,21%	2	24,43%
	SDS conservatori	24,79%	3	
	SNS SLS creștin-democrați și agrarieni	16,52%	2	
	Verjamen! Centru-stânga	10,36%	1	
	DeSUS (P.Pensionarilor)	8,15%	1	
	SD social-democrați	8,08%	1	
Slovacia	PS	6,63%	0	13,05%
	ZDRUŽENA LEVICA (Stânga Unită)	5,47%	0	
	SMER – social-democrați	24,09%	4	
	Kresťanskodemokratické hnutie / creștin-democrați	13,21%	2	
	Slovenská demokratická a kresťanská únia	7,75%	2	
	Conservatori-liberali și creștin-democrați - Demokratická strana	7,46%	1	
	OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti - conservatori			
	NOVA, Konzervatívni demokrati Slovenska, Občianska konzervatívna strana	6,83%	1	
	Sloboda a Solidarita	6,66%	1	
	Strana maďarskej komunity - Magyar Közösség Pártja – minoritatea maghiară	6,53%	1	
	MOST – HÍD partid interetnic maghiaro-slovac	5,83%	1	
	Ungaria	FIDESZ-KDNP conservatori-naționaliști	51,48 %	
JOBBIK Naționalism /extremă-dreapta		14,67 %	3	
MSZPS Social-democrați		10,9 %	2	
DEMOKRATIKUS KOALÍCIÓ social-liberalism		9,75 %	2	
EGYÜTT-PM social-liberalism		7,25 %	1	
LMP liberali		5,04 %	1	

LEGISLATURA 2014-2019: DEBUTUL PROMIȚĂTOR AL UNEI „REVOLUȚII DEMOCRATICE” ȘI PROVOCĂRILE ULTERIOARE

Modul în care deputații europeni au reușit finalizarea victorioasă a „puciului” instituțional soldat cu impunerea lui Jean-Claude Juncker la Președinția Comisiei (în pofida dreptului „suzeran” al conclavului celor 28 de șefi de guverne) este generator de optimism nu numai pentru partizanii federalismului, dar și pentru cei care, nu de puține ori, au criticat „eurocrația” bruxelleză pentru excesul de ermetism și pentru deficitul de democrație (de altfel, un loc comun al discursurilor de campanie vehiculate de partidele eurosceptice și eurofobe). Prin aceasta, se deschide orizontul unei Uniuni centrate, mai mult decât în perioadele anterioare, pe democrația parlamentară, iar acest lucru nu poate fi nici pe departe rău, cel puțin nu din perspectiva consolidării relațiilor politicianilor cu electoratul european. Sigur, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona (2009), Parlamentul a devenit *de jure* co-legislator, pe picior de cvasiegalitate cu Consiliul, însă era nevoie de un gest de validare a legitimității puternice de care se bucură această instituție și acesta a venit tocmai prin numirea lui Juncker. Astfel Comisia, ca exponentă a „vocii tehnocratice” non-contestabile prin însăși natura rațională a activității sale, va fi

echilibrată de un Parlament deținător al legitimității directe, generate de vot.

Un alt fapt îmbucurător pentru sănătatea politică a Uniunii este legat de modul în care, destul de rapid, majoritarii (PPE, S&D, ALDE) au reușit asamblarea unui „cordon sanitar” în jurul exponenților eurofobiei politice. Visul Le Pen-ist al „distrugerii din interior a Uniunii Europene” a luat distanță față de momentul de euforie de la finele lunii mai, chiar dacă 170 de deputați (22,63% din total, față de 16% în legislatura anterioară) reprezentau o cantitate politică deloc neglijabilă, însă failibilă, prin natura ideologică, uneori diametral opusă, a componentelor alcătuitoare. De altfel, și ECR-ul (cu cele 70 de mandate ale sale fiind al treilea grup ca pondere) construit în jurul conservatorilor britanici și al PiS-ului polonez, eurosceptic, dar democratic, a intrat în logica acestei „Sfinte Alianțe”, contribuind la knock-out-ul tehnic al Frontului Național, incapabil de a coagula în jurul său un grup parlamentar. Astfel, Marine Le Pen cu cei 23 de aleși ai FN din totalul de 52 de parlamentari non-înscriși va rămâne la periferia jocului politic european. Cu atât mai mare dezolarea cu cât Nigel Farage este cel care – beneficiind și de defectarea unui euro-parlamentar al FN – va conduce în calitate de co-președinte propriul său grup, EFD, păstrându-și poziția de campion al „eurofobilor”, cu care deja

a obișnuit publicul în anii anteriori. Din păcate, locurile „sterile” ocupate de FN au redus considerabil influența politică a Franței, atât la nivel general (ocuparea funcțiilor din PE), cât și în cadrul grupurilor (în PPE, francezii au a treia pondere, după germani și polonezi, respectiv a 6-a în grupul S&D). Mișcări minore se mai pot întâmpla (în special în rândul maghiarilor și al PVV-ului lui Geert Wilders), însă coaliția majoritară PPE-S&D-ALDE, cu sprijinul punctual al Verzilor și al GUE (cel puțin pe legislația economică și financiară) va reuși să asigure stabilitatea acestei legislaturi care, cu certitudine, va fi una mult mai dinamică în dimensiunea activității politice față de precedentă.

În ceea ce privește provocările la care Uniunea va trebui să răspundă, acestea nu sunt nici puține și, evident, nici lipsite de importanță. Libertățile civile, politica energetică, locurile de muncă, legislația economică, socială și financiară deschid agenda inițiativelor deja anunțate. La acestea se adaugă – și chestiunea ucraineană augmentează suplimentar o necesitate mereu discutată, însă niciodată generatoare a unei foi de parcurs coerente – imperativul dezvoltării unei

politici externe și de apărare puternice, după 70 de ani în care apărarea europenilor a stat aproape exclusiv în sarcina Statelor Unite, așa cum meticulos a documentat Robert Kagan în *Of Paradise and Power*. Altfel, după cum spunea recent premierul Cameron în *Sunday Times*, Europa va privi în continuare neputincioasă atunci când statele mai puternice își vor hărțui vecinii sau când propriile sale interese îi vor fi afectate. Cu atât mai mult cu cât la marginea estică, Putin – exponentul reanimat al politicii internaționale de tip URSS – și-a făcut un obiectiv major din punerea în stare de funcționare, începând cu 2015, a Uniunii Euroasiatice. Pentru aceasta, și-a dat toată silința să ocupe spațiul lăsat liber de America, opunând propria-i ideologie (de inspirație pravoslavnică) standardelor occidentale (negate în ansamblu, de la multiculturalism și drepturile minorităților etnice până la libertățile civice și drepturile LGBT). Nu trebuie neglijată nici capacitatea de „seducție” a putinismului pe diverse paliere ale politicii europene, în special în rândul extremei-drepte și populiștilor-radicali, forțe activate de Kremlin ca substitut al unui nou Cominform.⁶ Conform unei analize

⁶ Recenta întâlnire între ideologii Mișcării Eurasiatice și populiștii de dreapta europeni (cu implicare politică formală sau informală) de la Viena, 31 mai a.c. (prin bunele oficii ale Fundației Sankt Basilius der Grosse gestionate de oligarhul Malofeev) confirmă interesul Moscovei în construirea unui nou „Cominform”, ca bază dacă nu de influențare decisivă a politicilor UE, măcar ca agent de influență punctuală.

recente privind conexiunile partidelor extremiste și eurofobe (și/sau anti-americane) cu Moscova, un număr de 15 astfel de partide aveau „relații angajate” cu ideologii Kremlinului, alte 6 declarându-se deschise sau binevoitor-neutre intereselor politice ale acestuia⁷; și numai 3 partide de extremă-dreapta fiind anti-moscovite; în termeni de „euro-parlamentari” (proveniți din partidele menționate), aceasta ar însemna un total de 48 (față de 36 după alegerile din 2009).

Între aceste partide, notabile sunt FN francez, FPÖ din Austria, neonazistul NPD, Liga nordului, Ordine și Justiție (Lituania), Jobbik-ul maghiar, Zorii Aurii din Grecia ș.a.m.d. În contextul evoluțiilor din Ucraina, mulți dintre prietenii europeni ai ideologiei Kremlinului își vor pierde semnificativ din suflul inițial, restrângându-și (poate mai mult decât episodic) instrumentarul encomiastic pus la dispoziția unei puteri mai degrabă ostile intereselor UE.

⁷ *The Russian Connection. The Spread of Pro-Russian policies on the European Far Right.* An Analysis by Politica Capital Institute, May 2014 http://www.riskandforecast.com/useruploads/files/pc_flash_report_russian_connection.pdf (10.06.14)

Comportamentul electoral al minorităților din România

Studiu de caz – Minoritatea romă

Ionaș Vladimir

În lucrarea de față, mi-am propus să analizez comportamentul electoral al minorității romă din România și să identific motivul pentru care reprezentanții acestei etnii sunt prezenți la urne într-un procent foarte scăzut.

Pornind de la ideea că în general minoritățile tind să acorde votul partidelor care le reprezintă interesele, în general alcătuite din membri care aparțin aceleiași minorități, voi studia direcția în care se duc voturile celor de etnie romă.

În același timp voi identifica, dacă există, legătura între procentul pe care îl obțin partidele romă în alegeri și procentul celor de etnie romă care participă la vot.

1. MINORITATEA ROMĂ DIN ROMÂNIA

Conform recensământului din 2002, în România erau 535.250 de romi. Putem spune că în zece ani, de la precedentul recensământ, populația romă a crescut cu 134.163 de persoane, însă există documente care contrazic această variantă. Institutul de Cercetare a Calității Vieții indica în 1998¹ cifra de aproximativ 1,5 milioane de persoane când venea vorba despre minoritatea romă din România. În această estimare erau cuprinse atât persoanele care se declarau ca fiind rom, cât și cele care erau identificate ca făcând parte dintr-un mediu social-economic și cultural rom. O altă organizație, Minority Rights Group, estima în 1997 că numărul romilor din România ar atinge 2,5 milioane.²

¹ Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000

² Minority Rights Group, 1997, p. 240

România este țara din Europa cu cel mai ridicat număr de romi. În Ungaria, conform recensământului din 1990, erau 143.000 de romi (1,3% din populație). În Bulgaria, numărul romilor era de 312.000 (3,7% din populație) conform recensământului din 1992. În Grecia, estimările oficiale spuneau că ar fi aproximativ 160.000-200.000 de romi.

În România, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a realizat o cercetare cu privire la numărul de romi din țară, ale cărei rezultate au fost surprinzătoare. Se aproxima numărul romilor undeva la 1,5 milioane.

Numărarea exactă a cetățenilor de etnie romă este foarte dificil de realizat în timpul recensămintelor din cauza faptului că foarte mulți romi se declară fie români, fie maghiari. Acest lucru este de înțeles din cauza conotațiilor negative care sunt asociate etniei rome.

Conform recensământului din 2002, regiunea cu cel mai mare procent al romilor era regiunea *Centru* cu 4%. Imediat după, urma regiunea *Nord-Vest* cu 3,5%, *Sud* cu 2,9%, *Sud-Vest* cu 2,6%, *Vest* cu 2,5%, *Sud-Est* cu 1,7%, *București* cu 1,7% și *Nord-Est* cu 1,2%. Județul cu cel mai mare procent al romilor era județul Mureș cu 7%, iar cel mai mic procent îl întâlneam în județul Botoșani, 0,7%.³

Dacă discutăm despre drepturile minorității rome, există în cadrul Guvernului României Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, sub tutela căruia își desfășoară activitatea Biroul Național pentru Romi. De asemenea, fiind minoritatea națională recunoscută, romii beneficiază de protecție prin Constituție și prin legislație.

În același timp, în România există foarte multe Fundații și ONG-uri care se ocupă de incluziunea romilor. Printre cele mai importante sunt: Alianța Civică a Romilor din România (ACRR), Fundația Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi (CRCR), Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC), Fundația Soros România, Fundația Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și studii – Romani CRISS, Roma Education Fund Romania (Fondul Romilor pentru Educație) – FER.

Există însă și păreri conform cărora numărul mare de fundații, ONG-uri și partide politice care declară că lucrează în interesul minorității rome nu este neapărat un lucru bun. Moisa Florin, președintele Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi, a afirmat în timpul unei conferințe organizate de fundația pe care o conduce că „*Aceste organizații au fost fondate pentru a îmbunătăți nivelul de trai în*

³ Recensământul Populației și al Locuințelor, 18-27 martie 2002, Vol 1/40a

*comunitățile rome, dar și pentru a obține anumite drepturi prin intermediul acțiunilor politice. Politicile promovate au condus la puține rezultate pozitive concrete cu privire la problemele care interesează direct comunitățile de romi. Aceasta s-a întâmplat, pe de o parte, din cauza lipsei de interes a comunităților de romi pentru procesele politice (electorale) și a dificultății acestora în luarea deciziilor politice, iar pe de altă parte, din cauza incapacității liderilor politici ai romilor de a elabora o agendă comună. Reprezentarea în Parlament și la nivelul administrației publice locale este mult sub nivelul procentului pe care îl reprezintă populația romă”.*⁴

În ultimii 20 de ani, situația socială a romilor a fost studiată în foarte multe cercetări. Conform cercetării realizate la nivel național de Institutul de Cercetare a Calității Vieții împreună cu Universitatea din București în anul 1992, situația profesională a romilor era alarmantă. Majoritatea populației de etnie romă nu deținea nicio profesie, 79,4% dintre ei nu aveau nicio profesie (58% bărbați și 81% femei); doar 16,1% erau calificați în profesii moderne, iar 3,9% în profesii tradiționale. La salariații romi, nivelul calificării era extrem de scăzut, majoritatea

ocupând poziții necalificate, 59,4%. Muncitori calificați erau doar 38,8%, doar 1,8% aveau calificări medii și superioare.

În ceea ce privește veniturile, în general familiile de romi dispuneau de surse mixte de venituri, unele cu caracter regulat, altele având un caracter ocazional.

Locuința și dotările acesteia, în rândul romilor, erau precare. Majoritatea nu aveau acces la apă curentă, gaze naturale sau toaletă în casă. Toate acestea indică un nivel de trai cel mai adesea scăzut sau foarte scăzut. Și celelalte aspecte ale situației acestei populații prezintă aceleași caracteristici.⁵

Indiferent de perioada în care s-au realizat cercetările privind situația socială a romilor, concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că prin sărăcia și marginalizarea care îi caracterizează pe cei mai mulți dintre ei, cât și prin numărul lor foarte mare, romii constituie una din cele mai importante probleme sociale ale României.

2. PARTIDE POLITICE

Spre deosebire de minoritatea maghiară din România, romii nu au un partid puternic pe care se pot baza.

⁴ Centrul de Documentare și Informare despre Minoritățile din Europa de Sud-Est, *Minoritățile din Europa de Sud-Est, „Romii din România”*, p. 15

⁵ Cătălin Zamfir, Elena Zamfir (coord.), 1994, *Țigani. Între ignorare și îngrijorare*, București: Editura Alternative.

Cea mai importantă formațiune politică a romilor, formațiune care este reprezentată și în Parlamentul României, este *Partida Romilor „Pro-Europa”*. Alte partide politice ale minorității rome sunt: *Alianța Creștină Democrată a Romilor*, partid condus de fiul fostului autoproclamat Rege al romilor, Dorin Cioabă, și *Romani Criss*, organizație înființată încă din 1993, dar care se ocupă mai mult de activități de ajutorare a romilor.

Singurul partid al romilor reprezentat în Parlamentul României este *Partida Romilor „Pro-Europa”*. Acesta este condus de Nicolae Păun, persoana care reprezintă partidul și în Parlament.

Partida Romilor „Pro-Europa” poate fi considerat un partid bogat. În ul-

mii 3 ani, acesta a fost pe locul doi în topul fondurilor primite de la Departamentul de Relații Interetnice. Fondurile sunt alocate în baza legii privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, care stabilește că subvenția de la bugetul de stat destinată partidelor este acordată în funcție de numărul de voturi primite în alegerile parlamentare și locale.

Conform www.gov.ro, *Partida Romilor „Pro-Europa”* a primit în 2013 suma de 11,7 milioane de lei (11,1 milioane de lei în 2012 și 10,3 milioane de lei în 2011). Ei sunt depășiiți în top doar de *UDMR*, care a primit anul acesta peste 18 milioane de lei (17,1 milioane de lei în 2012 și 15,98 milioane de lei în 2011) (vezi *Tabelul 2*).

Tabelul 1

Formațiune	% din populație	% din bani
UDMR	6,6%	22%
PR „Pro-Europa”	2,5%	14%
Forumul Democrat al Germanilor din România	0,3%	7,9%
Uniunea Ucrainenilor	0,3%	8,2%
Comunitatea Rușilor Lipoveni	0,2%	5,5%
Uniunea Armenilor	Sub 0,1%	4,3%

2.1. ACTIVITATEA POLITICĂ

La ultimele alegeri locale, în 2012, *Partida Romilor „Pro-Europa”* a reușit la nivel național să obțină un fotoliu de primar și 121 de locuri de consilieri locali (37.422 de voturi la nivel nați-

onal). În același timp, celălalt partid important al romilor, *Alianța Creștină Democrată a Romilor*, a reușit să obțină 55 de locuri de consilieri locali (19.351 de voturi la nivel național).⁶

⁶ www.beclocale2012.ro

La alegerile parlamentare din 2012, reprezentantul *Partidei Romilor „Pro-Europa”*, Nicolae Păun, a reușit să obțină la nivel național 22.124 de voturi.⁷

Liderul *Partidei Romilor „Pro-Europa”*, Nicolae Păun, este parlamentar încă din anul 2000. În primul mandat de deputat, Nicolae Păun a avut un număr de 16 inițiative legislative. Dintre acestea, 14 au fost respinse, iar două au fost retrase de către inițiator. Dacă ne uităm pe textul inițiativelor legislative, putem observa că 12 dintre acestea sunt legate direct sau indirect de minoritatea romă (inițiative cu privire la reglementări în evidența populației, reinsertia socială a cetățenilor de etnie romă, drepturile persoanelor aflate în închisoare, reglementări în privința venitului minim garantat etc.).⁸

În al doilea mandat, între anii 2004-2008, Nicolae Păun a avut 14 inițiative legislative. Dintre acestea, opt au fost respinse definitiv, două au fost retrase de către inițiator, una se află și astăzi la comisii, una este la camera superioară pentru dezbateri, iar două au devenit legi. Ambele inițiative legislative, care au devenit legi, sunt strâns legate de minoritatea romă. Una dintre ele se referă la declararea zilei de 8 aprilie ca fiind „Ziua Națională a Romilor”, iar cea de-a doua se referă la acordarea unor drepturi

persoanelor persecutate de către regimurile instaurate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie 1945 din motive etnice.⁹

În mandatul trecut, 2008-2012, liderul *Partidei Romilor „Pro-Europa”* a avut 10 inițiative legislative. Dintre acestea, șapte au fost respinse definitiv, două se află la Senat, iar una a devenit lege. Și această lege este legată de minoritatea romilor din România, ea referindu-se la comemorarea dezrobirii romilor.

În acest mandat, Nicolae Păun a depus deja două inițiative legislative, care se află la comisii, una referindu-se la executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, iar cea de-a doua la amnistierea unor infracțiuni și grațierea unor pedepse.

Nicolae Păun este și președintele *Comisiei pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților etnice* din Camera Deputaților. În cadrul acestei Comisii parlamentare există trei Subcomisii care ar trebui să ajute la implementarea strategiilor și a soluțiilor cât mai ușor. Din păcate pentru etnia pe care însuși președintele Comisiei o reprezintă, singura Subcomisie care nu are componența finalizată și nu a desfășurat nicio ședință este chiar *Subcomisia parlamentară pentru romi*.

⁷ www.becparlamentare2012.ro

⁸ www.cdep.ro

⁹ www.cdep.ro

În Parlamentul României mai există un deputat care recunoaște că face parte din etnia romă. Mădălin Voicu a intrat pentru prima dată în Parlament în anul 1996 din partea „Partidei Romilor”. În acel mandat, Mădălin Voicu a avut șase inițiative legislative, dintre care una a ajuns lege. Aceasta nu are legătură cu minoritatea al cărei reprezentant era, ci se referea la modalitatea prin care parlamentarii depun jurământul.

Dintre toate cele șase inițiative legislative, doar una avea legătură cu minoritatea romă, referindu-se la acordarea unor drepturi cetățenilor români persecutați sau deportați pe motive etnice. Începând cu anul 2000, a fost deputat din partea Partidului Social Democrat. El a fost mult timp președintele Comisiei pentru Minorități a partidului.

Mădălin Voicu nu a fost un parlamentar care să ajute foarte mult minoritatea romă. În al doilea mandat în Camera Deputaților, de această dată din partea PDSR, acesta a avut două inițiative legislative care nu au avut legătură cu romii. Nici în următorul mandat, între anii 2004-2008, deputatul nu a fost mai activ în ajutorarea minorității etnice din care face parte, el fiind autorul tot a două inițiative legislative, fără ca romii să facă obiectul acestora.

În mandatul trecut (2008-2012), Mădălin Voicu a avut 28 de inițiative

legislative, dar niciuna nu făcea referire la minoritatea romă.

Ținând cont de numărul mic, comparativ cu totalul romilor din țară, al voturilor obținute de partidele rom și de candidații romi, rămâne întrebarea: cum se stabilește legătura între preferințele votanților și partide/candidați, respectiv programa respectivului partid/candidat?

Cea mai veche paradigmă, dezvoltată inițial în Statele Unite, la Universitatea din Columbia, se bazează pe determinanții sociali ca stând la baza comportamentului politic la nivelul electoratului, astfel fiecare mediu social corespunde unei orientări politice privilegiate. Votul indivizilor este influențat de ceea ce trăiesc în acel grup, votul fiind o normă de grup.

A doua paradigmă a fost dezvoltată în anii '50, la Universitatea din Michigan. Factorul determinant al votului nu mai este apartenența socială sau religioasă, ci atașamentul afectiv la un partid. Familia ar avea aici un rol extrem de important în generarea legăturii de fidelitate cu o formațiune politică și în reproducerea preferințelor părinților de către copiii lor. Votul este un act destul de puțin politic, el corespunzând unei fidelități mecanice a individului, în funcție de o obligație afectivă veche transferată la o „marcă” partizană.¹⁰

¹⁰ Claudiu Coman, *Comportamentul de vot. Sondajele de opinie și gestiunea campaniilor electorale*, pag. 213

Analizând cele două paradigme, voi încerca să identific în care se încadrează cel mai bine minoritatea romă din România.

3. IPOTEZELE CERCETĂRII

1. Numărul mic de voturi obținut de partidele care reprezintă minoritatea romă înseamnă și o participare scăzută la vot a romilor.

2. Cu cât gradul de educație și nivelul de trai ale electoratului de etnie romă sunt mai ridicate, cu atât prezența la vot va fi mai mare.

4. ANALIZA ȘI INTERPRETAREA DATELOR

Pentru a avea informații actualizate, am decis realizarea unei cercetări cantitative la nivel național. În ceea ce privește culegerea datelor, aici am fost ajutat de un număr de 10 persoane, dintre care două vorbitoare a limbii romani.

Eșantionul construit a fost:

- 640 de persoane de 18 ani și peste, de etnie romă, autoidentificați;
- selecție probabilistă a punctelor de eșantionare și a persoanelor, criteriul de stratificare – opt arii culturale grupate pe provincii istorice – Crișana, Banat, Transilvania, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, București (vezi Tabelul 3);
- eșantionul este reprezentativ pentru populația adultă neinstituționalizată de etnie romă de pe teritoriul României, cu o eroare tolerată de $\pm 3,9\%$;
- interviurile s-au realizat față în față cu subiecții, la adresele acestora;
- chestionarul a fost unul multitematic, cu o durată de aplicare între 15 și 30 de minute.

Tabelul 2

Arie culturală	Eșantion obținut	Procente romi conf. Recensământ 2002
Banat	3,74%	4,62%
București	7,89%	7,30%
Crișana	8,83%	9,91%
Dobrogea	2,36%	1,58%
Moldova	15,09%	14,31%
Muntenia	17,74%	18,44%
Oltenia	12,34%	13,72%
Transilvania	27,02%	30,11%

Ariile culturale au fost formate astfel: **Banat** (CS, TM), **București** (B, IF), **Crișana** (AR, BH, SM), **Dobrogea** (CT, TL), **Moldova** (BC, BN, BR, GL, BT, IS, NT, SV, VS, VN), **Muntenia** (AG, BZ, CL, DB, GR, IL, PH), **Oltenia** (DJ, GJ, MH, OT, TR, VL),

Transilvania (AB, BV, CJ, CV, HG, HD, MM, MS, SB, SJ).

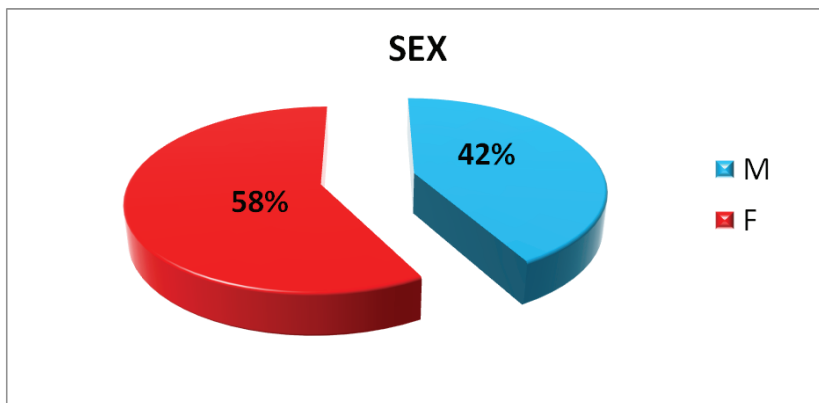
Vârsta medie a respondenților intervievați în cadrul cercetării a fost de 39 de ani.

Tabelul 4

	N	Minimum	Maximum	Mean
VÂRSTA	636	18	79	38.46
Valid N (listwise)	636			

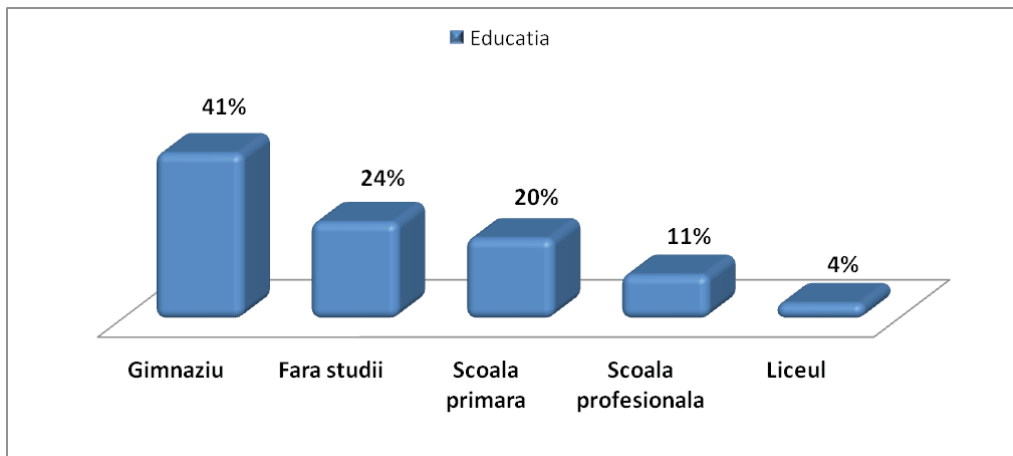
În ceea ce privește genul persoanelor interviuate, aici am regăsit o ușoară suprareprezentare a sexului

feminin, dar fără a avea influențe majore asupra rezultatelor. Procentele au fost: M – 42% și F – 58%. (Tabelul 5).

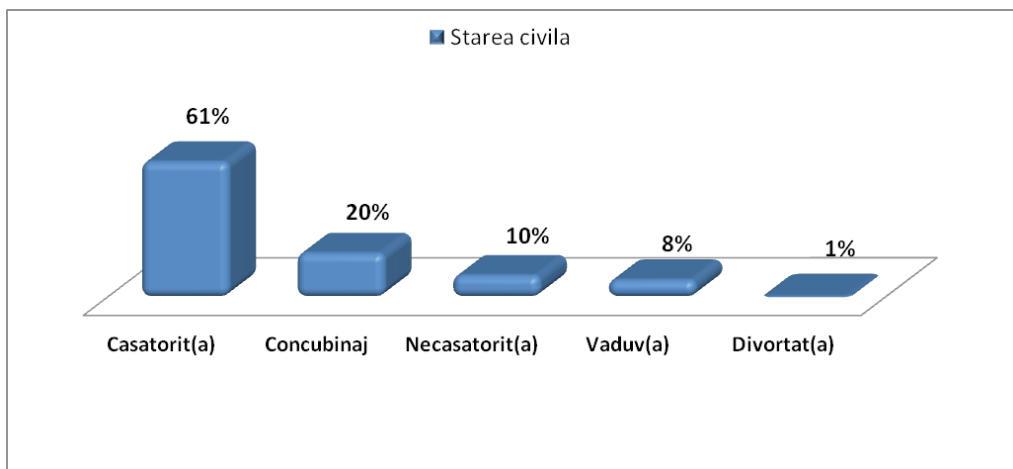

Majoritatea respondenților erau absolvenți de studii medii (școala primară sau gimnaziu), în timp ce persoane cu liceul terminat am întâlnit doar 4%. Procentul de 24% în dreptul

celor care au declarat că nu au studii confirmă faptul că nivelul precar al educației în rândul romilor rămâne o problemă importantă.

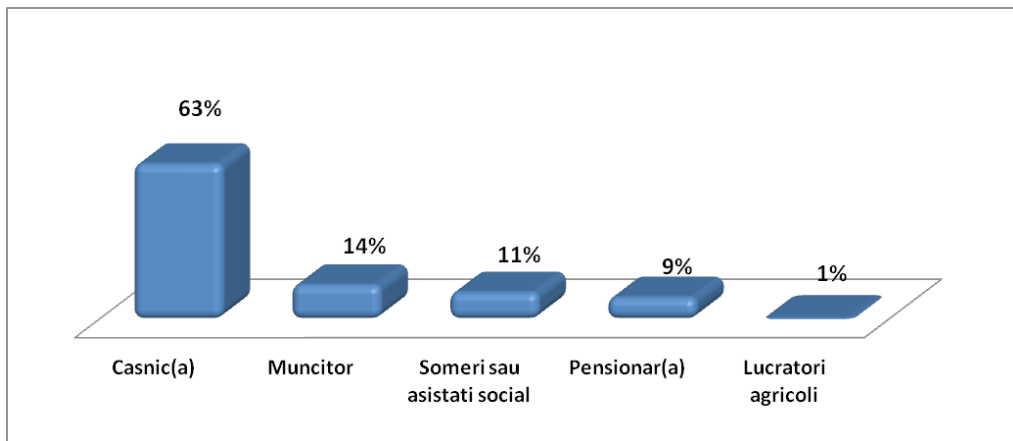

În ceea ce privește starea civilă erau căsătoriți, iar 20% trăiau în concubinaj.

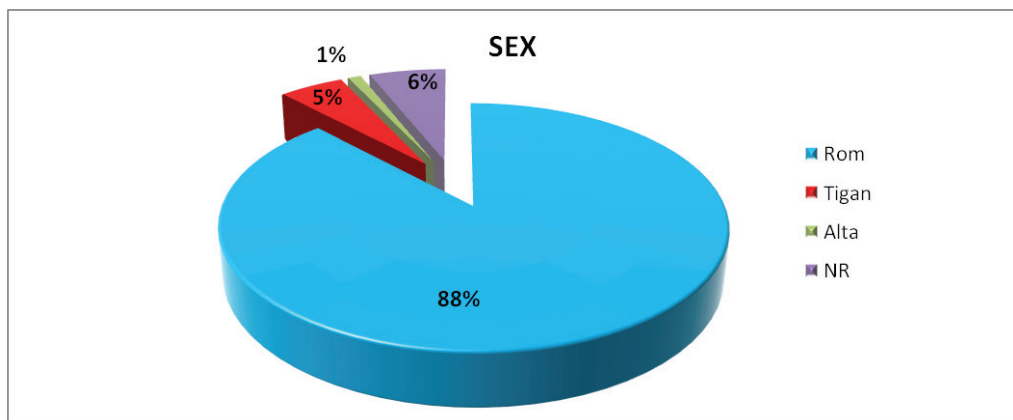

Văzând numărul mare de organizații care luptă pentru incluziunea romilor în societate, se poate presupune că activitatea acestora ori nu este una care să aducă rezultate, ori

persoanele de etnie romă nu țin cont de ajutorul pe care ele încearcă să-l ofere. Peste 60% dintre respondenți au declarat, când a venit vorba despre ocupație, că sunt casnici.

La întrebarea privind etnia, exclu- zându-i pe cei 6% care au refuzat să răspundă, 99% dintre respondenți s-au declarat fie romi, fie țigani.

Dovada sărăciei și a lipsei utilităților absolut necesare se reflectă și în răspunsurile date la întrebările referitoare la situația locuințelor. Dacă în ceea ce privește alimentarea cu apă, 14% dintre respondenți aveau apă

curentă la robinet în casă, iar 13% la robinet în curte (Tabelul 11), racordarea la gazele naturale reprezintă o reală problemă, 89% neavând acces la acestea (Tabelul 12).

Tabelul 11 – Care este situația locuinței în care stați în privința următoarelor utilități: ALIMENTARE CU APĂ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Instalație curentă (robinet) în casă	89	13,9%	13,9%	13,9%
	Instalație curentă (robinet) în curte	84	13,1%	13,1%	27,0%
	Fântână cu găleată în curte	232	36,3%	36,3%	63,3%
	Fântână publică, cișmea	213	33,3%	33,3%	96,6%
	NS/NR	22	3,4%	3,4%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Tabelul 12 – Care este situația locuinței în care stați în privința următoarelor utilități: RACORD LA GAZE NATURALE

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Avem	67	10,5%	10,5%	10,5%
	Nu avem	567	88,6%	88,6%	99,1%
	NS/NR	6	0,9%	0,9%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Și în ceea ce privește racordarea la canalizare, majoritatea respondenților au fost negative. 81% dintre respondenți au declarat că nu beneficiază de canalizare.

Tabelul 13 – Care este situația locuinței în care stați în privința următoarelor utilități: CANALIZARE

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Avem	82	12,8%	12,8%	12,8%
	Nu avem	520	81,3%	81,3%	94,1%
	NS/NR	38	5,9%	5,9%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

În ceea ce privește încălzirea, 87% dintre respondenți ne-au declarat că folosesc soba ca sursă de încălzire. Doar 3% se pot lăuda cu faptul că dețin o centrală (fie de apartament, fie de bloc) și 3% sunt racordați la rețeaua publică de termoficare. 1% din casele celor intervievați nu erau încălzite (Tabelul 14).

Tabelul 14 – Care este situația locuinței în care stați în privința următoarelor utilități: ÎNCĂLZIRE

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	rețeaua publică de termoficare	20	3,1%	3,1%	3,1%
	centrală de bloc	16	2,5%	2,5%	5,6%
	centrală de apartament	4	0,6%	0,6%	6,3%
	sobă (sobe)	556	86,9%	86,9%	93,1%
	încălzire electrică	5	0,8%	0,8%	93,9%
	încălzire cu deșeuri	14	2,2%	2,2%	96,1%
	locuința nu e încălzită	5	0,8%	0,8%	96,9%
	NS/NR	20	3,1%	3,1%	100,0%
Total		640	100,0%	100,0%	

Punctul forte al locuințelor celor din etnia romă îl reprezintă electricitatea. 87% dintre respondenți au declarat că au electricitate. Au fost foarte puternic mediatizate numeroasele cazuri din comunitățile de romi în care aceștia se legau abuziv la rețeaua de electricitate a diferiților distribuitori. Pot spune că atât eu, cât și ceilalți operatori

am primit confirmarea acestei practici, neoficial, de la foarte mulți dintre cei pe care i-am intervievat. Întotdeauna aceste discuții aveau loc după completarea chestionarelor, pentru a nu speria persoana căreia încercam să-i aplicăm chestionarul, și așa reticența fiind foarte ridicată.

Tabelul 15 – Care este situația locuinței în care stați în privința următoarelor utilități: ELECTRICITATE

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Avem	558	87,2%	87,2%	87,2%
	Nu avem	80	12,5%	12,5%	99,7%
	NS/NR	2	0,3%	0,3%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Cu toate că nivelul lor de trai nu este unul la nivelul majorității populației din această țară, majoritatea respondenților au fost de acord cu

expresia: „Există partide politice care reprezintă bine interesele oamenilor asemenea mie”.

Tabelul 16 – Există partide politice care reprezintă bine interesele oamenilor asemenea mie

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Deloc de acord	93	14,5%	14,5%	14,5%
	Mai degrabă nu de acord	41	6,4%	6,4%	20,9%
	Mai degrabă de acord	116	18,1%	18,1%	39,1%
	Total de acord	285	44,5%	44,5%	83,6%
	99	105	16,4%	16,4%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Răspunsurile care arată situația de asistați sociali în care se complace majoritatea celor de etnie romă sunt cele privitoare la relația stat versus fundațiile, ONG-urile și partidele care îi reprezintă și relația lor VS restul comunității. Atunci când sunt întrebați dacă statul ar trebui să susțină orga-

nizațiile și partidele care îi reprezintă, peste 80% dintre respondenți au răspuns afirmativ. Când vine vorba despre posibilitatea ca ei să susțină comunitatea prin implicarea în voluntariat în folosul comunității, 69% dintre respondenți nu prea ar fi de acord cu participarea la astfel de activități.

Tabelul 17 – Statul ar trebui să susțină organizațiile culturale ale romilor din România

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Deloc de acord	11	1,7%	1,7%	1,7%
	Nu prea de acord	8	1,3%	1,3%	3,0%
	Mai degrabă de acord	58	9,1%	9,1%	12,0%
	Total de acord	493	77,0%	77,0%	89,1%
	99	70	10,9%	10,9%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Tabelul 18 – Statul ar trebui să sprijine partidele romilor

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Deloc de acord	12	1,9%	1,9%	1,9%
	Nu prea de acord	8	1,3%	1,3%	3,1%
	Mai degrabă de acord	52	8,1%	8,1%	11,3%
	Total de acord	500	78,1%	78,1%	89,4%
	99	68	10,6%	10,6%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Tabelul 19 – În ce măsură sunteți dispus să lucrați fără a fi plătit, în folosul semenilor dvs.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Foarte mare măsură	36	5,6%	5,6%	5,6%
	Mare măsură	45	7,0%	7,0%	12,7%
	Mică măsură	133	20,8%	20,8%	33,4%
	Deloc	306	47,8%	47,8%	81,3%
	NS/NR	120	18,8%	18,8%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Dintre personalitățile de etnie romă care sunt și implicate în politică, respondenții îl cunosc în cea mai mare măsură pe Mădălin Voicu. 64% dintre respondenți au declarat că au auzit de el. Și când vine vorba despre încrederea romilor, tot Mădălin Voicu este pe primul loc în preferințele acestora, cu un procent de 51%. În urma lui Mădălin Voicu se afla fostul rege al romilor, Florin Cioabă, cunoscut de 62%

dintre respondenți. Și el se bucura de o încredere destul de ridicată, 48% dintre intervievați spunând că mai degrabă aveau încredere în el. Nicolae Păun, cel care îi reprezintă pe romi în Parlamentul României și care ar trebui să aibă activitatea cea mai intensă în rândul celor din această etnie, este o persoană necunoscută pentru 48% dintre respondenți.

Tabelul 20 – Dvs. personal, ați auzit de Mădălin VOICU? Dacă da, aveți încredere în el?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mai degrabă am încredere	327	51,1%	51,1%	51,1%
	Mai degrabă nu am încredere	53	8,3%	8,3%	59,4%
	Mi-e indiferent	15	2,3%	2,3%	61,7%
	Nu am auzit de el	232	36,3%	36,3%	98,0%
	NS/NR	13	2,0%	2,0%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Tabelul 21 – Dvs personal, ați auzit de Florin CIOABĂ? Dacă da, aveți încredere în el?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mai degrabă am încredere	305	47,7%	47,7%	47,7%
	Mai degrabă nu am încredere	69	10,8%	10,8%	58,4%
	Mi-e indiferent	11	1,7%	1,7%	60,2%
	Nu am auzit de el	244	38,1%	38,1%	98,3%
	NS/NR	11	1,7%	1,7%	100,0%
Total		640	100,0%	100,0%	

Tabelul 22 – Dvs personal, ați auzit de Nicolae PĂUN? Dacă da, aveți încredere în el?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mai degrabă am încredere	264	41,3%	41,3%	41,3%
	Mai degrabă nu am încredere	37	5,8%	5,8%	47,0%
	Mi-e indiferent	16	2,5%	2,5%	49,6%
	Nu am auzit de el	307	48,0%	48,0%	97,5%
	NS/NR	16	2,5%	2,5%	100,0%
Total		640	100,0%	100,0%	

La întrebarea deschisă referitoare la ce partid din România le reprezintă cel mai bine interesele, mai mult de jumătate dintre intervieuați au refuzat să răspundă. Trebuie să precizez faptul că dacă la întrebările privind situația socialo-economică a lor, respondenții au fost foarte cooperanți, la întrebările referitoare la politică cu greu s-au lăsat convingși să dea un răspuns. Insistențele noastre spre a primi un răspuns s-au oprit atunci când tonul respondentului sau a celor din jur a devenit mai dur.

Referitor la partidul care le reprezintă cel mai bine interesele, Partida Romilor, condus de Nicolae Păun, este la egalitate cu Partidul Social Democrat. 8% dintre respondenți au indicat fiecare dintre cele două partide. Partidul Democrat Liberal a fost indicat de 6% dintre persoanele care ne-au răspuns, iar Partidul Național Liberal de 4%. Partidul Poporului Dan Diaconescu a fost nominalizat, la fel ca și Partidul Național Liberal, de 4% dintre respondenți.

Celelalte partide care ar trebui să reprezinte interesele romilor din țară, la 1% dintre răspunsuri (vezi Tabelul 23).

Tabelul 23 – Dintre toate partidele politice, care credeți că reprezintă cel mai bine interesele romilor?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	99	435	68,0%	68,0%	68,0%
	ACDR	1	0,2%	0,2%	68,1%
	CIOABĂ	1	0,2%	0,2%	68,3%
	GEOANĂ	1	0,2%	0,2%	68,4%
	ONG	1	0,2%	0,2%	68,6%
	P. ROMILOR	52	8,1%	8,1%	76,7%
	PARTIDUL CIOABĂ	2	0,3%	0,3%	77,0%
	PDL	41	6,4%	6,4%	83,4%
	PNG	4	0,6%	0,6%	84,1%
	PNL	26	4,1%	4,1%	88,1%
	PP	23	3,6%	3,6%	91,7%
	PSD	49	7,7%	7,7%	99,4%
	ROMANI CRISS	3	0,5%	0,5%	99,8%
	UNPR	1	0,2%	0,2%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Faptul că Romani Criss și Alianța Creștină Democrată a Romilor nu au trecut de 1% la întrebarea precedentă își are explicația în răspunsurile de la întrebarea cu variante de răspuns, „*În care dintre următoarele formațiuni politice rome aveți cea mai mare încredere?*” Partida Romilor „Pro-Europa”

domină topul încrederii cu aproape 50% dintre respondenți. Alianța Creștină Democrată a Romilor se bucură de încrederea a doar 3% dintre intervievați, iar 2,2% dintre aceștia ne-au indicat Romani Criss ca fiind formațiunea politică în care au cea mai mare încredere.

Tabelul 24 – În care dintre următoarele formațiuni politice rome aveți cea mai mare încredere?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Partida romilor „Pro-Europa”	317	49,5%	49,5%	49,5%
	Alianța Creștină Democrată a Romilor	22	3,4%	3,4%	53,0%
	Romani Criss	14	2,2%	2,2%	55,2%
	Crisinatori	8	1,3%	1,3%	56,4%
	Alta. Care?	5	0,8%	0,8%	57,2%
	NS/NR	274	42,8%	42,8%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Când respondenții au fost întrebați cu ce partid politic ar vota dacă duminica următoare ar avea loc alegeri parlamentare, fără să le dăm variante de răspuns, Partida Romilor „Pro-Eu-

ropa” a fost partidul cel mai nominalizat, alături de Partidul Social Democrat, fiecare având un procent de 11%.

Tabelul 25 – Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri parlamentare, cu ce partid sau alianță politică ați vota?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	99	361	56,4%	56,4%	56,4%
	ONG	1	0,2%	0,2%	56,6%
	P. ROMILOR	72	11,3%	11,3%	67,8%
	PARTIDUL CIOABĂ	2	0,3%	0,3%	68,1%
	PDL	57	8,9%	8,9%	77,0%
	PNG	7	1,1%	1,1%	78,1%
	PNL	36	5,6%	5,6%	83,8%
	pp	1	0,2%	0,2%	83,9%
	PP	25	3,9%	3,9%	87,8%
	PSD	73	11,4%	11,4%	99,2%
	ROMANI CRISS	1	0,2%	0,2%	99,4%
	UDMR	1	0,2%	0,2%	99,5%
	UNPR	1	0,2%	0,2%	99,7%
	USL	2	0,3%	0,3%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Întrebați fiind cu cine ar vota duminica viitoare dacă ar avea loc alegeri prezidențiale, întrebare deschisă, persoane de etnie romă au fost indicate

doar de 5% dintre respondenți. Cel mai mare procent, dintre romii nominalizați pentru funcția de președinte, s-a regăsit în dreptul lui Nicolae Păun.

Tablelul 26 – Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri pentru Președinția țării, dvs. pe cine ați vota?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	99	379	59,2%	59,2%	59,2%
	ANTONESCU	39	6,1%	6,1%	65,3%
	BĂSESCU	37	5,8%	5,8%	71,1%
	BECALI	10	1,6%	1,6%	72,7%
	CEAUȘESCU	2	0,3%	0,3%	73,0%
	CIOABĂ	7	1,1%	1,1%	74,1%
	COVACI ALEXANDRU	1	0,2%	0,2%	74,2%
	DAN DIACONESCU	55	8,6%	8,6%	82,8%
	DAN VOICULESCU	4	0,6%	0,6%	83,4%
	FLOREA	1	0,2%	0,2%	83,6%
	GEOANĂ	50	7,8%	7,8%	91,4%
	GH. RĂDUCANU	1	0,2%	0,2%	91,6%
	GHE RĂDUCANU	1	0,2%	0,2%	91,7%
	ILIESCU	1	0,2%	0,2%	91,9%
	MUGUR ISĂRESCU	4	0,6%	0,6%	92,5%
	NĂSTASE	1	0,2%	0,2%	92,7%
	NICOLAE PĂUN	23	3,6%	3,6%	96,3%
	PONTA	20	3,1%	3,1%	99,4%
	REGELE MIHAI	1	0,2%	0,2%	99,5%
	REMUS CERNEA	1	0,2%	0,2%	99,7%
VADIM	2	0,3%	0,3%	100,0%	
Total	640	100,0%	100,0%		

Aceeași întrebare, privind funcția de președinte al României, de data aceasta având variante de răspuns, îl plasează tot pe Dan Diaconescu pe primul loc în opțiunile de vot, cu toate că numele său nu se regăsea printre

opțiuni. El a fost nominalizat la altul de către 9% dintre respondenți. Pe locul al doilea se aflau Crin Antonescu și Mircea Geoană, cu câte 7% dintre opțiuni, cel din urmă fiind, de asemenea, nominalizat la altul.

Tabelul 27 – Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri pentru Președinția României, cu care dintre următorii candidați ați vota?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Victor Ponta	28	4,4%	4,4%	4,4%
	Crin Antonescu	48	7,5%	7,5%	11,9%
	Mugur Isărescu	4	0,6%	0,6%	12,5%
	Nicu Păun	33	5,2%	5,2%	17,7%
	Dan Voiculescu	13	2,0%	2,0%	19,7%
	Remus Cernea	3	0,5%	0,5%	20,2%
	Altul, care?	162	25,3%	25,3%	45,5%
	99	349	54,6%	54,6%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Tabelul 27.1 – Altul

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid		482	75,3%	75,3%	75,3%
	BĂSESCU	24	3,8%	3,8%	79,1%
	BECALI	14	2,2%	2,2%	81,3%
	CĂLIN ABRUDAN	2	0,3%	0,3%	81,6%
	CEAUȘESCU	1	0,2%	0,2%	81,7%
	CIOABĂ	5	0,8%	0,8%	82,5%
	DAN DIACONESCU	60	9,4%	9,4%	91,9%
	GEOANĂ	47	7,3%	7,3%	99,2%
	ILIESCU	1	0,2%	0,2%	99,4%
	NĂSTASE	1	0,2%	0,2%	99,5%
	RĂDUCANU GHE	2	0,4%	0,4%	99,8%
	VADIM	1	0,2%	0,2%	100,0%
	Total	640	100,0%	100,0%	

Încrucșând răspunsurile la întrebarea privind intenția de vot la alegerile parlamentare cu nivelul educației, am putut observa că cea mai ridicată rată a răspunsurilor am avut-o în rândul celor care au finalizat liceul. Doar 20% dintre aceștia au refuzat să răs-

pundă la această întrebare. La polul opus, cea mai mare rată de refuzuri am întâlnit-o la cei fără studii. Peste 65% dintre aceștia au refuzat să ne dea un răspuns la întrebarea privind intenția de vot.

Tabelul 28

			99
ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	Fără studii	Count	101
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	65,2%
	Școala primară (1-4)	Count	70
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	55,6%
	Gimnaziu (5-8)	Count	144
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	54,3%
	Școala profesională	Count	41
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	59,4%
	Liceul	Count	5
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	20,0%
	Total	Count	361
		% within ULTIMA ȘCOALĂ ABSOLVITĂ	56,4%

În rândul celor cu liceul terminat, partidul cel mai nominalizat atunci când a venit vorba despre alegerile parlamentare a fost Partidul Democrat Liberal. 20% dintre respondenți și-au manifestat interesul de a vota această formațiune. Pe locul doi se aflau la egalitate Partidul Social Democrat și Partidul Poporului Dan Diaconescu, fiecare cu câte 16% din opțiuni.

Partida Romilor „Pro-Europa” se afla pe locul al treilea, la egalitate cu Partidul Național Liberal, cu 12% dintre răspunsuri.

În rândul celor fără studii, Partida Romilor „Pro-Europa” obține cele mai multe voturi, 9% dintre aceștia alegând această opțiune. Partidul Social

Democrat rămâne imediat lângă partidul condus de Nicolae Păun, 8% dintre respondenți alegându-l. 6,5% Partidul Democrat Liberal, 5,2% Partidul Poporului Dan Diaconescu sau 3,9% Partidul Național Liberal sunt printre celelalte opțiuni ale romilor fără studii.

Una dintre principalele observații care pot fi făcute pe baza analizelor secundare este faptul că Partida Romilor se bucură de o favorabilitate semnificativ crescută în ariile culturale Crișana, Transilvania și București-Ilfov. Favorabilitatea se exprimă atât prin întrebarea: „Dintre toate personalitățile politice, care credeți că reprezintă cel mai bine interesele romilor?” – 15%, 11%, 10% pentru București,

Crișana, respectiv Transilvania, cât și prin măsurarea directă a intenției de vot pentru alegerile parlamentare. În acest caz, Transilvania se află în topul intenției de vot, cu 34% voturi pentru Partida Romilor, din totalul voturilor romilor transilvăneni, urmată la scurtă distanță de aria București – Ilfov, cu 30%, și Crișana, cu 29%.

Restul ariilor înregistrează procente semnificativ mai scăzute, cu până la 18% diferență în Oltenia. În mod paradoxal, Oltenia se află la egalitate cu Transilvania, la întrebarea privind reprezentarea intereselor. Explicația este însă evidentă – fostul rege al romilor, Florin Cioabă, înregistra cel mai bun scor în Oltenia, cu 8% respondenți care îl identificau drept cel care reprezenta cel mai bine interesele romilor.

Procentul crescut al Partidei Romilor în Transilvania și Crișana poate fi explicat prin gradul ridicat de auto-identificare a locuitorilor din arie drept romi. Comunitățile rome din Transilvania nu sunt enclave într-o mare comunitate de români, ci există mai degrabă un pluralism etnic – români, maghiari, sași, secui. Acest pluralism reduce din presiunea conformării la valorile majoritarilor, și determină o asumare identitară crescută. Un nivel ridicat de intenție de vot în direcția identității asumate este o urmare foarte probabilă a acestui fenomen. O altă urmare ar putea fi distribuția populației rome pe teritoriul României,

mai exact procentul mare de romi din Transilvania, obținut în urma recensământului din 2002. Trebuie reamintit faptul că Transilvania are o populație de 3,52% autoidentificată drept romă, în timp ce Crișana este prima clasată, cu 3,62%.

Diferențele între liderul Nicolae Păun și partidul său, Partida Romilor, se văd și în faptul că acesta nu are o susținere la fel de bună ca partidul în Transilvania.

Ca notorietate spontană, la întrebarea: „*Puteți să îmi spuneți numele unui lider politic rom cunoscut în țară?*”, Nicolae Păun înregistrează scorurile de top tot în Crișana (24%) și București (31%), însă în acest clasament intră și Moldova, cu 28%. Transilvania înregistrează în acest caz un scor sub-mediu, 11%, din cauza scorului mare obținut de Florin Cioabă, 22%, dublu față de restul ariilor în care a fost menționat. Există însă o diferență considerabilă între notorietate și intenție de vot. Simpla mențiune a numelui nu implică și favorabilitate sau intenție de vot. Poate există o asociere mai directă între Florin Cioabă și titlatura de „rege” în cazul rezidenților transilvăneni, însă ca identificare cu reprezentarea intereselor, acesta înregistrează penultimul său scor, 2%, doar Crișana situându-se sub acest scor.

Trebuie să menționez că analizele secundare făcute pe arii au o limita-

re fundamentală din cauza marjei de eroare destul de mare.

Comparații cu semnificație statistică ridicată nu pot fi făcute în ariile cu procente scăzute din populație sau în cazul întrebărilor care prezintă un număr extrem de mare de non-răspunsuri (aproape triplu, raportat la răspunsurile non-romilor la aceleași întrebări).

CONCLUZII

Lucrarea de față pleacă de la câteva aspecte generale, care pot influența electoratul și continuă cu idei punctuale, referitoare la comportamentul electoral în cazul alegerilor din România în rândul minorității rome: factorii care determină participarea la vot, atât externi, cât și interni – nivelul de trai, interesul față de alegeri etc.

Din cercetarea prezentată în lucrare se observă diferențe mari între participarea reală la vot și cea declarativă, cea din urmă fiind mult mai mică. În cercetarea realizată de mine, peste 50% dintre respondenți refuză să ofere un răspuns la întrebările privind intenția de vot, ba mai mult insistă pe tema că nu sunt interesați de politică și nu cunosc candidații. În realitate, majoritatea acestora merg la vot în funcție de interesele personale imediate.

Din cercetarea pe care am realizat-o la nivel național pe populația

romă se poate trage concluzia că prima ipoteză de la care am plecat nu este valabilă. Numărul mic de voturi pe care îl obțin în alegeri partidele rome nu înseamnă și o participare scăzută la vot a cetățenilor de etnie romă. Faptul că din cei 44% care ne-au indicat în cercetare un partid la întrebarea privind intenția de vot doar 11% ar vota cu Partida Romilor demontează ipoteza de la care am plecat.

În ceea ce privește cea de-a doua ipoteză, aceasta este dovedită de încrucișarea nivelului de educație cu intenția de vot. După cum se observă foarte bine în *Tabelul 28*, romii cu cel mai ridicat nivel al educației (liceul) au și cea mai mică rată de refuzuri în a răspunde la întrebare, 20%, restul de 80% indicând un partid.

Ținând cont de rezultatele cercetării realizate, mă întorc la cele două paradigme legate de întrebarea cum se stabilește legătura între preferințele votanților și partide și pot afirma că în ceea ce-i privește pe romi, nu se încadrează în niciuna dintre cele două. Mai exact, votul individului rom nu este influențat de ceea ce trăiește în grupul din care face parte, votul nefiind o normă de grup. Nici afinitatea față de un partid anume nu îl îndeamnă pe acesta la vot. Singurul motiv care îl poate scoate pe cetățeanul de etnie romă la vot este interesul propriu imediat!

BIBLIOGRAFIE:

- Abraham H. Maslow , *Motivație și personalitate*, Editura Trei, București, 2003
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, București, 2000
- Boia, Lucian, *Două secole de mitologie națională*, Editura Humanitas, București, 2002
- Boia, Lucian, *Mitul democrației*, Editura Humanitas, București, 2003
- Bobbio, Norberto, *Liberalism și democrație*, Editura Nemira, București, 1998
- Brătianu, Gh., *Origines et formation de l'unité roumaine*”, Bucarest, Institut d'Histoire Universelle „N. Iorga”, 1943
- Chelcea, Septimiu, *Sociologia opiniei publice*, Editura Comunicare.ro, București, 2000
- Coman, Claudiu, *Comportamentul de vot. Sondaje de opinie și gestiunea campaniilor electorale*, Editura Economică, București, 2004
- Denni, Bernard, Lecomte, Patrick, *Sociologia Politicului*, Vol. 2, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2003
- Diaconu, Elena, *Regimul juridic al minorităților*, Editura Aritmos, București, 2003
- E. K. Francis, *Interethnic relations. An essay in Sociological Theory*, 1976
- Foran, John, *Teoretizarea revoluțiilor*, Editura Polirom; Iași, 1997
- Fraser, Angus, *Țigani*, Editura Humanitas, București, 1998
- Hermet, Guy, *Istoria națiunilor și naționalismului în Europa*, Editura Institutul European, Iași, 1997
- Kellas, James, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, London, MacMillan, 1991
- Larousse, *Dicționar de sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996
- Măgureanu, Virgil, *Sociologie politică*, Editura Rao, București, 2006
- Mihu, Achim, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Iași, 2003
- Moisa, Florin, *Interviu cu cercetătorul CRDE pe tema raportului despre romii din România*, Cluj-Napoca, 07.04.2000
- Neculau, Adrian, De Visscher, Pierre, *Dinamica grupurilor*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Pasti, Vladimir, Miroiu, Mihaela, Codiță, Cornel, *România – Stare de fapt*, Vol. I, Editura Nemira, București, 1996
- Pasti, Vladimir, *Sociologie Politică*, Editura Ziua, București, 2004
- Salat, Levente, *Multiculturalismul liberal*, Editura Mentor, Tg. Mureș, 2001
- Sandu, Dumitru, *Roma Communities Social Map*, NAR WB, Bucharest, 2005
- Sofronie, George, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, ediție și note de Constantin Schifirneț, Editura Albatros, București, 1999
- Teodorescu, Gheorghe, *Alegeri 2008*, Vol. 1, Editura Polirom, Iași, 2009
- Zub, Al, *Istorie și istorici în România interbelică*, Editura Junimea, Iași, 1989
- Urse, Laureana, *Clase sociale și stiluri de viață în România*, Institutul de Cercetare a Calității Vieții
- www.recensământ.ro, accesat la data de 20.02.2013
- www.gov.ro, accesat la data de 01.03.2013
- www.cdep.ro, accesat la data de 01.03.2013
- www.beclocale2008.ro, accesat la data de 02.03.2013
- www.insse.ro, accesat la data de 02.03.2013
- www.senat.ro; accesat la data de 02.03.2013

Votul uninominal parlamentar din perspectiva evoluției alegerilor parlamentare din 2008 și 2012 – analiză asupra profilului socio-electoral al parlamentarului actual, mai bine zis, al perpetuării sau adaptării sistemului politic românesc

Dacian Vasincu – consilier parlamentar – Senatul României

I. PREMISE SAU CLARIFICĂRI?!

Alegerile parlamentare din 2008 și 2012, organizate prin noul sistem al votului uninominal, reprezintă o evoluție în societatea românească post-decembristă. În ce constă această evoluție sau, mai bine zis, dacă efectele acestui gen de alegeri sunt pozitive sau negative pentru opinia publică românească... răspunsul îl vom găsi sau sper să-l identific în acest material.

Legea nr. 35/2008 este actul fundamental în organizarea alegerilor parlamentare, prin sistemul uninominal mixt. Spun sistem uninominal mixt având în vedere nu neapărat defini-

rea modului de organizare tehnic și teoretico-științific a conceptului de vot uninominal, ci tratând din perspectiva practică, reală și a jocurilor de culise transpartinice, care s-au realizat în aplicarea actului normativ respectiv atât la alegerile din 2008, cât mai ales la alegerile din 2012. Rezultatele acestor alegeri au demonstrat că raportul *alegători din colegiul de deputat sau senator respectiv pentru candidatul X versus notorietatea și acceptul partidului politic din care face parte candidatul X* a fost net favorabil celui de-al doilea item.

Lato sensu, avem pe înțelesul tuturor două metode de cuantificare parlamentară:

1. **științifico-legală** – cu toate că oficial un candidat a fost ales uninominal, dacă acesta nu a obținut 50% din voturile alegătorilor din colegiu, partidul din care face parte acest candidat, + (plus) calculele matematico-statistice de desemnare a candidatului care a obținut cele mai multe voturi într-un colegiu, + (plus) voturile obținute de partidul candidatului respectiv la nivelul colegiului și al circumscripției din care face parte și, nu în ultimul rând, redistribuția națională după metoda D'Hondt¹ vor conduce **concret** la desemnarea candidatului câștigător al alegerilor parlamentare;
2. **realistică** – forța electorală a partidului atât la nivel național, cât și local, + (plus) elementele de organizare zonală (aleșii locali – primari, consilieri locali și județeni, conducerea instituțiilor deconcentrate etc. – ai partidului din care face parte candidatul pentru funcția de parlamentar din colegiul respectiv) și gradul de interes al partidului în desemnarea unui candidat într-un colegiu electoral eligibil din cir-

cumscripția județeană respectivă (*grad dat și de potențialul de imagine sau financiar al candidatului X*) reprezintă elementele de succes în câștigarea mandatului de deputat sau senator de către candidatul X.

Modul de reușită al variațiilor practice de vot uninominal prezentate mai sus, pentru alegerile parlamentare, conduc la apariția unei noi mentalități sau perpetuarea mentalităților existente în cadrul clasei politice parlamentare românești.

S-a zis că alegerile după scrutin uninominal vor contribui la selecția clasei politice și la apariția unor tipuri de parlamentari mai aplecați spre nevoile și politicile publice decât spre satisfacerea intereselor personale. Anchetele DNA, ANI, DIICOT din perioada 2009-2014 demonstrează contrariul. Foarte mulți parlamentari aleși uninominal au fost propuși sau deferiți justiției pentru fapte de corupție sau trafic de influență.

Dar per ansamblu evoluția Parlamentului României de la cel din 1990-1996 la cel din 2012-2016 reprezintă și o evoluție a societății românești, chiar dacă vrem sau nu să acceptăm acest fapt.

¹ metoda D'Hondt – Atribuirea mandatelor în funcție de rezultatele scrutinului se realizează astfel: se împarte numărul de voturi obținute de fiecare listă de candidați la 1, 2, 3 etc., până la un număr egal cu cel al Mandatelor corespunzătoare circumscripției, formându-se un tabel similar celui care apare în exemplul practic. Mandatele se atribuie listelor de candidați care obțin coeficienții cei mai mari, respectând o ordine descrescătoare.

II. PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTRU 2008-2012 – O RADIOGRAFIE A PROFILULUI ALEȘILOR PRIN VOT UNINOMINAL

Cel mai bine ca să înțelegem un fenomen nu este discursul teoretic, ci întâmplarea de viață.²

Pornind de la citatul de mai sus, consider că primele alegeri după modelul uninominal au adus schimbări pozitive și negative pe scena politică parlamentară. Au dispărut partide de tentă populist-naționalist-comunistă – gen Partidul România Mare – și-au consolidat bazinul electoral formațiuni de stânga sau centru-dreapta (PSD sau PNL), iar mișcările politice de interes etnic și-au clarificat ponderea reală demografică (UDMR a avut 6,28% în contextul în care minoritatea maghiară se încadrează undeva între 6,10-6,6% din populația țării³). Dacă este să facem o analiză aplicativă a alegerilor parlamentare din 2008, putem afirma că unele efecte negative ale noului model de alegeri au demonstrat și naivitatea mentalului colectiv. Astfel, la nivelul celor trei mari formațiuni politice (PSD+PC, PDL și PNL) au fost introduse persoane care nu au capacitate prin forță intelectuală sau discurs politic, ci prin impactul pe care respectivul partid l-a avut la nive-

lul circumscripției electorale județene. Astfel, spre exemplu, mesajul centralizat al luptei împotriva corupției publice și a oligarhilor, lansat de Traian Băsescu și de către liderii centrali ai Partidului Democrat-Liberal au condus la un val de simpatie ridicată la nivel electoral și au avut ca urmări alegerea unor necunoscuți politici (cu notorietăți de sub 2% la nivel de colegiu electoral) prin vot uninominal. Unele cazuri dintre acești necunoscuți au făcut ulterior chiar deliciul presei prin extravaganța vieții parlamentare sau au fost chiar acuzați pentru trafic de influență sau chiar corupție (cazul deputatului Dan Păsat este cel mai elocvent).

O analiză pertinentă ce necesită a fi citată în creionarea profilului aleșilor din legislatura 2008-2012 este și studiul Institutului pentru Politici Publice – **Pe cine am ales „uninominal”?** *Profil parlamentar 2008 față de 2004, București, 19 martie 2009* – din care mă voi inspira în această parte a prezentului articol.

Astfel, conform respectivului Raport IPP, *„peste 50% dintre membrii actualului Parlament au fost schimbați față de anteriorul (2004-2008). (...) Prin comparație cu mandatul trecut, senatorii (39%) sunt realeși*

² Dan Puric – *Despre Eminescu*, Ateneul Român – 16 ianuarie 2014

³ Recensământul Populației și Locuințelor din 2002 și cel din 2011 estima populația de etnie maghiară (inclusiv secuii) la 6,60% - adică 1 431 807 din 21 680 974 locuitori -, respectiv 6,10% - adică 1 227 623 din 20 121 641

aproape în același procent ca și deputații (40%). Precizăm că 186 deputați și, respectiv 72 de senatori nu au mai fost niciodată în Parlament.(...) O serie de deputați din actualul mandat provin din Senatul perioadei 2004-2008. Și unii senatori au fost înainte deputați, ceea ce înseamnă că distribuția candidaturilor anul trecut nu s-a făcut neapărat în funcție de experiența dobândită în calitate de deputat/senator. Astfel, 21 de deputați din legislatura trecută au devenit în prezent senatori, iar 7 senatori din 2004-2008 au devenit deputați în actuala legislatură. Ținând cont de numărul total mai mic de senatori față de cel al deputaților, este de reținut totuși că unii politicieni au preferat să candideze pentru Camera Deputaților probabil și datorită numărului necesar de voturi pentru obținerea unui mandat, mai mic decât în cazul Senatului, maximizându-și astfel șansele de alegere”.⁴

De asemenea, am selectat din acest raport o scurtă radiografie a celor care au fost aleși „uninomial”, în funcție de fidelitatea față de partidul din care provin, loialitatea față de județele sau colegiile unde au fost aleși, media de vârstă, sexul, pregătirea profesională, experiența în administrația publică și cariera sau vechimea parlamentară: „Toți

senatorii din actualul mandat au candidat în colegii de pe teritoriul circumscripțiilor pentru care candidaseră și în alegerile din 2004. În ceea ce îi privește pe actualii deputați, 18 dintre aceștia au fost aleși candidând în colegii pe raza altor județe (circumscripții) față de cele pentru care candidaseră în fosta legislatură. (...)

Din cei 130 de deputați realeși, **16 (12,3%) și-au schimbat apartenența la grupul parlamentar față de 2004:** Viorel Arion (PNL/PDL), Marin Bobeș (PD/PSD+PC), Cristian Boreanu (PNL/PDL), William Brânză (PRM/PDL), Cătălin Ovidiu Buhăianu Obuf (PSD/PDL), Bogdan Cantaragiu (PRM/PDL), Petru Călian (PRM/PDL), Mircea Giurgiu (PRM/PDL), Florina Ruxandra Jipa (PRM/PSD+PC), Dănuț Liga (PRM/PDL), Dumitru Pardău (PNL/PDL), Adriana Săftoiu (PD/PNL), Anghel Stanciu (PRM/PSD+PC), Cornel Știrbeș (PNL/PDL), Ioan Timiș (PSD/PNL), Raluca Turcan (PNL/PDL).

La Senat, din 55 de senatori realeși, 5 aparțin în prezent unui alt partid/grup parlamentar față de 2004: Mircea Cintează (PNL/PDL), Viorel Constantinescu (PSD/PDL), Constantin Dumitru (PNL/PDL), Orest Onofrei (PNL/PDL), Lia Olguța Vasilescu (PRM/PSD+PC).(...)

⁴ Comunicat de presă – Institutul de Politici Publice – **Pe cine am ales „uninomial”?** Profil parlamentar 2008 față de 2004 – Seria Rapoarte monitorizare Parlament – ,București, 19 martie 2009

Cei mai mulți senatori din actuala legislatură au vârste cuprinse între 50-60 de ani. Media de vârstă este mai mare decât la Camera Deputaților, unde este cuprinsă între 40 și 50 de ani. Aceleași medii de vârstă le regăsim, prin comparație, și la fosta legislatură. De asemenea, la Camera Deputaților, sunt și 17 membri cu vârsta de sub 30 de ani (împliniți deja sau ce urmează a fi împliniți în acest an), cel mai tânăr – Adrian Mocanu (26 de ani, PSD, circumscripția Buzău), iar cel mai vârstnic este deputatul Aurel Vainer (77 de ani, grupul minorităților naționale, circumscripția Neamț). Seniorul Senatului este regizorul Sergiu Nicolaescu (PSD, circumscripția București) – 79 de ani, iar cel mai tânăr deputat are 34 de ani (Iulian Urban, PDL, circumscripția Ilfov). (...)

Din totalul de 137 de senatori, doar 8 (0,06%) sunt femei. 4 aparțin alianței PSD + PC, 3 PDL și 1 PNL, UDMR-ul neavând nicio reprezentantă în actualul Senat al României. Singura comisie permanentă din Senat care are Președinte o femeie este Comisia pentru egalitate de șanse, în fruntea căreia se află Lia Olguța Vasilescu, PSD. O altă femeie aflată în structura de conducere a unei comisii este Sorina Plăcintă, PDL, Vicepreședinta Comisiei pentru agricultură, silvicultură și dezvoltare rurală. La Cameră, din 334 deputați, 38 (11,3%) sunt femei. Cea mai importantă funcție obținută de o

femeie este cea de Președintă a Camerei Deputaților, ocupată de doamna Roberta Alma Anastase de la PDL. 14 deputate fac parte din alianța PSD + PC, 12 sunt membre PDL, 8 PNL, 2 aparțin grupului minorităților și 2 sunt reprezentantele UDMR. (...)

Procesul de documentare în ceea ce privește educația/pregătirea profesională a actualilor parlamentari s-a lovit de numeroase dificultăți. (...) Considerăm că afișarea CV-urilor pe site-urile celor două Camere este o datorie fundamentală pe care o au actualii parlamentari față de cei care i-au ales, întrucât promisiunile făcute în campania electorală au fost acelea că își vor pune competențele în slujba mandatului de reprezentare, în interesul cetățenilor. (...) Toți senatorii din actualul mandat sunt licențiați, 40% dintre domniile lor având și titlul de doctor în diferite domenii, iar 37% urmând cursurile altor forme de învățământ postuniversitar. Așadar, 77% din numărul total de senatori cuprinși în prezenta monitorizare au urmat o formă de învățământ postuniversitar. În proporții relativ egale – de 20% – senatorii sunt specializați în domeniul juridic sau economic. În ordine aprox., 18% dintre senatori au studii superioare în domeniul științelor exacte, precum matematica, fizica, dar și cibernetică și electrotehnică. Mult mai puțin reprezentate în actualul Senat sunt domeniile din sfera artei, filozo-

fiei sau istoriei, 10 senatori fiind specializați, totuși, și în aceste domenii. Analizând informațiile din CV-urile deputaților ce ne-au fost puse la dispoziție, putem observa următoarele: 42% deputați au urmat studii postuniversitare (doctorat), 54% sunt licențiați și/sau masteranzi și 3 sunt absolvenți de liceu cu diplomă de bacalaureat – anume Vasile – Silviu Prigoană (PDL, membru al Comisiei pentru muncă și protecție socială), Costică Canacheu (PDL, președintele Comisiei pentru apărare, ordine publică și siguranță națională) și Lucian Riviș-Tipei (PDL, membru al Comisiei pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților naționale). (...) Majoritatea au urmat așadar cursuri în domeniul științelor juridice, urmat de cel al științelor economice și al celor tehnice, spre deosebire de legislatura trecută în care, în ordine descrescătoare, domeniile de studiu preferate au fost, în ordine: cel tehnic, economic și apoi cel juridic. Se remarcă o modificare a domeniilor de calificare/specializare a deputaților, în sensul în care în actualul Parlament sunt mai ales juriști (foști procurori, notari, avocați etc.), dar și o creștere a procentelor pe categorii de pregătire/educație.

Dintre senatorii care alcătuiesc actualul Parlament, (...) 43 nu au avut nicio funcție în administrația publică anterior prezentei, în timp ce 88 dintre senatori sunt foști consilieri județeni,

consilieri locali sau municipali, prefeți sau primari, viceprimari, precum și foști secretari de stat sau funcționari militari cu grad înalt.

La Camera Deputaților, (...), din cei 322 de membri analizați, un număr de 237 au făcut parte dintr-o structură administrativă publică înainte de a deveni parlamentari. 85 dintre actualii deputați nu au avut nicio legătură cu domeniul administrativ înainte de actuala funcție. Datele indică faptul că lideri locali ai partidelor, aflați în poziții-cheie în administrație, au optat, în contextul începerii unui important ciclu electoral, pentru Parlament.

Parlamentul României este un loc de muncă stabil pentru o parte dintre politicieni. La o privire istorică asupra componenței Parlamentului din 1990, respectiv din 1992 până în prezentul, regăsim următorii politicieni: de la UDMR, din 1990: Gyorgy Frunda, Marko Bela, Verestoy Attila, Kerekes Karoly, Marton Arpad-Francisc, Varga Attila și din 1992 Antal Istvan, Seres Denes; de la PDL (fost PD) din 1990: Radu Berceanu; de la PSD, din 1990: Adrian Năstase, Bogdan Niculescu Duvăz (anterior PD) și din 1992: Cristian Dumitrescu (anterior PD), Eugen Nicolicea, Dan Mircea Popescu; de la PNL, din 1992: Crin Antonescu.

„Veteranii” Parlamentului vin, așadar, mai ales de la UDMR, formațiunea cu cea mai scăzută rată de înnoi-

*re a reprezentanților săi în legislativul de la București (...).*⁵”

Astfel, urmărind această scurtă radiografie a parlamentarilor aleși după noul sistem electoral, putem sintetiza, conform celor evidențiate în paginile anterioare, că noul sistem electoral reprezintă **doar o adaptare mai mult de formă, și nu de fond a intereselor partidelor politice la piața electorală**. Mai precis, metehnele și tehnicile de control al puterii parlamentare rămân apanajul unor grupuri de interese formate la limita dintre neo-comunism și democrația capitalistă. Dacă personalități de genul lui Ion Iliescu, Mircea-Ionescu Quintus sau Radu Câmpeanu au înțeles că noul sistem electoral reprezintă necesitatea apariției unui nou mod de a face politică și s-au simțit „trădați” și depășiți de conservatorismul politicii practicate în perioada lor de apogeu, fiind adepții sistemului proporțional al alegerilor (modelul votului pe listă)... alți lideri au considerat că, manipulând electoral noul sistem, își vor continua activitatea. Fapt demonstrat și în următorul capitol care se referă la evoluția parlamentară în legislatura actuală 2012-2016.

Este totuși de specificat că marketingul politic și barometrele de sondare publică au constituit vectori

importanți în promovarea candidaților partidelor parlamentare, precum și în antrenarea noilor tehnici de management electoral în „reșutarea” imaginii liderilor politici experimentați ai Parlamentului României (Valeriu Zgonea, Eugen Nicolicea, Mircea Geoană, Viorel Hrebenciuc, Călin Popescu-Tăriceanu, Crin Antonescu, Puiu Hașotti, Vasile Blaga, Gyorgy Frunda, Ecaterina Andronescu, Marko Bela, Verestoy Attila, Radu Berceanu sunt doar câteva exemple de personalități care datorită comunicării publice și a marketingului media au beneficiat de adaptări ale imaginii publice în funcție de contextul socio-politic existent).

III. LEGISLATURA PARLAMENTUL ROMÂNIEI 2012-2016 – SCURTE OBSERVAȚII ASUPRA TIPOLOGIEI PARLAMENTARULUI ACTUAL

Scena politică parlamentară, după alegerile din decembrie 2012, nu a adus schimbări spectaculoase **de fond** la nivelul clasei politice... avem, mai precis, câteva schimbări privind profilul formal al noilor aleși. În afară de reușita excepțională a Uniunii Social-Liberale, care, pe lângă amalgamul de doctrine politice (social-democrație, național-liberală, socialist-progresistă și conservator-social-liberală) a

⁵ Institutul de Politici Publice - **Pe cine am ales „uninominal”?** *Profil parlamentar 2008 față de 2004 – Seria Rapoarte monitorizare Parlament –*, București, 19 martie 2009

avut un obiectiv major care le-a asigurat unitatea – eliminarea regimului președintelui Traian Băsescu și a partidului său obedient PDL – votul unimominal a impus candidați după modelele precizate anterior, la care s-au adăugat forța electorală și impactul social al Uniunii formate la bază de PSD și PNL.

Cu riscul de a fi prea critic, unii candidați nici nu visau că vor fi parlamentari, în timp ce alții au provenit din rândul membrilor de familie sau din apanajul (prieteni de familie sau angajați) liderilor principalelor partide politice.

O noutate privind noua legislatură (2012-2016) o reprezintă prezența unor oameni de afaceri controversați (George Becali, Gheorghe Nețoiu) sau antreprenori care și-au „adjudecat” locul de parlamentar pentru a se promova electoral sau pentru a-și atinge anumite obiective pe cale legislativă (proponeri legislative de promovare a intereselor diverselor domenii economice din care provin). Anumite voci din lumea sociologiei politice afirmă că, la nivelul Senatului și Camerei Deputaților, circa 20-25% dintre parlamentari provin din sectorul privat, din domenii cu interes mediu și ridicat al economiei românești.

Pentru o clarificare privind ce s-a păstrat sau s-a mai adaptat la clasa

politică parlamentară, comparativ cu alegerile din 2008 și 2004, voi prelua două rapoarte, unul al aceluiași IPP, celălalt al Asociației Pro-Democrația.

În *Raportul de monitorizare IPP: oglinda activității parlamentarilor în anul 2013* se precizează că „de fiecare dată, la începutul unui nou mandat, la scurtă vreme după formarea grupurilor parlamentare, au început și **migrările politice**, cea mai spectaculoasă (previzibilă) vizând nou intratul în Parlament PP-DD, 50% din 47 de membri ai acestui grup alăturându-se grupului parlamentar al PSD, mai ales la Camera Deputaților”.⁶

În prezent, ca o completare a Raportului IPP din 2014, PP-DD s-a desființat ca grup parlamentar la Senat începând cu 1 februarie 2014.

De asemenea, atât IPP-ul, cât și Asociația Pro-Democrația identifică anumite elemente privind tipologia noilor parlamentari, pornind de la elementele descrise în capitolul anterior, și anume: loialitatea față de județele sau colegiile unde au fost aleși, media de vârstă, sexul, pregătirea profesională, cariera sau vechimea parlamentară.

„*Puțin peste jumătate dintre membrii actualului Parlament sunt la primul mandat (53%), față de 61% în 2008 (210 deputați și 102 senatori intrau pentru prima dată în Parlament, con-*

⁶ Raportul de monitorizare – Institutul pentru Politici Publice: *Oglinda activității parlamentarilor în anul 2013*, București, ianuarie 2014

form rezultatelor alegerilor parlamentare de la sfârșitul lui 2012). 5% dintre actualii parlamentari au mai fost deputați sau senatori în mandate anterioare. Peste 18% dintre parlamentarii realesți în 2012 (mai ales cei ai USL) au candidat în alte colegii din același județ/aceeași circumscripție sau chiar în colegii pe raza altor județe față de precedentele alegeri parlamentare. 36 dintre aceștia sunt deputați și 21 senatori.

Din cei 202 deputați realesți, 11 și-au schimbat apartenența față de partidul alături de care candidau în 2008. Media de vârstă în acest mandat este mai scăzută la Camera Deputaților (48 de ani) decât la Senat (51 ani). Cele mai comune profesii ale parlamentarilor din actualul mandat sunt, în ordinea frecvenței: ingineri – peste 33%, economiști – 21% și consilieri juridici/juriști/avocați – 19%, **componenta dominantă modificându-se față de fostul parlament în care cei mai mulți erau juriști.**

12% sunt femei în actualul Parlament (13% deputate și doar 7% senatoare), procent în creștere față de fostul legislativ 2008-2012, datorită creșterii cu 30% a numărului total de parlamentari. Partidul cu nicio reprezentanță în Parlamentul României este UNPR.

(...) La o privire comparativă cu modul în care mandatul anterior 2008-2012, din punctul de vedere al eficienței (proiecte dezbătute și votate) a fost încheiat, constatăm că actualul Parlament a primit „moștenire” peste 200 de proiecte de lege de la fostul, acestea acoperind dintre cele mai diverse domenii (177 rămăseseră nedezbătute în Camera Deputaților și 23 în Senat, la finalul mandatului trecut).

Parlamentarii, la primul mandat, au depus mai multe propuneri legislative, cei realesți pregătindu-și-le mai temeinic, de unde și rata de adoptare mai mare în cazul celor realesți.⁷

O particularitate a noului Legislativ este dată de evoluția propunerilor legislative din punctul de vedere al intereselor aleșilor, dar și al identității ideologice specifice partidului politic din care fac parte. Mai precis, în perioada studiată de IPP, decembrie 2012 - decembrie 2013, senatorii și deputații și-au prioritarizat proiectele de acte normative, după cum urmează:

„• **Parlamentarii PSD** sunt preocupați de domeniile: juridic – regimul caselor naționalizate, diferite acte de stare civilă, cooperarea juridică internațională, probleme de contencios administrativ, facilități juridice

⁷ Idem

pentru persoanele din zone defavorizate; protecția socială – asistență socială, protecția persoanelor cu dizabilități (handicap), șomaj, pensii, indemnizație pentru creșterea copilului; agricultură – silvicultură, activități veterinare, industrie alimentară, și zootehnie; sănătate – reforma în domeniu; educație – completare a legii cadru, dar și de domenii precum achizițiile publice, amenajarea teritoriului.

• **Parlamentarii PNL** au inițiat proiecte de lege mai degrabă în domeniile următoare: sănătate – salarizarea unitară a personalului din sistemul public; învățământ – multiple modificări la legea învățământului, aspecte privind statutul cadrelor didactice de la toate palierele instituțiilor de învățământ; agricultura și silvicultura; parlamentarii PNL se remarcă și prin inițiative ce țin de sectorul cultural – facilități fiscale instituțiilor culturale, problematica drepturilor de autor și amendări ale legislației în vigoare etc.

• **Parlamentarii PDL**, interesați mai degrabă în domeniile juridic – completarea sau inițierea de acte normative precum coduri juridice, responsabilitatea ministerială, modificări și completări ale legilor aflate în vigoare ce au în vedere sistemul juridic românesc, cum ar fi statutul judecătorilor, executorilor judecătorești sau statutul avocatului, statutul Avocatului

Poporului. Alte inițiative s-au referit la regimul contravențiilor și politicile anticorupție; administrația locală – amenajarea teritoriului/dezvoltare, împărțirea administrativ-teritorială, casele cu risc de inundație, performanța energetică a clădirilor, politici de mediu; fiscalitate – modificări ale codului de procedură fiscală, reglementări privind responsabilitatea fiscal-bugetară, dar și sistemul bancar.

• **Parlamentarii UDMR** – principale zone de interes: muncă – statutul unor profesii, formare profesională, asigurări, angajări în sectorul bugetar, ordine publică și juridic – reglementarea unor probleme referitoare la pază și protecție, codul rutier, circulația pe drumurile publice; drepturile omului – drepturile persoanelor cu handicap, drepturile copilului, egalitate de șanse; cultură – protecția patrimoniului cultural, monumente istorice, muzee, documente istorice etc.⁸

Un concept care reprezintă un element al continuității mentalității politicianiste postdecembriste, indiferent că respectivul parlamentar a fost ales prin vot pe listă sau uninominal, este cel al **adaptabilității politice sau transpartidismului unor deputați sau senatori** care nu pun preț pe doctrina politică sau interesul celor care l-au votat, **interesul personal este cel esențial**. Acest concept este

⁸ Idem

cunoscut și sub denumirea de *migrație politică*.

Astfel, la Camera Deputaților, în primul an al mandatului 2012-2016, 36 de deputați și 16 senatori au schimbat cel puțin o dată grupul parlamentar față de momentul intrării în Parlament. Mai precis, Grupului Parlamentar PSD din Camera Deputaților i s-au alăturat 14 noi deputați, unul dintre aceștia plecând din PDL către UNPR (formațiune care face parte din grupul parlamentar social-democrat), alți 13 s-au „transferat”, ca în fotbal, de la PP-DD.

Conform unui studiu al Asociației Pro-Democrația, PSD a și pierdut 3 deputați, unul a părăsit grupul, Remus Cernea, deputat neafiliat în prezent), iar ceilalți și-au dat demisia din motive diferite. La finalul anului 2013, grupul PSD număra 171 de membri.

Conform IPP, în același interval, grupului parlamentar PNL i s-au alăturat 5 noi deputați, 3 venind de la PDL și 2 de la PP-DD. În același timp, PNL a pierdut alți 5 deputați, 3 și-au dat demisia, iar alți 2 au părăsit grupul, devenind Independenți (George Becali, care ulterior a fost condamnat definitiv și al cărui mandat a fost vacantat, dar și Diana Tușa, care în prezent nu este afiliată niciunui grup). Astfel, grupul PNL din Cameră avea 100 de membri la începutul anului 2014. După plecarea lui Călin Popescu-Tăriceanu în primăvara anului 2014 și după anun-

țata fuziune PNL-PDL după alegerile europarlamentare din 25 mai 2014, încă 12 deputați au plecat din acest partid în noul Partid Liberal-Reformator, PNL având în acest moment în grupul său parlamentar 83 de membri.

„PDL a suferit de pe urma migrației parlamentarilor în detrimentul partidelor UNPR, PC, dar și trecerea a 4 deputați la statutul de neafiliați. Cu 9 deputați în minus, PDL rămâne cu 47 de membri.

PP-DD a scăzut de la 48 de membri în Camera Deputaților la 24 prin plecarea acestora la PSD (4), UNPR (9), PNL (2), 4 au devenit neafiliați și PC (5). Emblematic este exemplul Deputatului PP-DD Cezar Cioată (SUCEAVA), plecat de 2 ori din PP-DD: în februarie 2013 pleacă la PC, dar revine în aceeași lună urmând ca în luna mai să devină independent și apoi să treacă din nou la PC (tot în mai). PP-DD are acum 24 de membri.

Situația este cam aceeași și la Senat, 16 senatori au schimbat cel puțin o dată grupul parlamentar în perioada monitorizată de Institutul pentru Politici Publice (9% din total). Grupului PSD i s-au alăturat 12 noi senatori, 11 din partea grupului PP-DD (dintre aceștia 6 deveniseră anterior Independenți și ulterior membri-afiliați, iar ceilalți 5 au migrat către UNPR). Al 12-lea venea de la PDL după o perioadă intermediară de

afiliere la grupul Independenților. PSD a pierdut un senator care s-a alăturat grupului PP-DD, astfel că la Senat, la sfârșitul anului 2013, PSD număra 75 de senatori.”⁹

La PNL, plecarea din partid a lui Călin Popescu-Tăriceanu și a senatorului Ioan Deneș, după ieșirea liberalilor de la guvernare și din USL, a fost urmată oficial de excluderea lui Sorin Ilieșiu și de demisiile lui Iosif Secășean și Victor Ciorbea. Grupul Senatorial PNL a beneficiat și de venirea unui senator din PC și a unei senatoare din PP-DD, numărul final de membri fiind până la sfârșitul lunii iunie de 47 de senatori.

Grupul PDL, în afară de ceea ce a fost menționat, nu a mai suferit modificări, având 23 de membri. În grupul UDMR s-a înregistrat câte o demisie. Din cadrul grupului PC, un senator a trecut în grupul Independenților, ulterior la PSD via UNPR, iar un alt senator a trecut la PNL.

Singurul grup senatorial care s-a desființat din lipsă de membri a fost cel al PP-DD, fiind prima dată în istoria Senatului României când un grup parlamentar se desființează în mai puțin de 2 ani de la alegerile parlamentare.

Din studiile menționate se poate observa că parlamentarii aleși în legislatura 2012-2016 reprezintă, cu ac-

țiunile lor pozitive sau negative pentru societatea românească, o evoluție și o adaptare a mentalității clasei politice la provocările pieței electorale. Altfel spus, chiar dacă au fost selecți prin cele două metode de cuantificare parlamentară – prezentate la începutul acestui studiu – utilizate de formațiunile politice existente, actualii membri ai Parlamentului României reprezintă **o oglindă la nivel micro a societății instituționale românești postdecembriste...** fie ea de sorginte publică, privată sau din „aparatură” societății civile.

IV. CONCLUZII SAU PREMISELE PENTRU UN VIITOR ARTICOL

Prezentul studiu este doar o scurtă analiză dintr-un material mai complex privind evoluția clasei politice, din perspectiva parlamentară, în ultimii 10 ani. Mai precis, transferul de la votul pe listă dominat absolut de decizia conducerii partidelor politice la sistemul de vot uninominal, care reprezintă o tranziție de la puterea de decizie centralizată a partidelor politice la forța locală a respectivelor formațiuni și a notorietății candidaților propuși prin sistem uninominal. La fel ca în multe alte state cu o democrație participativă istorică, în România se conturează, încă la nivel începător, o transformare a sistemului parlamentar de la

⁹ Idem

nivel centralizat și unicameral, specific regimului totalitar, la un nivel de delegare a deciziilor, prin participarea comunităților locale la desemnarea candidaților pentru Senat și Camera Deputaților și la o împărțire a atribuțiilor în sistem bicameral.

Profilul parlamentarilor aleși prin actualul sistem – după model dâmbovițean – de vot uninominal este necesar a fi abordat în mai multe articole de acest gen. Ce s-a încercat în acest studiu este doar un compendiu, un început... al unei viitoare monografii privind societatea parlamentară între 2004-2008, 2008-2012 și 2012-2016, cu studii de caz particularizate (proceduri parlamentare, activități legislative, concepte normative etc), cu

negocieri transpartinice, proceduri de interior cunoscute sau necunoscute societății românești.

În încheiere, nu trebuie uitat și faptul că unii dintre cei care au analizat, în România, politica parlamentară au fost chiar Mihai Eminescu și Titu Maiorescu. Oratorul, criticul și actorul în același timp, Dan Puric, prezenta chiar în conferințele despre Eminescu aspecte legate de *Opera Politică*, unde rolul și atribuțiile Parlamentului României ocupă un capitol aparte, iar profilul parlamentarului de atunci poate constitui un punct de reper sau de analiză critică pentru aleșii uninominali din zilele noastre. Dar despre toate acestea... voi aprofunda într-un viitor articol.

BIBLIOGRAFIE:

- Raportul de monitorizare a Institutului pentru Politici Publice: *Oglinda activității parlamentarilor în anul 2013*, București, ianuarie 2014
- Institutul de Politici Publice – Pe cine am ales „uninominal”? *Profil parlamentar 2008 față de 2004 – Seria Rapoarte monitorizare Parlament –*, București, 19 martie 2009
- Raport Asociația Pro-Democrația – *Radiografia anului electoral 2012*, București, decembrie 2012
- Dan Puric – *Despre Eminescu*, Conferință Ateneul Român, 16 ianuarie 2014

Tendențele democrației și alegerile prezidențiale românești

Raluca Moisoiu

România – un stat din Estul Europei, a avut de-a lungul istoriei o contribuție semnificativă la cultură, civilizație și la pace, comparabilă cu aceea a națiunilor europene mari. Prin tot ceea ce întreprinde, reflectă spiritul și forța gândirii europene, indisolubil legate de spiritul tradiției, al obiceiurilor, dar și al istoriei neamului.

Situația geopolitică din regiunea europeană actuală poate influența viața socială și politică a statului. Prin integrarea României în Uniunea Europeană, geopolitica românească face parte din geopolitica europeană, cu toate implicațiile ce decurg din aceasta.

Tulburările conflictuale de la granițe, precum și dorința anumitor regiuni, de autonomie, nu pot lăsa România să iasă neatinsă.

„Situația de acolo afectează stabilitatea zonei și, cum România face parte din ea, efectele se vor resimți și

la noi”, explică economistul Lucian-Liviu Albu.

Alături de implicarea economică stă influența politică și socială. Astfel, alegerile prezidențiale românești, în contextul actual al instabilității regionale, vor fi profund ancorate în viața reală a societății și a problemelor acesteia.

Importanța procesului electoral pentru un stat democratic este esențială. Nu se poate vorbi despre democrație în absența unor alegeri libere și corecte, în care alegătorii să beneficieze de opțiuni reale și concurente. Acest lucru face diferența dintre un proces electoral într-un sistem totalitar care organizează alegeri pur formale, cu câștigători dinainte cunoscuți, și sistemele democratice.

În societatea contemporană, democrația se impune ca model politico-social în întreaga lume, nu numai în țara noastră. Democrația este re-

zultatul firesc al voinței universale de libertate și independență socială și politică, ce se construiește și se dezvoltă prin efortul fiecărei societăți în parte.

În viața cotidiană, fiecare individ evoluează și influențează având un rol distinct sub două forme de relații: de putere și înafara puterii. Relațiile de putere nu pot fi separate de durabilitatea lor, asimetria ori inegalitatea rolurilor între membrii ce compun grupurile, dependența de ierarhii, de norme și ritualuri, existența unui centralism izvorât din moduri specifice de organizare.

Sistemul democratic modern bazat pe principiul reprezentării, pe separația puterilor în stat și pe domnia legii nu poate funcționa fără o precondiție de fond, și anume pluralismul politic și pluripartidismul. Constituirea unei puteri care să garanteze libertatea cetățenilor presupune existența legală și activitatea unor partide diferite ca orientare și program, aflate în competiția pentru putere.

Revenind la situația României, alegerea președintelui reprezintă un act de profundă libertate; chiar dacă această alegere este făcută emoțional, rațional sau intuitiv.

- emoțional – modul în care o imensă majoritate a timpului, oamenii se află într-o fluctuație de stări emoționale și lipsa de atenție în prezent, atât asupra

exteriorului, cât și asupra propriei persoane, în același timp;

- rațional – atunci când emoțiile sunt depășite și se iau hotărâri exclusiv pe baza a ceea ce deja știi, a modului cum acționai în trecut; iar când afli din ce în ce mai multe lucruri despre viață, în general, îți modifici comportamentul în mod continuu și calitatea deciziilor crește și ea;
- intuitiv – atunci când emoțiile și gândurile dispar, ești prezent, aici și acum, intri în interiorul tău și „simți” decizia; ea este întotdeauna corectă pentru că de fapt intuiția îți dă indicația efectului viitor al deciziei prezente, în viața ta.

Spuneam că, indiferent de nivelul la care hotărâm să luăm decizii, alegerea noastră implică ideea de conștiință. Astfel, se ridică întrebarea: dar oare ceea ce se întâmplă acum, nu este rezultatul unor alegeri mai vechi?

Indiferent că suntem de acord sau nu, totul nu este decât rezultatul unor alegeri făcute în trecut și, de asemenea, ne generăm viitorul prin alegerile făcute în prezent.

Cum alegem în mod obișnuit? Se pare că întotdeauna luăm decizii pe baza convingerilor noastre, dar nu numai, ci și prin influența pe care inconștient o însușim ca fiind a noastră.

Cel mai indicat ar fi, atunci când facem o alegere prin exprimarea opiniei

politice, să ne întrebăm care sunt posibilele consecințe ale alegerii pe care suntem pe punctul de a o face, pentru că în acest mod vom alege corect.

Despre alegerile prezidențiale, în mai toate statele lumii democrația este o istorie a votului. Dimensiunile unanim acceptate în societate reflectă modul în care se organizează relația dintre cei ce ne reprezintă și cei care aleg reprezentanții, modul în care se instituie mecanismul electoral menit să dea semnificație suveranității naționale.

Temele centrale pe care le evocă dilemele votului sunt cele în funcție de care se va structura câmpul politic românesc și oportunitatea unui demers care să fie centrat pe explorarea acestui teritoriu al arheologiei reprezentării politice. Din această perspectivă, alegerea președintelui reunește precizia documentării istorice cu rigoarea raționamentului de știință politică.

Partidele politice și politica, în general, ne influențează viața, în timp ce alegerile se răsfrâng asupra noastră, fără ca noi, cetățenii de rând, să putem evita acest lucru.

În cursa pentru funcția de președinte, campaniile electorale sunt doar o formă instituită democratic, prin care oamenii și partidele politice se angajează în viața politică pentru a ajunge la putere.

În România, democrația funcțională ar trebui să acorde importanță cetățenilor, candidații să întrebe poporul, să acționeze numai în sprijinul celor mulți.

„În general, concepțiile simple pun stăpânire pe spiritul poporului. O idee falsă, dar exprimată clar și precis, va avea întotdeauna o putere mai mare în lume decât o idee adevărată, dar complexă. Prin urmare, partidele – care sunt un fel de mici națiuni în sânul uneia mari – se grăbesc mereu să adopte ca simbol un nume sau un principiu, care adesea reprezintă foarte imperfect scopul pe care și-l propun, și mijloacele pe care le folosesc, dar fără de care nu ar putea nici să subziste, nici să acționeze.”¹

În ultimii ani, participarea activă la viața societății a scăzut, așa cum și electoratul venit în fața urnelor este din ce în ce mai puțin. Să fie din pricina partidelor politice care susțin candidații la prezidențiale, din partea cărora ar fi fost de așteptat o altă abordare?

Tendința absenteismului electoratului românesc este accentuată de faptul că majorității românilor chiar nu le mai pasă cine sunt candidații și cine este ales președinte. Dezamăgirea aceasta este legată de deciziile de până acum ale aleșilor. Oamenii de rând, cei care nu sunt înregimentați în partide politi-

¹ Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol. II, traducere de Claudia Dumitriu, Editura Humanitas, București, 2005

ce, nu se regăsesc în conducătorii lor, nu se simt reprezentați.

Vina pentru absenteismul la vot aparține în egală măsură guvernărilor trecute, dar și sferei politice actuale.

Așa cum spunea Alexis de Tocqueville: „În democrație, cetățenii simpli văd un om ieșit din rândurile lor, care în câțiva ani dobândește bogăția și puterea; acest spectacol le ațâță uimirea și invidia; ei vor să afle cum cel care ieri era egalul lor este astăzi împodobit cu dreptul de a-i conduce. Se produce astfel un soi de amestec odios între noțiunile de josnicie și putere, decădere și succes, utilitate și dezonoare”.²

„Electoratul român nu a excelat în dorința febril exprimată de participare la treburile cetății, nici în momentele electorale și cu atât mai puțin în forme alternative și intermediare de acțiune, generic unificate sub umbrela din ce în ce mai golită de conținut a societății civile. Iar stimularea potențialului participativ nu a fost în mod vizibil scopul real al formațiunilor politice angrenate în cursa electorală”.³

Abraham Lincoln a numit democrația „guvernarea poporului de către popor și pentru popor”.

Avem unul dintre cele mai mari drepturi ce ne oferă modul în care pu-

tem decide ce este mai bine pentru noi, pentru țară ca întreg.

Votul este un drept pentru care, pe parcursul istoriei, mulți s-au luptat și au sacrificat totul, pentru a-l obține. Jertfa lor ar trebui să nu ne fie indiferentă.

Este un drept pentru care oamenii continuă să lupte și de care milioane de oameni din întreaga lume încă nu se bucură. Nu e păcat să ratăm șansa de a ne schimba viitorul?

Votul fiecăruia contează atât de mult cât ne dorim, arătând prin el că ne pasă de comunitatea noastră, de țara noastră. votul este modul nostru de a ne exprima în legătură cu conducătorii, cu societatea, cu țara. A renunța la dreptul tău la vot înseamnă să renunți la calitatea ta de cetățean, de membru al societății. Devii un apatrid în propria ta țară. Nu există motiv sau scuză pentru o astfel de atitudine decât atunci când deja nu te mai interesează nici țara și nici poporul tău. În același timp, prin votul nostru putem sancționa guvernării pentru abuzurile săvârșite, nealegându-i.

„Votul este cel mai puternic instrument conceput vreodată de un om pentru eliminarea nedreptății și distrugerea teribilelor ziduri care îngrădesc oamenii.” Lyndon B. Johnson⁴

² Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol. I, traducere de Claudia Dumitriu, Editura Humanitas, București, 2005

³ Revista 22 din data de 11.12.2012, *Alegeri înzăpezite și absenteism* de Raluca Alexandrescu

⁴ Lyndon B. Johnson Biography - U.S. Vice President, U.S. President (1908-1973)

Dar unei democrații îi este însă caracteristică libertatea de a decide, și oamenii decid diferit.

Votul este un produs direct al deciziei individuale, dar este mediat de prezența, de calitatea și de vitalitatea elitelor unei societăți.

În realitate nu a existat și nu există o societate perfectă!... poate doar în imaginație, în „Utopia” lui Thomas Morrus.

Când oamenii se cunosc și încep să interacționeze, se întâlnesc multitudinea și diversitatea de idei, de păreri, și din cauza acestora nu se filtrează cea mai bună, dar există astfel o abordare axată pe mai multe direcții ce interferează cu puterea de acțiune a societății.

Asta este democrația!

„Cu excepția unor țări foarte mici, democrația înseamnă în mod necesar democrație reprezentativă, în care oficialii aleși iau decizii în numele popo-

lului. Cum sunt aleși acești reprezentanți ai poporului?”⁵

Pe scurt, am putea spune că, din punctul de vedere al efectelor produse de alegerea reprezentanților, este extrem de important ca, prin opțiunea noastră, să găsim răspunsul la problemele societății.

Cu privire strict la alegerea președintelui în țara noastră, trebuie să facem o opțiune corectă, prin care societatea să evolueze și să devină tot mai aproape de democrația perfectă.

Deocamdată, democrația nu este perfectă! Are imperfecțiuni la care vechii greci căutau un răspuns, răspuns pe care îl căutăm și noi cei din ziua de astăzi și, cât va mai fi lumea, îl vor căuta mereu alte generații, căci să nu uităm că „democrația este un sistem politic prost, însă cel mai bun dintre cele pe care omenirea le-a inventat până acum”. Winston Churchill⁶

BIBLIOGRAFIE:

Tocqueville, Alexis de, *Despre democrație în America*, vol. I-II, traducere de Claudia Dumitriu, Editura Humanitas, București, 2005

Revista 22 din data de 11.12.2012, *Alegeri înzăpezite și absentism* de Raluca Alexandrescu Johnson, Lyndon B. Biography, U.S. Vice President, U.S. President (1908–1973), *Discurs* Lijphart, Arend, *Sisteme electorale și sisteme de partide*, Ed. CA Publishing, București, 2010, p. 18
Churchill, Winston, *Citate celebre despre democrație*

⁵ Arend Lijphart, *Sisteme electorale și sisteme de partide*, Ed. CA Publishing, 2010, p. 18

⁶ Dicton celebru al lui Winston Churchill

Confluente,

Iraționalitatea politicii, supunere, consens și revoltă

Octavian Opriș

În general, politica este considerată înțelepciunea vieții sociale, iar omul, acest *zoon politikon*, își dă măsura raționalității sale și în capacitatea de a-și organiza viața colectivă în interesul fiecăruia și al tuturor. Dar această imagine luminoasă și idilică a politicii a primit numeroase contra-exemple istorice care ne fac sceptici asupra raționalității acestui animal politic, întemeietor de societate și istorie. Desigur, optimiștii și pesimiștii sunt într-o controversă permanentă alimentată de fapte și de predispoziții temperamentale sau ideologice, dar fondul problemei rămâne deschis. Cât de rațională este politica, văzută ca mod de organizare al acțiunii sociale și cât de importante sunt forțele obscure ale inconștientului, naționalității și jocul imprezibil al pasiunilor este o temă captivantă a experienței politice pe care, cu voia sau fără voia noastră, o suportăm.

Marii gânditori politici, începând cu Platon, Aristotel, înțelepții culturii orientale și până la filosofii și sociologii moderni au remarcat acest joc imprezibil al inteligenței și iraționalului în viața politică. Machiavelli, Hobbes, Montesquieu, Nietzsche, Freud și psihanaliztii, Vilfredo Pareto gândeau că mobilul acțiunii are determinanți intimi și obscuri, avându-și sursa în fondul irațional al omului. Pesimistul Schopenhauer vedea în voință o categorie ontologică fundamentală pentru înțelegerea vieții omului; iar mai târziu, Nietzsche a dezvoltat această teză cu harul său stilistic, având o mare audiență din timpul său până astăzi.

Formele reziduale ale acțiunii arătate de Pareto sunt factori dinamici și determinanți care împing omul la acțiune sau pasivitate, determinând configurația socială în care trăiește. Rațiunea nu este decât un mijloc, tehnica

de organizare a vieții sociale, dar nu scopul acesteia. Hobbes, Bentham ne avertizaseră asupra dimensiunii agresive și conflictuale a omului, iar școala etologică cu E. Eibelstaedt și K. Lorenz, la fel ca Wilson dezvoltă o fenomenologie a agresivității, interesând și fenomenul politic.

Această aducere aminte este necesară pentru regândirea politicului în timpurile noastre. Începând cu perioada Iluminismului, al cărui efect politic și social a fost Revoluția Franceză și celelalte mișcări din Europa și America, s-a creat și dezvoltat ideea raționalistă a politicii și istoriei, opusă credinței creștine și teologiei sistematice. Cetatea omului nu este doar copia Cetății lui Dumnezeu, impusă de Creator omenirii decăzute, ci opera rațională a omului pentru propria sa bunăstare și fericire mundană. Un nou concept domina teoriile politice și acțiunile practice: Libertatea. Omul este liber; nu este sclavul predestinat de Dumnezeu unei vieți pline de suferință, constrângerii și limitări în timpul efemerei sale vieți, consolându-se cu servitutea efectivă în promisiunea unei vieți libere în transcendență. Hobbes și Jean-Jacques Rousseau au dezvoltat teorii contradictorii și seducătoare asupra acestei libertăți pe care toți o vor, dar nu știu să o practice, intrând în conflicte și confruntări, anulând principiul care i-a pus în mișcare. Libertățile nemăsurate (absolute) ale

indivizilor degenerază într-un război al tuturor împotriva tuturor (Hobbes), generând anomie, beligeranță permanentă și conflict. Astfel, libertatea fără limită a indivizilor degenerază în lipsă de libertate, iar *zoon politikon* rămâne un simplu *zoon*. Va fi necesară o forță ce se va exercita asupra indivizilor, o puternică mașinărie, care să tempereze dorințele nestăpânite ale oamenilor, aducând pacea și adevărata libertate. Acesta este statul, un *Leviathan* al vieții sociale pentru care ne sacrificăm o parte din libertatea noastră abstractă pentru a ne prezerva o libertate limitată, efectivă, utilă și protectivă în fața violenței celorlalți. Pentru Hobbes, această complicată mașinărie ne ferește ca lupul din om să nu poată acționa agresiv. Filosoful englez avea în minte istoria sângeroasă a țării sale, cu războaie fratricide, comploturi, lupte de partizani, măceluri de inspirație confesională etc., de aceea gândea necesitatea unei forțe instituționale care să țină în frâu violența și distructivitatea umană. Mulți au înțeles greșit ideile scepticului englez, dezvoltând teorii autoritariste, care au inspirat dictaturi, regimuri totalitare sau violența exercitată de către stat în favoarea unui grup sau clase sociale.

Contrar gândirii lui Hobbes, elvețianul Jean-Jacques Rousseau gândea în linia tradițională optimismului iluminist francez, că omul în stare primitivă

era liber și fericit, iar societatea l-a corupt și l-a privat de libertate, supunându-l la numeroase constrângeri și servituți. Proprietatea este prima breșă în armonia arcadiană a fericirii societății oamenilor liberi; de aici au început nemulțumirile, certurile și conflictele. Dorința achizitivă și lupta pentru bunuri au angajat oamenii în nesfârșite conflicte și lupte. Din această beligeranță economică, societățile s-au segregat, au apărut forme organizatorice care protejau pe cei puternici și oprimeau pe cei slabi. Societatea umană era divizată în stăpâni și sclavi, iar statul, instrumentul de opresiune al celor puternici. Libertatea era fragmentară și funcționa în beneficiul unei părți a societății. Se prefigurează concepția lui Marx asupra politicii ca expresie a luptei de clasă, iar statul ca instrument opresiv al clasei dominante.

Rousseau nu ajunge la radicalismul lui Marx; pe el îl interesa lipsa de libertate și inegală distribuție a bogăției și încerca să gândească mecanismul prin care poate fi corectată această nedreptate ontologică. Societatea este condusă prost, creând inechitate, pentru că instituțiile statului sunt formate greșit și exprimă interesele unui fragment din membrii societății. Statul trebuie să exprime interesul tuturor, voința generală a poporului, nu voința particulară a regelui, camarilei regale, familiilor princiare, feudale etc. De aceea, este nevoie de forme insti-

tuționale care să permită oamenilor să-și manifeste voința în plan politic. În mod natural, fizic, nu toți pot conduce; dar trebuie instituit un mecanism care să permită accesul la putere al cetățenilor, dacă nu direct, în mod mediat, prin reprezentant. Republica este forma statală care se pretează cel mai bine acestei modalități de exercitare a puterii de către cetățean. Ideea mandatului imperativ, apoi corecția adusă prin practicarea mandatului reprezentativ sunt ideile-forță ce au modelat evoluția statului, a structurii și funcțiilor sale.

Aceste idei au fost adoptate sau combătute, generând experiențe care au schimbat peisajul politic, dar angajând și consecințe dintre cele mai contradictorii. Dacă societatea nu este omogenă, iar oamenii au dorințe, credințe, idei politice, interese, educație diverse, cum putem identifica „voința tuturor” sau „voința generală”? Cum se constituie voința majoritară care va dicta în stat și cum va reacționa minoritatea? Cum se configurează spațiul politic din cauza jocului majoritate-minoritate? Minoritatea învinsă va fi convinsă de ideile și voința majorității? Cum se schimbă balanța politică în interesul facțiunilor socio-politice? Majoritatea conduce efectiv sau la nivelul principiilor și al reprezentării formale? Iar o minoritate de specialiști (experți, burocrati, consilieri, miniștri, parlamentari) decid în mod concret

asupra problemelor statale. Acestor firești întrebări istoria a dat răspunsuri pe care astăzi le înțelegem, dar în acele timpuri au produs complicate situații, generând nesfârșite interogații teoretice și politice, explozii sociale și politice.

La fel de importante ca opțiunea și capacitatea alegătorilor, a cetățenilor care-și aleg reprezentanții sunt și calitatea, competența, devotamentul și interesul celor aleși, a reprezentanților. Limitele exercitării mandatului, revocabilitatea, impunitatea în perioada mandatului, relațiile dintre alegători și aleși sunt doar câteva probleme apărute în practica politică, având importante consecințe politice, juridice și constituționale. Dezvoltarea birocrației, autonomizarea și specializarea aparatului politic și administrativ, raporturile complicate între legislativ și executiv au creat o barieră tot mai densă între cetățeni și reprezentanții lor.

Dar raționalismul iluminist, inspirator al revoluțiilor politice din Europa și America, triumf al inteligenței în plan practic, era urmat de o umbră ce va modifica practica politică, conducând la consecințe imprevizibile. Dacă teologia nu mai este fundamentul politicii, iar credința în transcendent, în Dumnezeu și scopuri extramundane nu mai călăuzesc acțiunea practică, cine va configura constelația scopurilor, a valorilor sociale pentru care trebuie să

lupți și să acționezi? Ideologia apare ca un nou fundament al politicii. La fel ca și teologia dogmatică, aserțiunile ideologice nu aveau nevoie de confirmare empirică, de probe și operațiuni logice de fundamentare și verificare; din contră, o țesătură de presupuneri, ipoteze și deducții articula o nouă constelație de scopuri, abstracții și dorințe sublimite. O nouă concepție despre om, libertatea și sensul existenței sale a dinamizat întreaga practică politică. În numele generoaselor principii despre Om, Libertate, Egalitate, entuziaștii Revoluției Franceze au practicat teroarea, violența, au folosit ghilotina și persecuția. Restructurarea socială se înfăptuia în malaxorul violenței; dar trebuia justificată, legitimată, explicată și transformată în pedagogie politică. Marii educatori ai iraționalității politice, de la Robespierre, Saint-Just sau Marat până la exportul Revoluției de către Napoleon au lăsat amintirea unui irațional și dramatic genocid. Dorința „de mai bine”, voința de „a face lumea mai bună”, de raționalizare și schimbare este partea diurnă, luminoasă a multor conducători și elite, dar din nefericire, este dublată de răul și nedreptatea care o acompaniază.

Instituțiile statului, dreptul și organizarea judiciară, guvernul și administrația sunt raționale în modul de articulare, în idealitatea lor normativă sunt alveole ale inteligenței umane.

Aceasta este doar statica politică, structura inertă a regulilor și normelor. Dar statul ca organism viu, dinamic, care acționează asupra oamenilor, este rezultatul deciziilor celor care conduc, care sunt reprezentanții cetățenilor sau sunt numiți în instituțiile statului pe criterii politice sau profesionale. Activitatea statului ca întreg, politica sa constituie consecința a numeroși factori care configurează mentalitatea celor ajunși să cârmuiască destinul celorlalți. Această mentalitate colectivă la guvernanți și la guvernați configurează spațiul decizional al actorului politic. În fond, reprezentanții cetățenilor (puterea legislativă), oamenii politici influenți sunt eșantionul unei națiuni. Dacă un popor își alege prost conducătorii și duce o viață mizerabilă, își merită soarta, spunea Hegel. Rațiunea unui popor nu este depozitată într-un segment mic sau într-o personalitate, ci este difuză, alimentând formarea și dezvoltarea personalității fiecăruia. Familia, școala, micromediul social sunt făuritorii guvernanților și guvernaților. De aceea, soluțiile politice nu pot fi luate și aplicate mecanic, imitând, copiind legi și regulamente străine, dar care nu sunt aplicabile din cauza capacității de asimilare culturală și înțelegerii poporului imitator. De aici, celebra și trista teorie a formelor fără fond, generând o situație comico-tragică în statele care o practică. Mentalitatea colectivă, opini-

ile și credințele sunt modelatorii conștiinței politice, background-ul oricărei experiențe practice sau teoretice, influențând în ultimă instanță decizia politicianului.

Ideologia a preluat rolul teologal al fundamentării ontologice, a trasat noi orizonturi și a instituit noi valori. Această nouă credință s-a infiltrat sistematic în sufletul și mintea omului modern, alimentându-i speranțele și justificându-i faptele. Această nouă religie împarte din nou oamenii nu doar în credincioși creștini și ceilalți, islamiști și evrei etc.; este o segregare mai amănunțită: socialiști și liberali, monarhiști și republicani, conservatori și anarhiști, naționaliști și mondia-liști, comuniști și naziști etc. Fiecare categorie are crezul său, opțiunea și aversiunea sa capabilă de ostilitate, agresivitate și luptă. Bătălia pentru putere îmbracă și forme teologale, de credință ideologică, de exclusivism și intoleranță; fiecare combatant refuzând credința și ideea adversarului. Vechea luptă dintre credincioși șieretici a reînviat cu aceeași intoleranță și violență, cunoscând forme noi și variate.

Politica are o dimensiune mai puțin expusă doctrinar sau ideologic, dar resimțită în practica efectivă, deturnând de la scopul inițial pozitiv, acțiunile politice ajungând la efecte contrarii așteptărilor scontate. În orice acțiune sau atitudine umană, iraționa-

lul își manifestă prezența în contrast cu înțelepciunea rațională. Politica este o tehnică a luptei sociale, cu metode și justificări ideologice, în care conflictele sunt modelate, sublimite și raționalizate. Scopul acțiunii politice este cucerirea puterii de stat, a mecanismelor instituționale dotate cu mijloace coercitive eficiente. Justificarea acțiunii prin binele public care trebuie protejat și dezvoltat lasă în umbră resorturile „prea omenești”, iraționale ale războiului politic. Forțele iraționale, inconștiente dinamizează acțiunea acoperită de raționalizări, justificări și explicații „raționale”. Vilfredo Pareto a sesizat și explicat în detaliu rolul iraționalului și raționalizarea conduitei umane prin dinamica reziduurilor și a derivațiilor. Nu doar lupta politică își are determinanții săi instinctivi, ci și conservarea puterii cucerite, stabilitatea instituțională este asigurată de către insondabilul inconștient. Învingătorii și învinșii doresc pacea socială, dar din rațiuni diferite. Cel care cucerește puterea politică are nevoie de liniște pentru a-și consuma în tihnă beneficiile poziției sociale (bucuria rangului social, accesul la bunuri economice și simbolice etc.) și va dezvolta tehnici și acțiuni intimidante, o potențială amenințare contra adversarilor politici și asupra societății în ansamblu. Cei învinși, ca și majoritatea cetățenilor trebuie să accepte noua putere și fiecare să-și conserve existența sa.

Sentimentul comun este frica, o stare fundamentală existențială, efect al amenințării potențiale cu răul efectiv, lipsă de libertate și, în extremis, moartea. Dintr-o realitate psihologică, frica devine un fenomen de masă, configurând un vast spațiu sociologic. Efectele fricii asupra maselor au fost folosite de cei care dețin puterea politică și folosesc tehnici eficiente pentru calmarea societății și realizarea „consensului” necesar conservării puterii.

După numeroase conflicte și confruntări politice, mentalitatea colectivă își menține diversitatea de credințe și opinii, contrastând cu dorința hegemonică a învingătorilor care doresc omogenizarea mentalităților în sensul propriei ideologii. Societatea, pentru a-și menține coeziunea și a-și dezvolta solidaritatea umană a construit mecanisme coercitive de control social reglementate printr-o strictă normativitate. Tehnicile punitive intervin în situații extreme, atunci când ordinea socială este în pericol, când viața indivizilor, proprietatea și bunurile lor sunt afectate de infrațiuni și violență. Stabilitatea societății este determinată de interacțiunea oamenilor vizând scopuri private sau din domeniul public, fiecare individ resimțind pozitiv acțiunea celor din grupul lui social și a societății în ansamblu. Se realizează spontan un consens, putem spune natural, fără intervenția mecanismelor coercitive. Dar în momente de criză,

atunci când relațiile sociale tradiționale s-au degradat din varii motive, când inechitatea, contrastul dintre bogăție și sărăcie devine insuportabil, când majoritatea societății trăiește în mizerie, când impostura, lipsa de valoare, incompetența, arbitrarul și nedreptățile conducătorilor devin insuportabile pentru societate, atunci revoltele, violențele, conflictele zdruncină ordinea socială, iar puterea politică va folosi organele coercitive împotriva populației revoltate.

Istoria stă mărturie marilor momente de violență generalizată din timpul revoluțiilor, revoltelor și războaielor pe care le-a suportat specia umană în decursul timpului. Momentele de calm, de relativă liniște și potolirea revoltelor nu s-a realizat de la sine sau prin miraculoasa schimbare politică care ar fi produs bogăție și siguranță existențială întregii societăți multumind revoluții. După căderea instituțiilor nefuncționale și inechitabile se instaurează noi structuri ale statului populate cu alți stăpâni și un reînnoit aparat tehnic. Noile elite câștigătoare vor popula instituțiile operând segregări, promovări și excluderi, manifestând un partizanat sfidător, generând nemulțumiri și alimentând focare de revoltă și dizidență.

Sancțiunea și pedeapsa sunt tehnicile elementare de acțiune a statului pentru a-și conserva structura și funcțiunea sa. Excesiva penalitate prac-

ticată de un stat indică precaritatea acestuia, dezacordul dintre conducători și conduși, refuzul societății de a accepta valorile clasei politice dominante, lipsa de unitate și solidaritate a populației cu elita conducătoare etc. Dacă puterea politică nu este capabilă să satisfacă cerințele economice, sociale și culturale ale cetățenilor, va întrebuința singura armă pe care o deține efectiv: coerciția. Deficiențele structurale ale unui sistem social nu pot fi corectate prin sancțiuni și pedepse, iar violența sistematică exercitată de către stat determină o contraviolență a majorității nemulțumite. Un conformism de fațadă poate ascunde o adversitate mascată, o împotrivire difuză, dar fermă, cu potențial de explozie violentă greu predictibilă. Presiunea sistematică exercitată de elitele dominante prin supraveghere polițienească excesivă, severitate judiciară, propagandă și educație poate genera un aparent consens social, dublat de o psihologie a resentimentului, ce se poate transforma în violențe și revolte spontane care se vor organiza progresiv într-un front antistatal.

Practica conformismului indus prin teroare și frică modelează o conștiință etico-politică temătoare, lipsită de curajul acțiunii, iar ipocrizia și duplicitatea morală devin realități cotidiene. Pentru mulți oameni, mediocritatea unei vieți modeste, precare economic este preferabilă amenințării, friicii,

spaiemei de a fi judecat, condamnat, torturat, lipsit de drepturi elementare etc. Organizarea unui sistem al supravegherii totale a societății și a indivizilor, cum își imagina J. Bentham prin Panopticumul său, își are complementul în transformarea societății într-o lume a lui Orwell, alienată și terorizată de amenințarea ubicuă și anonimă a statului constrângător.

Nazismul și comunismul au ilustrat paradigma totalitară în care iraționalul, voința de putere absolută, violența și îndoctrinarea au atins limitele suportabilității umane. Îndoctrinare, teroare, lagăre de exterminare, lipsa sistematică a libertății, crime, genocid și în final prăbușirea societății, iată bilanțul experimentului social al utopiei perfecționiste și elitare. Aceste nefericite experimente social-politice nu ar fi avut extensiunea și dimensiunile sociale atât de mari dacă ar fi fost opera unor pseudoelite, câștigători conjuncturali ai puterii în stat. Vinovăția este egal împărțită între conducători și conduși, între călăi și victime. Contaminarea mentală a majorității populației cu formule ideologice simpliste, atrăgătoare, promisiunile înșelătoare, flatarea poporului considerându-l „adevăratul suveran” și găsirea unor inamici iluzorii sau ne semnificativi drenează energia maselor către direcții de acțiune greșite și determină o mișcare politică de proporții, manevrată de conducători și o minoritate

ne semnificativă și nocivă. Speranța pentru o lume mai bună și mai dreaptă, grefată pe o lipsă de educație socio-politică și o elementară bază etico-religioasă (vezi Dezvoltarea ateismului și criza creștinismului) a permis adeziunea oprimaților la crezul nou al conducătorilor.

O formă nouă de educație se constituia punând accentul pe „înțelegerea societății, a legilor de dezvoltare, a sensului istoriei, a luptei de clasă și viitorului unei societăți a bunăstării”. Socialismul, marxismul, nazismul cu diferitele ramificații ideologice și politice au modelat sufletul omului simplu și chiar al intelectualilor pentru a primi credința unor utopii „științifice”, demne de a fi realizate în practică.

Dar în spatele acestei deconcertante mișcări ideologice se conturau și se cristalizau interese politice și economice, partide, organizații cu lideri și conducători interesați de putere și de avantajele ce decurg de aici. Ideologia devine o nouă religie ai cărei preoți știau să o administreze ca pe un medicament cu efecte calmante pe moment, dar nocive în timp. Un placebo spiritual era administrat de către politicieni maselor sedate. Efectul scontat s-a produs, masele au căzut victime puterii și au acționat sub vraja unor credințe create și puse în operă de abili demagogi și intelectuali interesați de propriile avantaje sociale și personale. Marele mișcări de masă

specifice comunismului și nazismului nu ar fi fost posibile fără adeziunea mai mult sau mai puțin conștientă a majorității societății. Conformismul este mai comod, mai economic și fără riscuri decât acțiunea critică, de opoziție și revoltă; dar această pasivitate poate fi exploatată de abili oameni politici, printr-o deturnare a energiei sociale care dormitează în majoritatea membrilor societății. Neștiința, pasivitatea, lipsa de energie, calculul meschin al avantajelor și pierderilor vor fi speculate de către energicii și fanaticii lideri politici și sociali. Totul depinde de plasticitatea, moliciunea, energia sau rigiditatea masei umane supuse modelajului puterii totalitare. Din această modelare a maselor a rezultat o nouă segregare, o generație „spontană” de conducători și conduși. De remarcat că majoritatea liderilor naziști sau comuniști nu proveneau din elitele tradiționale, având origini sociale modeste și o educație intelectuală precară. Mulți dintre acești lideri erau oameni ai resentimentului, cu o viață cenușie umbrită de mizerie și umilințe, dornici de putere și avuție, ca o firească revanșă existențială. Dorința de putere este mai vie la cel care nu a avut putere, dar a fost afectat negativ de puterea altora, iar energia acțiunii lor este potențată de o refuțată viață plină de privațiuni. Numeroasele monografii despre conducători naziști și comuniști ne edifică asupra

caracterelor, educației și personalității acestor reprezentanți ai noilor elite ale momentului istoric. De la asemenea oameni nu ne putem aștepta la toleranță, înțelegere și un simț al valorii omului și respect al libertății. Teroarea din noile state comuniste și naziste nu era doar efectul doctrinar al ideologiilor și revanșa unor resentimentari față de societate, împotriva celorlalți care nu sunt ca ei etc. Mizeria morală s-a instaurat de la conducător la conduși, contaminând întreaga societate. Din orice se găsea motiv de intimidare, amenințare și pedepsire. Dușmani ai poporului se găseau pretutindeni, inamicul de clasă sau de rasă putea fi orice cetățean onest; revoluționarii își constituiau propriii contrarevoluționari, abuzul devenea practică curentă explicată „doctrinar”. Presiunea instituțională și psihologică determină obediența, frica, duplicitatea și mizeria morală. Pseudoeducația fricii este incompatibilă cu o societate liberă și rațională. Nu se poate construi o societate solidă și organic articulată cu sclavi bolnavi psihic. Dar când puterea opresoare cedează, când clasa dominantă pierde controlul și revolta maselor deteriorează puterea politică compromisă, nu se produce spontan revirimentul libertății și al dreptății. Logica resentimentului declanșează o nouă violență reparatorie, cu aceiași actori care își schimbă statutul și rolul social. Este o perpetuare a răului

alimentat de memoria neiertării. Greu se poate reconstrui o nouă societate cu aceleași piese cangrenate de ură și miopie axiologică. A reface o societate reaşezând indivizii printr-un nou scenariu poate fi la fel de trist și dezolant ca fosta orânduire socială. Toate societățile în „tranziție” politică, economică sau socială au parte de această tulburare a conștiințelor, a confuziei valorice și a mereu renăscu-

tei dorințe de dominare prin violență directă sau mascată.

Rațiunea nu se impune spontan, ci prin educație și disciplină realizată în timp. Omul ajunge la „înțelepciunea cea de pe urmă” după experiențe proaste sau bune și o educație împărtășită și efectivă; dar lumea acțiunează de multe ori sub presiunea evenimentelor în care inconștiența și instinctele par a învinge rațiunea.

Bipolarismul reinstaurat de tragedia Ucrainei

Vasile Leca

Foarte puțini au prezis că, după Vilnius, va urma o perioadă extrem de încordată, care a readus bipolarismul în prim-plan, deși mulți îl credeau rămas în istorie. Căderea comunismului a lăsat impresia că luptele pentru sferele de influență vor dispărea și va începe construcția unei societăți bazate pe democrație, unitate și cooperare.

Primul șoc al îndepărtării „visului” a fost destrămarea Iugoslaviei, care a arătat că prezența unui singur actor pe scenă nu este suficientă pentru rezolvarea problemelor. A venit criza economică, aceasta nu s-a terminat încă, și a urmat invazia Ucrainei de către Rusia, care a readus pe scenă confruntarea bipolară.

La începutul anului, o analiză realizată la colegiul „William&Mary” din SUA, pe probleme de rezonanță internațională, consemna o serie de aprecieri referitoare la evoluțiile din Ucraina în următoarele luni. Rezultatele erau oarecum liniștitoare, astfel că 57,9% nu vedeau o intervenție

militară rusească, iar 14% acceptau asemenea posibilitate.

Discrepanța în evaluările analiștilor, contrazisă de situația de astăzi, pune multe semne de întrebare, și anume: predictibilitatea situațiilor de criză și a consecințelor (două exemple extreme: raportul „tulburător” de exact al CIA 1971, privind destrămarea Iugoslaviei și evaluările eronate ale problemei ostaticilor de la Ambasada Americană din Iran) este încă departe de a surprinde evoluția cât mai apropiată a principalelor evenimente. Nu este exclus nici interesul pentru „menținerea detaliilor” în culise, până la izbucnirea crizei sau a momentului potrivit.

Ce se întâmplă acum în Ucraina nu a fost reflectată în analize până în Vilnius, sau mai exact, posibilitatea reapariției confruntării serioase între SUA și Rusia. Începutul secolului XX a „debutat” cu Primul Război Mondial și s-a încheiat cu căderea comunismului și drama Balcanilor. Începutul noului mileniu a fost marcat prin eve-

nimente care se credeau dispărute după căderea comunismului. Criza economică și invazia Ucrainei s-au înscris însă într-o logică dominată de foste elemente comuniste.

Profesorul Archie Brown de la Oxford aprecia, pe bună dreptate: „Crimeea a fost anexată nu ca o consecință a politicii administrației Obama, ci a politicii occidentale din 1990”.

Totul a început în Balcani, când construcția Alianței de protecție a flancului de Est s-a desfășurat fără zgomot (și a reușit datorită neputinței obiective a Rusiei) și a avut o dezvoltare „articulată secvențial”.

După aceasta, se poate semnala graba cu care SUA a predat UE Europa de Est, lăsând loc primelor fisuri în construcția mult doritului proiect al „centurii” securității și stabilității europene. Federația Rusă a profitat și a revenit economic, aspect care a permis și revenirea militară. Ce trebuie semnalat este faptul că scenariul lui Vladimir Putin a folosit din plin greșelile occidentalilor (cazul Kosovo).

Sebastian Kurz – ministru de externe austriac – aprecia că distanța mare dintre UE și Rusia „a fost un concept fals”, care a împiedicat promovarea unei apropieri a UE de Rusia. UE „s-a extins tot mai mult, iar Putin a lucrat, în paralel, la contramodelul său – Uniunea Vamală Eurasiatică. În acest fel, „posibilitatea ca în state ca Ucraina,

Moldova sau Georgia să se ajungă la o criză, era previzibilă”.

Aprecierea unui analist este de actualitate, pentru că „marele perdant al Războiului Rece, revenit din buimăceala înfrângerii, și-a făcut bilanțul constatând că soldul de casă rămas de pe urma târguierilor lui Gorbaciov și Elțîn cu Reagan, Bush Sr., Mitterand, Kohl și Thatcher este în creștere negativă”. În fața unei balanțe deficitare cu Occidentul, Moscova a apreciat situația drept rezultatul „unei foarte mari și periculoase înșelătorii strategice, administrate pe fondul unei prăbușiri economic-demografice și politico-militare a locomotivei unui sistem mondial”.

Care ar fi fost reacția unei foste puteri pentru revenirea la „locul ei pe scenă”? Anticipată sau nu, este cea pe care o vedem.

Anexarea Crimeei reprezintă, într-o analiză succintă, un „atac” direct la fragila ordine de securitate post-Război Rece, începută în Europa. Schimbarea prin forță a frontierelor unui stat suveran a fost justificată de Rusia prin doctrina protejării etnicilor ruși, dar și prin comportamentul occidental, cu ocazia declarării independenței unilaterale a provinciei Kosovo.

Odată ce folosești un argument utilizat în 1938 pentru anexarea Sudeților – spunea președintele Estoniei – totul este posibil. Cui îi folosesc acum exercițiile *live* ale scenariului de

articol 5 ale NATO? Doar încordării, creșterii tensiunii, și asta în condițiile diferite din perioada Războiului Rece.

Practic, evoluțiile din Ucraina spulberă încet-încet efortul privind reșterea după 2009, mai mult, și ce s-a făcut pentru reasigurarea strategică a flancului estic. Începem să „vedem primele fisuri în fundația securității și stabilității europene”, cum pe bună dreptate spunea Ron Asmus, unul dintre artizanii primei extinderi NATO. Statele flancului estic au urmărit cu atenție evoluțiile după războaiele din Iugoslavia și războiul ruso-georgian și au crezut că reactivarea disputei blocurilor a rămas o problemă a istoriei, infirmată, din păcate, de imaginea de astăzi.

Ministrul de externe suedez, Carl Bildt, constata că situația actuală este un „atac fundamental asupra principiilor privind securitatea Europei”, dar generalitatea lor nu ajută situației, pentru că „recâștigarea respectului pentru principiile care sunt esențiale în menținerea păcii și securității” trebuie realizată prin analiza contextului, și mai puțin a globalului.

Invadarea Ucrainei a generat o altă optică bazată pe descifrarea (dacă se dorește) paradigmatelor apărute în timpul războaielor iugoslave, timp în care NATO a experimentat pe un teren neașteptat de „favorabil”, multe soluții.

Noua Europă (în fapt, Europa periferică) s-a bucurat, după căderea comunismului și de intrarea sub umbrela NATO, pentru că va avea o garanție a securității lor. Imaginea de astăzi este încă în așteptarea împlinirii celor promise. Din 3 milioane de militari NATO, în Noua Europă sunt 10%, iar din 200 arme nucleare niciuna nu se află în acest spațiu. Oare Rusia cunoaște această situație? Cu siguranță că da, pentru că altfel ar fi destul de dificil să explicăm tupeul invaziei. NATO, conform cifrelor (1000 de miliarde de dolari – jumătate din PIB-ul Rusiei) este superior Moscovei, dar dacă luăm în calcul armatele Alianței din Europa Centrală și de Est, imaginea este dezolantă, pentru că aici prezența NATO este simbolică.

În aceste condiții, apare firesc întrebarea: este capabilă Alianța să asigure funcționalitatea articolului 5? Istoria recentă (Turcia, 2003) a oferit o situație care a contrazis activarea acestui articol.

Lipsa de coeziune în momente importante, dintre NATO și UE, a creat stări de neîncredere, care s-au transferat în vulnerabilitatea statelor regiunii. În cazul de față, starea din Balcani, unde majoritatea țărilor privesc cu „uimire” poziția SUA și UE față de ceea ce se întâmplă în Ucraina. În afara unor sancțiuni economice, umbrite de forța rusească energetică,

restul sunt declarații care au puterea unor frecții la ...

În fața acestei situații, în Balcani apar două poziții: una a Serbiei, care privește cu aprobare și detașare (cu excepția anexării Crimeei, din cauza Kosovo) revenirea Rusiei pe scena internațională, precum și „satisfacția” Republicii Srpska și Muntenegrului, care „pot juca mai ușor la două capete”. Cealaltă poziție (a majorității țărilor balcanice) este cea mai delicată, pentru că, încet, distruge o speranță dată de credința că după căderea comunismului, bipolarismul este istorie, iar forța SUA și UE va aduce Balcanii într-o Europă unită și puternică.

Criza economică a surprins, cu trecerea timpului, neputința Vestului de a găsi soluții de depășire a situației, mai mult naționalismul și extremismul și-au găsit loc de manifestare. Occidentul, după ce a aplanat drama iugoslavă, nu a mai avut forța să închidă disputele prezente (situația din Bosnia, conflictul Macedonia – Grecia și eterna dispută sârbo-kosovară) pe care le-a înghețat.

Această stare balcanică a fost alimentată din plin de abordările Rusiei după momentul Vilnius. UE nu a știut (sau nu a vrut să accepte) că poate pierde în procesul extinderii către Est, iar Moscova a profitat din plin. Cu ocazia anexării Crimeei, Vladimir Putin a acuzat Vestul că „a păcălit Rusia

și a ignorat interesele acestuia în anii care au urmat prăbușirii URSS.

Mai mult, liderul rus a afirmat că: „Au încercat constant să ne împingă într-un colț pentru poziția noastră independentă, pentru că am spus lucrurilor pe nume, pentru că nu am fost ipocriți. Există limite, iar în cazul Ucrainei, partenerii noștri din Vest au depășit o limită. S-au comportat nepoliticos, iresponsabil și neprofesionist”. Profesorul Keith Darden (Universitatea Americană din Washington) apreciază: „credința Kremlinului că situația din Ucraina este și rezultatul faptului că după 20 de ani de încercări de a avea o relație bună cu Vestul, totul a fost un eșec”.

Preluarea rapidă a Crimeei trebuie înțeleasă în contextul (ambasadorul SUA la Moscova în perioada de sfârșit a Războiului Rece) în care „Presupunerea generală că Vestul a forțat colapsul Uniunii Sovietice și a câștigat astfel Războiul Rece este greșită. Adevărul este că totul s-a încheiat prin negocieri în avantajul ambelor părți.

Problema – în opinia diplomatului american – este că, de la căderea URSS, SUA „insistă să trateze Rusia ca pe un pierzător”.

Extinderea NATO în țările baltice și în Balcani a reprezentat – după același diplomat – „echivalentul diplomatic al unei lovituri fulgerătoare” aplicată unui fost colos care încerca să se readune. Desfășurarea „liniștită” a NATO

și SUA, după anii '90 în Balcani, a fost posibilă până la venirea la putere a lui Putin, după care, până la momentul Vilnius, Rusia s-a pregătit încet, și ce a urmat, vedem astăzi. Este greu de imaginat cum diplomația Occidentală (pentru că cea a țărilor fost comuniste era în „schimbare terminological”) nu a putut construi o variantă aproximativă privind reînvierea bipolarismului, și asta în situația în care criza economică a oferit „material” suficient pentru așa ceva.

Din situația de criză a rămas (ca o anumită valoare teoretică) conceptul axei lui Zbigniew Brzezinski, Chișinău-Kiev-Tbilisi, cu centru decizional la Varșovia. Acesta a fost validat, într-un fel, în timpul vârfului crizei ucrainene, când ministrul de externe polonez și-a asumat o poziție reprezentativă în dezamorsarea situației.

În fapt, Brzezinski (polonez de origine) a dorit întotdeauna să transforme Polonia sa în pivotul Europei Centrale, cu un rol bine definit. Doctrina sa se încadra și în silogismul principal al

teoriei Heartland-ului (formulată de renumitul geopolitician Halford Mackinder): „cine controlează Europa de Est stăpânește heartland-ul (teritoriu dintre Ural și Pamir, Volga și Iantzi), cine controlează heartland-ul stăpânește Insula Lumii (Eurasia), cine controlează Insula Lumii stăpânește planeta”. Rescriind silogismul, te duci cu gândul la ceea ce spunea Aleksandr Dughin (ideologul-șef al celor care susțin o Rusie expansionistă și mentorul Partidului Rusia Unită al lui Putin – Der Spiegel): „Câtă vreme va exista Rusia, ea va rămâne axa vectorului eurasiatic la proporții planetare” și, pentru asta, „lupta rușilor pentru dominația mondială nu s-a sfârșit”. Aceste precepte „sunt în viață” în biroul lui Vladimir Putin prin fotografiile lui Petru cel Mare și Ecaterinei cea Mare.

Ceea ce se întâmplă astăzi te apropie, aproape fără voie, de cele de mai sus și la gândul că se pot întâmpla. Timpul va permite unora să afle, altora nu.

Fondul și forma

Virgil I. Bărbat – un gânditor de referință

Andrei Marga

În volumul colectiv *Cunoaștere și acțiune. Profiluri de gânditori români* (Dacia, Cluj-Napoca, 1986), pe care l-am inițiat, am pus în relief clujeni care au reflectat asupra condițiilor de posibilitate a științei, însă nu l-am reținut pe Virgil I. Bărbat. Ca student, găsisem o conferință a sa (*Premisele umane ale culturii moderne*, 1927), care mi-a rămas în memorie, dar era prea puțin. Reținusem, apoi, din scrierile sale, mai ales teza de doctorat (intitulată *Nietzsche. Tendances et problemes*, 1911) – una dintre primele monografii consacrate lui Nietzsche. Mai târziu, (în *Introducere în filosofia contemporană*, Editura Științifică, București, 1988) l-am socotit reprezentativ pentru interpretarea psihologistă a operei celebrului filosof.

Un student clujean din anii șaptezeci s-a ocupat de scrierile lui Virgil Bărbat într-o lucrare de licență, fără să poată stârni, nici el, interesul noilor generații. Nici chiar fostul asistent al lui Virgil Bărbat, George M.

Marica, extrem de învățat, dar prea reținut, nu mai aducea decât cu voce stinsă vorba de profesorul său.

Aveam să-l descopăr însă pe Virgil Bărbat ulterior, când am reconstituit receptarea pragmatismului american în cultura română (din volumul *Reconstrucția pragmatică a filosofiei*, Polirom, Iași, 1998). Mi-am dat seama că el a fost unul dintre intelectualii români cei mai atenți la performanțele americane. Am socotit cele două volume în care Virgil Bărbat a abordat cultura Americii – *Imperialismul american. Doctrina lui Monroe* (1920) și *Dinamism cultural* (1928) – drept momente distincte ale receptării Americii în cultura română și în spațiul Europei Centrale.

Apoi, când, în calitate de rector, am înființat specializarea „studii americane” (1994), la Universitatea Babeș-Bolyai, am reunit într-un volum americanistica autohtonă (vezi Alina Branda, coord., *Studii de americanistică*, EFES, Cluj-Napoca, 2001) și am

repus în circulație scrieri ale lui Virgil Bărbat.

Știam, însă, din consultarea arhivelor, că Virgil Bărbat a fost nu doar primul profesor de sociologie, etică și estetică al Universității românești din Cluj, cu o pregătire în lărgime, care și astăzi i-ar putea face invidioși pe confrăți. Ca pretutindeni, mulți ajung profesori, dar puțini sunt personalități reale, care pot să conceapă instituții și să le construiască. El a fost o personalitate prodigioasă, un manager inovativ, ba chiar un lider de generație, putem spune. Între altele, lui i se datorează, de fapt, organizarea Extensiunii Universitare, despre care a și scris o carte (*Extensiunea universitară*, 1926) informativă și astăzi.

Odată cu generația mea de studenți, sociologia a luat un nou start la noi. Ca și în alte țări, sociologia se lăsa acum dominată de obsesiile metodologiei, încât nu mai aborda societatea, ci eventual probleme sociale. Prin comparație, Virgil Bărbat era mai mult decât un sociolog obișnuit, el era un gânditor. El a cultivat sociologia după o temeinică instrucție în istorie, filosofie și teoria culturii, încât, de la început, a putut să întrețină un discurs propriu-zis sociologic despre societate.

El cunoștea bine specificul sociologiei în raport cu istoria și filosofia, dar familiarizarea cu metodologia disciplinei, care era certă, nu-i inhi-

ba efortul de a da imaginea asupra societății ca întreg, care este, de fapt, însuși obiectul sociologiei. Altfel spus, la Virgil Bărbat mai găsești gândirea sociologică preocupată de aspecte tehnice, dar plină de cultură și de grija conceptualizării realității, care are capacitatea să propună soluții societății.

Pe măsură ce am înaintat în înțelegerea scrierilor lui Virgil Bărbat, am resimțit ca datorie să readuc în atenție personalitatea sa, uitată în pofida anvergurii de gânditor pe care i-o atestă scrierile. Se spune că, în România, gânditorii veritabili trebuie să moară pentru a fi recunoscuți. Cu Virgil Bărbat nu s-a întâmplat nici măcar aceasta. Presupun că dacă l-ar fi avut pe Virgil Bărbat printre vârfuri, dincoace de 1931, când el se stingea la numai 52 de ani, însăși istoria universității clujene ar fi evoluat altfel. Aceasta pentru că el absorbise o neobișnuit de întinsă cultură literară, istorică și științifică și și elaborase o viziune sociologică și filosofică, de care este nevoie în vremuri de reorganizări.

Căci în astfel de vremuri, nu atât însușirile rapsodice, cât forța gândirii sistematice este hotărâtoare. Între altele, Virgil Bărbat a folosit devreme, după stagii fructuoase în Elveția, Germania și SUA, toate cele trei limbi moderne majore – engleza, franceza, germana – precum și șansele de informare corespunzătoare, în serviciul

unei concepții proprii. În locul unei astfel de concepții, a prevalat uneori la Cluj – ceea ce s-a acuzat deja în critica literară interbelică, dar este valabil pe o scară mai întinsă, până astăzi – un fel de pozitivism provincial, care ia descrierea și acomodarea la trenduri drept scop final al cunoașterii. Acest pozitivism a marcat uneori puncte în raport cu ideologizările care au survenit în timp, dar nu a izbutit să consacre o viziune cuprinzătoare.

Plecând tocmai de la asemenea considerente, în intervenția de față vreau să aduc în atenție opera lui Virgil Bărbat și, în acest scop, reevaluez contribuțiile sale, ținând seama de evoluțiile înregistrate ulterior în semnificativele sale teme. Voi examina într-un spațiu rezonabil, cât mai strâns legat de textul scrierilor tipărite, interpretarea dată de Virgil Bărbat lui Nietzsche (1), pentru a continua cu abordarea Americii (2), a înainta, apoi, cu abordarea societății românești (3) și cu concepția sa despre educație (4). O succintă evaluare (5) va încheia intervenția mea.

1

Puțini mai știu că Virgil Bărbat a dat una dintre primele monografii consacrate operei lui Nietzsche. Volumul *Nietzsche. Tendances et problemes* (Rascher & Cie., Zürich und Leipzig, 1911, 448 p.) este o cercetare cuprinzătoare, scrisă în franceză, cu citatele

în germană, a scrierilor unui autor ce-și încheia viața în 1900, dar a cărui capacitate de efort n-a mai fost aceeași din 1888, după ce, în 1869, la vârsta de abia 25 de ani, fusese numit profesor de studii clasice la Universitatea din Basel. Virgil Bărbat a folosit ediția *Nietzsches Werke* (C. G. Naumann, Leizig, 1906), ediții de scrisori (*Nietzsches Gesammelte Briefe*, Schuster & Loefer, Berlin und Leizig, 1902-1905 și Insel, Lepzig, 1908-1909) și relații ale nefastei surori a lui Nietzsche, Elisabeth Förster-Nietzsche, sub titlul *Das Leben Friedrich Nietzsches* (C.G.Naumann, Leipzig, 1895-1904). El cunoștea observațiile profunde cărți a lui Lou von Salome (*Friedrich Nietzsche in seinen Werke*, 1894), care avea să fie cheia înțelegerii ulterioare a lui Nietzsche, de la Karl Jaspers (*Nietzsche. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*, 1936) încoace (vezi prezentarea exegezei nietzscheene din Andrei Marga, *Introducere în filosofia contemporană*, Polirom, Iași, 2002, pp. 42-56, și Andrei Marga, *Philosophie der europäischen Einigung*, Cluj University Press, 2009, pp. 60-84). El cunoștea, desigur, urmele lăsate de Nietzsche la Leipzig, inclusiv impresiile foștilor profesori ai acestuia.

Nu se pune problema comparării rezultatelor lui Virgil Bărbat cu cele de astăzi, dependente de excelenta ediție Colli-Montinari, ce include mul-

te inedite și este, pe bună dreptate, referința mondială, fiind cea mai completă. Cu sursele pe care le-a avut la îndemână, Virgil Bărbat a dat, însă, o interpretare a operei lui Nietzsche, ce s-a plasat la nivelul receptării de atunci, când accentul, la puțini ani de la dispariția filosofului, se punea pe observarea conținutului scrierilor sale. Să sesizăm contururile acestei interpretări.

Virgil Bărbat lasă deliberat, în afara considerării, scrierile de după 1888 ale lui Nietzsche, din „perioada de boală și slăbire completă a individualității sale” (p. 13). El localizează filosofia conturată a lui Nietzsche în *Originea tragediei* (1872) și o vede desfășurându-se, într-o certă continuitate, până în 1888. Nietzsche este privit, plecând de la propunerea lui Deussen, ca „natură creativă”, care a trecut de la filologie, spre care îl îndrumase vestitul clasicist Ritschl, la filosofie. Nietzsche devine filosoful Nietzsche odată cu o lectură a lui Schopenhauer, din care reține nu metafizica, ci ideea „voinței de putere, care îl ajută să înfrângă scepticismul filosofic” (p. 49). În fapt, Nietzsche leagă „seriosul” și „gravitatea”, inspirate de Schopenhauer, cu ideea personalității puternice, sugerată de Wagner.

Așa cum denotă programul pe care și-l trasează după sosirea la Basel, Nietzsche se opune „filistinismu-

lui” („Philister zu sein” i se pare cel mai demn de oprobriu!) și va combina apoi, în *Originea tragediei*, „spiritul științific și simțul moral cu dorința de a justifica civilizația înaltă” (p. 72). Odată cu desprinderea de Wagner, când își dă seama că morala pe care o apără nu este cea a compozitorului (p. 151), Nietzsche trece nu numai la exprimarea unei viziuni proprii, ci și la o manieră proprie de exprimare: cea a fragmentului. Pentru el, „gândirea este expresia temperamentului, a voinței proprii de putere” (p. 150).

Virgil Bărbat aplică însăși abordării filosofiei lui Nietzsche postulatul după care gândirea este expresia temperamentului. Regula sa este aceasta: „vom considera, deci, fiecare scriere a lui Nietzsche și vom reține ceea ce era Nietzsche în momentul scrierii, adică ceea ce gândea el asupra lucrurilor și asupra oamenilor în acel moment. Apoi, vom reuni fragmentele în stare să ne informeze asupra a ceea ce Nietzsche voia în cutare epocă” (p. 155). După ce captează ceea ce, din punctul său de vedere, este mai caracteristic de-a lungul scrierilor lui Nietzsche – de la *Filosofia în epoca tragică a grecilor* (1872-73), trecând prin *Considerații inactuale* (1873), *Omenesc, prea omenesc* (1876), *Știința veselă* (1882), *Așa vorbit-a Zarathustra* (1883-1885), *Dincolo de bine și rău* (1886), *Despre geneologia moralei* (1887), la pamfletele

împotriva lui Wagner, *Amurgul idolilor* (1888), *Ecce homo* (1888), proiectul de reevaluare a tuturor valorilor, a cărui primă concretizare era *Antichristul* (1888), și la reflecțiile asupra Europei – Virgil Bărbat trage o concluzie proprie. Chiar și în scrierile dinspre sfârșitul vieții sale – ne spune el – Nietzsche prezintă filosofia trăirilor sale. Dacă este vorba de o filosofie a lui Nietzsche desprinsă de acestea – și este, cu siguranță – atunci, „sistemul său este de reconstituit într-un ansamblu psihologic mai puțin agresiv și mai larg decât cel pe care îl oferea Nietzsche spre 1888. Acest ansamblu ne este oferit de ansamblul psihologic al vieții lui Nietzsche, pe care l-am văzut derulându-se în fața ochilor noștri în lucrarea de față” (p. 444).

Virgil Bărbat încheia cu promisiunea de a reveni cu o lucrare ce urma să profileze „sistemul filosofic al lui Nietzsche”, dezlegat de chestiunea filiațiilor și a „dependențelor psihologice”, pe care se simțea obligat să le rezolve în volumul *Nietzsche. Tendances et problemes*. Nu a mai avut timp pentru a reveni, dar filosofia lui Nietzsche avea să-l marcheze durabil, iar scrierile ulterioare se resimt, cum vom semnală, de pe urma familiarizării cu optica nietzscheeană asupra culturii.

Se știe puțin cât de temeinică a fost preocuparea lui Virgil Bărbat de a cunoaște cultura americană și faptul că una dintre scrierile sale de început este consacrată Statelor Unite ale Americii, cu dedicația: „celor mai buni prieteni: prietenilor din America”. Este vorba de volumul *Imperialismul american. Doctrina lui Monroe* (Cartea Românească, București, 1920, 220 p.). După propria mărturisire, cartea a fost scrisă la revenirea din America, unde zăbovise mai mult de un an, până în 1912, dar a fost publicată, ținând seama și de restricțiile anilor de „neutralitate” a României, în contextul de după Primul Război Mondial. Este o carte care ne plasează complet în lumea de după Primul Război Mondial, cu controversesele României de atunci și cu informațiile disponibile ale acelei vremi, încât trebuie evaluată plecând de la acestea.

Dacă monografia Nietzsche participa la inaugurarea cercetării filosofiei „voinței de putere” și a „depășirii omului”, noua carte a lui Virgil Bărbat participa la inaugurarea cercetării relației dintre Europa și America după prăbușirea întâietății economice, politice și militare a Europei în lume, odată cu Primul Război Mondial. Este contextul în care Woodrow Wilson aduce proiectul său de reorganizare a Europei pe baze ce revin de fapt la Kant. Idealismul cunoscutelor puncte

din proiectul wilsonian era o ofertă nouă și îmbietoare. În buna tradiție a sociologiei clasice, care se întrea cum se transformă societățile atunci când întâlnesc impulsuri de schimbare de mare pondere, Virgil Bărbat pune două întrebări: „Ce înțeles are idealismul american, văzut prin prisma faptelor care l-au produs și al rezultatelor către care tinde? Ce este acest idealism, din punct de vedere european?” (p. 6).

El dă răspunsuri sprijinite de incursiuni istorice documentate la nivelul timpului său și pe considerații sociologice, pe cât posibil statistice, de asemenea la acest nivel. Aceste răspunsuri culminează cu teza potrivit căreia a devenit indispensabilă „revizuirea judecăților pe care lumea veche și cea nouă le au una asupra alteia” și se conturează o „nevoie specifică” a țărilor europene de „a da atenție mai mare Americii și lumii anglo-saxone în general” (p. 6). America aduce înnoiri vaste și de importanță istorică, desigur, dar la aceste înnoiri raportarea trebuie să fie cu luciditate, ținând seama de diferențele istorice și geografice.

Examinarea Americii – pe care Virgil Bărbat, cu *Imperialismul american. Doctrina lui Monroe*, o dă în premieră în cultura română și între primele în cultura europeană a secolului – intervine într-un moment delimitat. Pe de o parte, în lumea nouă avusese loc o

dezvoltare industrială, tehnologică și socială pe care europenii o minimalizaseră și care conferea americanilor o putere singulară. În aceste condiții, Statele Unite ale Americii vin în lumea veche, răvășită de un război devastator, pentru a pacifica, cu un proiect de refondare. Pe de altă parte, noul motor al Europei, care înlocuise Anglia secolului anterior, era Germania, dar aceasta ieșise înfrântă. În această situație, Virgil Bărbat caută răspunsuri la întrebări, dar răspunsurile sale aveau să fie marcate vizibil de starea cunoașterii europene a Americii, de manifestările americane pe scena reflecțiilor și, în plus, de parcurgerea lui Nietzsche și, ca o consecință, de îmbrățișarea definitivă a personalismului.

Virgil Bărbat se informase pe larg asupra studiilor americane de la începutul secolului al XX-lea. El ia ca referință, dintre expresiile reflecției americane, vestita carte a lui Andrew Carnegie, *Triumphant Democracy* (1888), lucrări precum cea a lui Charles W. Eliot, *American Contributions to Civilization* (1897) sau intervenții ale fecundului autor care a fost Theodore Roosevelt, apoi cartea lui Woodrow Wilson, *The New Freedom* (1913), și altele, iar din literatura internațională, analize datorate lui Mary Antin, Emile Durkheim, L. Fulda, R. Kjellen, H. Muensterberger, Albert Wirth. Virgil Bărbat se încadrează în acea orientare a

interesului european pentru America, în care deschiderea spre noile realități prevala, dar circulau încă vestigiile reacției romantismului german. Mai târziu, cum știm, pe scena europeană aveau să apară chiar noi detractori ai Americii (cum erau, în Anglia, Mathew Arnold, iar în Franța, criticii pragmatismului filosofic, la care m-am referit în Andrei Marga, *Reconstrucția pragmatică a filosofiei*, Polirom, Iași, 1998, vol. I, pp. 55-67), care sunt, însă, altceva.

Virgil Bărbat aparține cu totul altui curent. El reconstituie destinul istoric al doctrinei Monroe, care prevedea, cum se știe, concentrarea SUA asupra emisferei vestice și evitarea implicării în nesfârșitele conflicte europene. Virgil Bărbat se arată nemulțumit de idealizarea reglementărilor americane de drept, concentrate în jurul libertății fără obligații a individului, pe care o găsește în articole ale lui Nicolae Iorga de la începutul secolului, bunăoară. Idealizării de la distanță el îi opune argumentul că SUA beneficiază de circumstanțe istorice și geografice, care protejează națiunea proprie, ce nu este în primejdie, dar în Europa, cosmopolitismul ar fi riscant. „Politica europeană, în America, este în mare parte inutilă, fără rost; politica americană în Europa este o ruină materială și națională a popoarelor mai mici și a celor mai mari poate, mai târziu, sau cel puțin a multora din ele” (p. 187).

Făcându-se ecoul lui Nietzsche, Virgil Bărbat credea că pacifismul american ar prefigura o societate în care „toți vorbesc englezește”, iar „cei mai luptători, mai tari” sunt favorizați, și susține că în cultura germană, axată pe afirmarea națiunii, se află soluția potrivită pentru Europa (pp. 186-187). El aduce un elogiu culturii germane pe când se adoptau tratatele de la Versailles. „Pentru moment, însă, suntem cu toții germani, credincioși ai unui singur ideal, cel național, singurul în care am găsit sprijin necondiționat în ceasurile grele și bucurie nepătată în cele de reușită. Să fim sinceri: Germania cea învinsă cu armele a ieșit învingătoare sufletește!” (p. 209). Evident, Virgil Bărbat subestima implicațiile înfrângerii militare pentru Germania, ce avea să intre curând în turbulențele ce au culminat cu alunecarea în național socialism.

În chip evident, Virgil Bărbat are în vedere, polemic, un curent de încredere în organizarea americană a vieții ce s-a format după războiul de secesiune, care exalta virtuțile acesteia și anticipa că ea va fi îmbrățișată de întreaga lume. Și americanii și neamericanii alimentau acest curent. Virgil Bărbat venea din atmosfera de la Carpați, tatăl său fiind învățător din preajma Brașovului, stabilit la Brăila. Opțiunile sale s-au format în jurul convingerii valorii de neînlocuit a națiunilor, pe care studiile în Elveția și

contactul cu filosofia lui Nietzsche au consolidat-o. El privește America prin prisma acestei optici (vezi p. 20).

Cum se explică, însă, evaluarea sa atât de favorabilă Europei într-un moment dramatic pentru aceasta și exagerat de suspicioasă în privința rolului potențial al Americii pe bătrânul continent?

Pe de o parte, în mod limpede, Virgil Bărbat a văzut în americanismul timpului un liberalism individualist, dizolvant în implicațiile lui, oricum neprielnic pentru coeziunea unei națiuni europene, care-l preocupa în primă linie. El era însă destul de lucid încât să recunoască superioritatea democrației americane. „America ne-a învățat – scria el – marele lucru că o democrație, ca să poată trăi cu succes, trebuie să se gândească tot atât de mult la producție cât la împărțea bogăției publice, lecție pe care să nu o uităm” (p. 200). Dar înțelegerea culturii americane, chiar a acestei democrații, nu era lărgită destul, Virgil Bărbat preluând neprecaut unele interpretări din context. De aceea, el ajunge să dea sentințe deja depășite, pe care Hașdeu, la noi, le mai împărtășea, de felul „America n-are decât civilizație; cultură, suflet format la școala frumosului, a binelui și a adevărului, ea n-are încă” (p. 31) sau „libertatea americană n-a avut nici o valoare morală” (p. 200).

Sunt sentințe care, evident, nu se susțin când este vorba de o cultură cu rădăcini puritane, în general iudeo-creștine, cum a fost cultura americană la începuturile ei. Este adevărat că Virgil Bărbat putea să invoce ce avea în față, de pildă reflecțiile lui Andrew Carnegie sau Theodor Roosevelt, iar în față avea acel „individualism aspru (*rugged individualism*)” de care avea să vorbească Herbert Hoover mai târziu, și nu încă „individualismul colectiv” – adică orientat spre cooperare, pe care îl teoretiza Louis Brandeis (în *True Americanism*, în Perry Miller, ed., *American Thought. Civil War to World War I*, Rinchart & Co, New York, Toronto, 1954, p. 341) – ca propriu Americii.

Sub influența sesizabilă a lui Nietzsche, Virgil Bărbat face un întreg proces „pacifismului” originar în doctrina Monroe. Acesta nu l-a împiedicat, de pildă, pe Roosevelt să intervină în state din America Latină (p. 127). Virgil Bărbat împărtășește evaluarea președintelui francez Poincaré, după care această doctrină, „din defensivă cum era la început, a trecut apoi la intervenționism și de la acesta la cucerire, iar țările sortite să sufere mai întâi efectele acestei transformări au fost acelea din America Centrală” (p. 136). Virgil Bărbat credea, în general, că „pacifismul” atrofiază voința națiunilor și confuzionează viața internațională.

Pe de altă parte, Virgil Bărbat era, firește, impresionat de faptul că reorganizarea de după război a Europei îmbrățișa principiul autodeterminării naționale. El era prea tributar, însă, teoriei de atunci a „imperialismului”, stârnită de istoriografia Americii de Sud, pentru a mai trage consecințe din împrejurarea că tocmai președintele american Woodrow Wilson era promotorul principiului autodeterminării naționale pe bătrânul continent. Acest principiu provenea, desigur, din filosofia kantiană, dar era meritul americanilor de a-l fi pus în aplicare. Nu se pătrunsese până atunci nici în arhivele Nietzsche, cum avea să se facă peste decenii (vezi Manfred Riedel, *Herkunft und Zukunft Europas. Nietzsche in unserer Zeit*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Philosophia, Cluj-Napoca, 1991), pentru a observa că însuși filosoful „voinței de putere” vedea viitorul Europei într-o unificare pe baze democratice.

Virgil Bărbat avea însă onestitatea de a lăsa deschis un proces al cărui deznodământ încă nu-l putea prevedea. El era foarte preocupat de soarta națiunilor mici într-o lume în care marile puteri făceau legea și lăsa deschisă perspectiva în care „se va împlini o nouă împărțeață a avuțiilor pe pământ, o împărțeață mai conformă cu nevoile actuale ale fiecărui popor, iar nu cu statutul de proprietate rămas de la veacurile cele oarbe din trecut”

(p. 213). Aceasta rămânea doar o speranță în fața căreia realitățile luptei națiunilor se impuneau pentru el în mod indiscutabil.

Tema lui Virgil Bărbat nu s-a închis, însă. Desigur că europenii aveau să-și dea seama că America nu este „dictatura dolarului”, cum credea Dickens, ci o democrație ce nu are alți concurenți decât tot democrația și pe care aveau să și-o asume (vezi simptomatice argumentare a lui Ralph Dahrendorf, din *Democracy and Society in Germany*, 1965), corectând explicit înțelegerile trecutului. Ei au reflectat și mai târziu asupra întâlnirii nu fără tensiuni dintre cosmopolitismul, ce urcă de la Jefferson și John Adams, la Kennedy și Clinton, și abordarea reprezentată de președintele de Gaulle, axată pe promovarea națiunii (vezi Catherine Durandin, *La France contre l' Amerique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1994). Mai nou, unii dintre cei mai importanți teoreticieni actuali ai democrației (vezi, de pildă, Pierre Mannent, *La raison des nations. Reflexions sur la democratie en Europe*, Gallimard, Paris, 2006) reiau tema națiunii drept cadru indispensabil al democrației. Virgil I. Bărbat a participat, cu siguranță, la deschiderea acestei teme de reflecție a lumii de astăzi.

Faptul că Virgil I. Bărbat voia ca europenii să învețe din experiența americană este, însă, la fel de cert ca

și critica pe care el a adresat-o unei anumite faze, cea de la începutul secolului al douăzecilea, din evoluția conștiinței de sine americane. Dovada o avem cu alte două scrieri ale sale.

Este vorba, mai întâi, de prefața la traducerea pe care el a făcut-o din scrieri ale președintelui Universității Harvard, Charles W. Eliot, cu care intrase în legătură personală. Este vorba de conferința *Religia viitorului* (pe care o și publică la Editura Marea Fabrică Ancora, Brăila, 1920), cu o prefață în care a elogiat punerea religiei în legătură cu viața oamenilor din diferite epoci (p. 17). După toate indiciile, distincția dintre „religii fixe” și „religii reformiste” (pp. 5-12), pe care Virgil Bărbat o teoretiza atunci, este inspirată de „religia transformistă” a vestitului intelectual american. Oricum, și astăzi celebrăm meritele lui Charles W. Eliot (vezi, de pildă, veritabilul bestseller al lui Louis Menand, *The Metaphysical Club. A Story of Ideas in America*, Farrar, Strauss and Giroux, New York, 2001, ce reconstituie, pe mai mult de cinci sute de pagini, începuturile pragmatismului filosofic). Virgil Bărbat a avut meritul de a fi atras din timp atenția, la noi, asupra importanței extraordinare a operei educaționale a celui care a consacrat definitiv Harvardul.

Este vorba apoi de volumul *Dinamism cultural* (Lepage, Cluj, 1928), în care Virgil Bărbat își asumă că so-

cietatea poate fi ameliorată nu mărinind puterea autorității, ci „întărind conștiința datoriei în fiecare membru al comunității, făcându-l de timpuriu și pretutindeni un părtaș inteligent al operei urmărite de toți” (p. 5-6), pe calea educației și culturii. El vedea în „problema culturii” nu doar o problemă a specialiștilor, ci „problema popoului întreg, problema cea mare a fiecărui popor, în ea mijind răspunsul la toate întrebările, mari și mici, ale vieții omenești” (p. 6).

Astăzi, suntem după „cotitura culturală” a lumii civilizate (semnalată de Friedrich H. Tennbruck, cu *Die kulturellen Grundlagen der Gesellschaft*, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1989), încât această optică nu poate fi decât salutată, ca premonitoare, iar punctul de sprijin al abordării vieții românești Virgil Bărbat îl găsește în SUA. Sociologul clujean elogiază, în termeni aproape superlativi, faptul că „America este țara în care universitățile au părăsit vechiul lor separatism și au început a se amesteca în viața popoului care le susține”, ceea ce le-a conferit un rol reformator în societate. „Pe câtă vreme profesorul tip de la universitățile din Germania, de exemplu, se închide în cercul cercetărilor și colegilor lui, profesorul tip din America este veșnic în căutarea împrejurărilor sociale, în care ar putea altoi rezultatele specialității lui și a face din aceasta din urmă ceva vi-

abil, o operă omenească trăită, iar nu un simplu capitol de manual, cum este cazul cu confratele lui european” (p. 117). Virgil Bărbat a văzut experiența americană în complexitatea ei și nu a ezitat să o considere o referință de neocolit pentru europeni.

3

Primul volum publicat de Virgil I. Bărbat a fost o semnificativă confruntare cu A.C. Popovici, cunoscutul fruntaș ardelean, în problema priorităților de dezvoltare. Ocazia a fost lucrarea intitulată *Naționalism sau democrație?* (Minerva, București, 1910), în care A.C. Popovici generaliza dezbaterile care au avut loc în capitala imperiului austro-ungar asupra națiunilor în calitate de comunități în două teze: teza după care apartenența națională este un fel de cadru transcendent al oricărei acțiuni omenești și teza corelată, după care democrația – inaugurată de Revoluția Franceză și dusă mai departe, pe umerii lui Rousseau și Condorcet, de fondatorul sociologiei, Auguste Comte – ar fi cea mai mare primejdie pentru comunități. Virgil I. Bărbat reacționează cu volumul *„Naționalism” sau „democrație”?* (Soccec, București, 1911), în care supune unei critici amănunțite tezele. Ocazia el o folosește pentru a-și stabili opțiuni proprii în privința conceperii societății și a priorităților societății românești.

Teza proprie lui Virgil I. Bărbat este că nu democrația este de vină pentru degradarea vieții din jur, ci proasta folosire a democrației. „Răul cel mare – scrie el – nu este tăria democratismului, ci slăbiciunea celor ce ar fi să ia în mână conducerea vieții de mâine și a celei de azi, slăbiciunea lor fizică, metafizică și socială, micimea lor; răul cel mare e slăbiciunea fizică, dar, mai ales azi, slăbiciunea sufletului popoului întreg, popor care începe să nu mai poată crede, nici el, în valorile cele vechi, în valorile metafizice, sociale ale trecutului și noi n-am găsit, n-am știut a găsi alt ideal care să-l poată subjuga, n-am putut duce o viață care să-l poată prinde, așa cum este el, democrat, în complexul unui sistem de viață, din care să nu lipsească nici știința, dar nici credința, nici democratismul desăvârșit, dar nici aristocratismul etc. și disperați ne-am pus să învârtim deasupra capetelor noastre fantoma naționalismului și drept orice opoziție, în contra democratismului, a vieții, am început să scoatem măștile tradițiilor trecutului, conservate cu sfințenie de dușmanii timpurilor posterioare lui 48” (p. 60-61).

A.C. Popovici susține că democrația este răul, în vreme ce acesta vine din cu totul altă parte: „nevoioșia (lipsa de voință, NM) și inferioritatea claselor de sus” (p. 6). Virgil I. Bărbat propune trecerea în spatele opoziției dintre democratism și aristocratism și asu-

marea „vieții” – a „nevoilor acesteia, în datoriile pe care forma ei actuală le impune, în chipuri diferite, celor de sus și celor de jos, tuturor aceluia care luptă pentru stabilirea bazelor culturii viitorului, pentru găsirea echilibrului cultural propriu timpurilor ce vin (p. 7)” – ca punct de plecare al concepției societății.

Prioritatea nu este revenirea la trecut, ci angajarea activă a viitorului ținând seama de ansamblul trebuințelor omenești, care nu se lasă reduse la identificarea națională, chiar dacă o includ. Din punctul său de vedere, A.C. Popovici rămâne inevitabil la apelul „formalist” (p. 29) de cultivare a națiunii, căci „trece cu vederea elementul activ, sufletul instituțiilor de care se ocupă și, când e vorba să arate răul din mijlocul nostru, nu-l poate vedea. Domnia sa ne arată numai un simptom al boalei, simptom pe care ni-l dă drept cauza ei. Leacul pe care ni-l va recomanda domnul Popovici nu va putea fi, nici el, cel bun” (p. 55). Rezultatul general la care ajungea Virgil I. Bărbat în prima sa carte a fost abordarea societății românești din perspectiva unei democratizări luate în serios, care va putea fi ea însăși suportul mândriei naționale.

Virgil I. Bărbat a intervenit în dezbaterile asupra dezvoltării din România în primele decenii și cu deosebire după Primul Război Mondial, pe fondul creat de exproprierea marilor

moșii boierești, pe care a salutat-o. El a promovat atunci teza după care exproprierea moșiiilor boierești și trecerea pământului în posesia „plugarilor” trebuie urmată de a doua expropriere – „exproprierea neștiinței de carte” (*Dinamism cultural*, Lepage, Cluj, 1928, p. 8). Numai aducându-i la școală pe plugari, aceștia vor face față unor vremuri în care se călătorește cu trenul și avionul și se produce pe scară mare. „Un om prin școală – argumenta el – trebuie să fie mai bine preparat pentru viață, pentru viața muncii și câștigului, pentru aceea a bucuriei și a sufletului, pentru viața cetățenească” (p. 9).

Termenul care captează vederile lui Virgil I. Bărbat asupra dezvoltării României este „democratizarea” mai departe a statului și societății. El are în vedere explicit „dispariția monopolurilor” de orice fel, „împărțirea pământurilor la țărani”, „țărmurirea drepturilor patronilor”, prevalența „cuvântului celor mulți în politică”, „recrutarea conducătorilor după merit”. Diferența, de asemenea explicitată, de orice egalitarism și de orice nivelare este marca de Virgil I. Bărbat astfel: nu trebuie ca odată cu împărțirea pământului să cadă „respectul pentru ideea de proprietate”; odată cu votul universal să cadă și importanța reprezentării politice; odată cu promovarea după merit toți să se considere că sunt pe același plan și au îndreptățirea să conducă (p. 11). El avea sentimentul că s-a intrat

Într-o perioadă de „anarhie” socială, dar socotea că aceasta se corectează prin „cultură” și „educație”. „Numai democratizând cultura vom completa cu folos democratizarea socială a zilelor noastre. Numai făcând lucrul acesta vom face pe oamenii deveniți cetățeni să simtă în fața vechilor idealuri altceva decât ură a oricărui ideal, ură a oricărei șefii” (p. 16). Virgil I. Bărbat a repetat de multe ori că „autoritarismului” din societate îi este mereu superioară soluția sprijinirii pe „datoria” resimțită de către cetățenii care au beneficiat suficient de „educație” și „cultură”.

4

Pentru Virgil I. Bărbat cultura – înțeleasă, cum spune în discursul *Premisele umane ale culturii moderne* (Extensiunea Universitară, Cluj, 1925-26), drept „rezultatul apropierii celor doi factori scoși în relief de viața modernă, adică al mediului și al omului” (p. 28), așadar ca interacțiune dintre omul ce prelucrează realitatea și mediul – este hotărâtoare în societate. Era, de altfel, cu totul firesc ca cel care a consacrat o monografie lui Nietzsche să fie captat de argumentele celebrului filosof privind importanța trăirii cultivate a lumii în configurarea vieții oamenilor. Pe de altă parte, în aceeași direcție presau nevoile României, așa cum acestea erau percepute de un sociolog convins că Auguste Comte a avut dreptate să

delimiteze marile perioade ale istoriei umanității ca perioade înăuntrul evoluției spiritului.

Răspândirea culturii este, oricum, pentru Virgil I. Bărbat, cheia de boltă a soluționării problemelor de dezvoltare a României. El a luat pe cont propriu o argumentare pe care Max Weber o consacrase în sociologie, care vede o dependență strânsă a societății de acțiuni și a acestora de felul în care oamenii trăiesc realitatea, fel dependent, la rândul său, de cultura împărtășită. Spus cât se poate de direct, România nu se va putea moderniza dacă nu sunt moderne chiar mijloacele culturale pe care le pune în lucru.

Pentru români, două solicitări istorice devin – în concepția lui Virgil I. Bărbat – chiar imperativ de neocolit. Primul este înlocuirea tentației „pesimismului” și a „concepției tragice a existenței”, cu „principiul înnoirii permanente a claselor conducătoare prin elemente destoinice venite de jos” (Virgil I. Bărbat, *Dinamism cultural*, p. 6). „Sancțiunea sănătoasă pe care acest principiu o dă meritului și nemeritului” este cea care ține trează conștiința posibilului și motivează acțiunea. Al doilea imperativ este trecerea de la înțelegerea elitistă a culturii la înțelegerea ei în profunzime democratică. În lumina acesteia, „problema culturii nu mai este o preocupare de specialiști numai. Ea este problema

poporului întreg, problema cea mare a fiecărui popor, în ea mijind răspunsul la toate întrebările, mari și mici, ale vieții omenești. De aceea, problema culturii va trebui să iasă din cadrul strâmt al vechilor instituții de cultură și să ia locul în centrul vieții, devenind focarul de la care să se încălzească toate manifestările vieții. În felul acesta, instituțiile de cultură, ele înseși, vor trebui să devină copilul răsfățat, templul de voință, al popoarelor moderne” (Ibidem, p. 6). Virgil I. Bărbat susținea fără ezitare că „schimbarea cea mare, singura care va face din poporul românesc un popor cu adevărat la înălțimea constituției lui, rămâne tot răspândirea culturii. Numai aceasta va putea înlătura definitiv guvernele rele din țară” (Ibidem, p. 225). De aceea, urgențele României, devenită instituțional democrație, sunt, în opinia sa, eminamente culturale.

În consecința conceperii culturii drept condiție a dezvoltării moderne, Virgil I. Bărbat a lansat în România tema reorientării școlii. El considera că „dintr-o școală a cărții, școala noastră trebuie să ajungă cea mai înaltă școală a vieții”, „întocmindu-se după nevoile și firea poporului de la noi” (Ibidem, p. 9). El era convins că modernizare înseamnă raționalizare, iar „aceasta reclamă, într-adevăr, să se facă tot posibilul, în vederea valorificării sau scoaterii la lumină și a utilizării maxime a tuturor forțelor

omenești de care dispune o țară” (Ibidem, p. 204). Și chelnerul, și oricare om care exercită o muncă, oricât de simplă pare, se cuvine prețuit pentru ceea ce izbutește să facă, nu în funcție de profesiunea sa.

El a considerat că viziunea americană, după care „un popor care are dreptul să se guverneze trebuie să fie instruit” este de luat ca fir călăuzitor în deciziile de politică culturală (Ibidem, p. 42). El a elogiat reforma școlară a lui Spiru Haret, ca „început” bine orientat al „operei de înălțare a culturii naționale”, prin îndreptarea școlii spre toți cetățenii, și a propus completarea acestei reforme. El a fost de părere că în treburile școlii „opinia poporului” trebuie să conteze, dar „specialistul” are greutate hotărâtoare (Ibidem, p. 26). „Ceea ce ne rămâne să facem acum – scria el – este să lărgim și bazele culturii, întinzând-o la tot poporul și înfrățind-o cu acesta” (Ibidem, p. 20).

În acest scop, Virgil I. Bărbat și-a asumat mai multe inițiative, unele după modelul impactului exemplar al învățământului american în viața societății, cum a fost cea mai cunoscută acțiune a sa – crearea „Extensiunii universitare” de la Cluj (1924), ca instituție menită să concretizeze rolul social al universității. „Extensiunea universitară – argumenta Virgil I. Bărbat – nu ambiționează să facă savanți sau pseudosavanți. Ea nu

ambizionează decât să ajute pe fiecare om să devină un adevărat «om modern» adică un om care să înțeleagă tot mai bine realitatea din jurul lui, locul lui în ea, felul și necesitatea idealurilor în această realitate, precum și drumul cel mai potrivit pentru împlinirea acestor idealuri. Fiecare om trebuie să devină un punct viu, o legătură dinamică între baza și vârful piramidei culturale a poporului întreg. Iar pentru aceasta trebuie multe, dar printre toate, trebuie tot mai mult și conștiința acestei legături” (Virgil I. Bărbat, Florian Ștefănescu-Goangă, *Extensiunea universitară*, Editura Extensiunea universitară, Cluj, 1925, p. 41-42). Altfel spus, numai cu oameni conștienți deopotrivă de libertățile și de răspunderile lor se poate asigura dezvoltarea în forma modernizării.

Virgil I. Bărbat a îmbrățișat programatic soluția democratizării. El știa foarte bine cât de mari sunt discrepanțele din societatea României și cât de mult este de făcut pentru a-i ridica cultural pe cei socotiți de jos. Acestei ridicări el i-a consacrat cea mai mare parte a reflecțiilor sale. El a fost, însă, tot atât de conștient de răspunderea celor care ajung să-i conducă pe ceilalți – în fapt, de nevoia unei vaste reconsiderări a profilului elitei politice și culturale ce conduce în societate. Observațiile de la care a plecat sunt profunde și bat adânc în istorie.

Virgil I. Bărbat a sesizat carențele de formare culturală a politicianilor din țara noastră, care îi fac pe aceștia să caute titluri academice după ce au ajuns în funcții. „La noi, politicienii ajung specialiști: miniștri de industrie, de lucrări publice, de instrucție și așa mai încolo. În alte părți, specialiștii ajung miniștri și uneori șefi de stat. O diferență care spune multe, nu?” (*Dinamism cultural*, p. 185). Carențele politicianilor au și alt aspect. „Adăugați acum, la toate cele spuse mai în urmă și concesiile, tragerile pe sfoară, bucatăria întreagă în sfârșit, necesară mersului înainte al mașinei unui partid și veți înțelege prăpastia dintre oamenii lumii formelor și aceia ai lumii interne, dintre politică, așa cum ne-a format-o lumea modernă, și cultură” (Ibidem, p. 215). El a semnalat carierismul care a cuprins politicienii, care face ca aceștia să ignore, după instalarea în funcții, opinia celorlalți, cerându-le de fapt „supunere orbească”, în vreme ce ei se ocupă de „îmbogățirea prin politică” (Ibidem, p. 207).

Teza lui Theodore Roosevelt, din celebrul discurs al președintelui american la Universitatea din Sao Paolo, după care „civilizația” presupune „caractere”, iar „caracterul” reunește „craiajul”, incluzând „inițiativa”, „cinstea” și „bunul-simț” (Ibidem, p. 207) a fost împărtășită manifest de Virgil I. Bărbat. El a acuzat energic „oportunismul bizantin”, care face ca la noi cărturarul

să se adapteze la împrejurări, în loc să judece independent și să promoveze o opinie proprie și responsabilă față de interesul public (Ibidem, p. 218). El a acuzat lipsa angajării în cauze publice din rândurile profesorilor universitari, ca și ale tinerilor titrați, în termeni severi: „dacă profesorii universitari ne-au dat icoana senilității timpurii a intelectualității române, masa cea mare a absolvenților școlilor noastre medii și superioare ne-au dat-o pe cea a senilității noastre morale” (Ibidem, p. 206). El a arătat că o societate nu-și rezolvă problemele dacă oamenii se consideră pe sine doar simpli „funcționari” într-un angrenaj de care răspunde mereu altcineva și că „fuga din fața luptei” cu asprile situațiilor nu se poate justifica (Ibidem, p. 207).

Autorul *Dinamismului cultural* a sesizat cu toată claritatea că „teoria formelor fără fond”, care a întreținut dezbaterile asupra stărilor de lucruri din țară, nu este destul de profundă. Ceea ce a contat în istoria României – după părerea lui Virgil I. Bărbat – a fost împrejurarea că „fondul” nu a fost atins prin măsuri destul de hotărâte, care să deschidă posibilități pentru oamenii din diversele straturi de a se exprima în treburile societății și de a înprospăta la timp garniturile de conducere și elitele culturale (Ibidem, p. 212).

Virgil I. Bărbat avea înzestrarea, inclusiv de natura formării intelectuale (ceea ce rămâne, totuși, rar la noi!), încât să elaboreze una din concepțiile de referință din țara noastră în temele de care s-a ocupat. Timpul nu a avut, însă, destulă răbdare cu el, încât potențialul său, pe care reușise, totuși, să-l facă sesizabil, nu s-a valorificat până la capăt. Chiar și așa stând lucrurile, ceea ce el a început și a conturat îi asigură, atunci când i se vor fi republicat scrierile, un loc printre capetele cele mai lucide, mai pregătite să exprime opinii calificate și mai responsabile din cultura română a epocii moderne. Cu siguranță, printre capetele care au deschis drumuri ce nu au fost, poate, continuate, dar care au trebuit să fie redescoperite.

Bunăoară, chiar în instituția în care Virgil I. Bărbat s-a consacrat, Universitatea clujeană, a trebuit să elaborăm interpretarea operei de răscruce a lui Nietzsche (vezi Andrei Marga, *Die Philosophie der europäischen Einigung*, Cluj University Press, 2009, pp. 59-108), dar monografia lui Virgil I. Bărbat rămâne cea care deschide tema. Am cercetat sistematic cultura americană (vezi Andrei Marga, *Reconstrucția pragmatică a filosofiei*, Polirom, Iași, 1998), dar Virgil I. Bărbat a inițiat la noi acest câmp de reflecție. Am procedat la schițarea unei teorii a modernizării (vezi Andrei

Marga, *Raționalitate, comunicare, argumentare*, Dacia, Cluj, 1992), dar aveam să descopăr mai târziu că Virgil Bărbat a ajuns la această tematizare. Am dat seama de cotitura culturală a lumii civilizate (vezi Andrei Marga, *Die kulturelle Wende*, Cluj University Press, 2005), dar aveam să aflui ulterior că Virgil I. Bărbat a înaintat pe direcție. Am argumentat continuu pentru o sociologie ce-și desfășoară discursul, cu instrumente desigur diferite de cele ale istoriei sau filosofiei, până la a face inteligibilă societatea în care trăiesc oamenii (vezi Andrei Marga, *Diagnoze. Articole și eseuri*, Eikon, Cluj-Napoca, 2008, și altele). Am considerat că ține de logica lăuntrică a unei cercetări sistematice să dea analiza propriei societăți (vezi Andrei Marga, *România actuală (Diagnoză)*, Eikon, Cluj-Napoca, 2011), dar aveam să observ că Virgil I. Bărbat ajunsese în acest punct. Am văzut în educație cheia asanării României și mi-am asumat o reformă condusă de abordări inspirate de un raționalism pragmatist (vezi Andrei Marga, *University Reform Today*, Cluj University Press, 2005), dar Virgil I. Bărbat era deja pe direcție. Am criticat demisia morală a intelectualității și moravurile degradate din politica românească (vezi Andrei Marga, *Sincronizarea culturii române. Un proiect*, Tribuna, Cluj-Napoca, 2012, și altele), dar abia recitind toate scrierile publicate de gânditorul

clujean, pentru a documenta textul de față, mi-am dat seama că Virgil I. Bărbat aruncase o privire adâncă în aceste fenomene. Și multe altele.

Analizele lui Virgil I. Bărbat nu numai că au deschis direcții care, deși nu au fost continuate nemijlocit, au trebuit să fie redescoperite, dar a și formulat soluții care, la o abordare serioasă, nu pot fi ocolite. Din păcate, la noi nu există obiceiul de a inventaria punctele de vedere, fie și în vederea examinării ulterioare, și de a învăța din istoria abordărilor unei teme. Dar, dacă va fi la un moment dat asemenea inventar, atunci punctul de vedere al lui Virgil I. Bărbat va conta ca unul profilat. Aș putea exemplifica această evaluare cu fiecare dintre abordările sale, în mulțimea temelor de care s-a ocupat: Nietzsche, America, modernizarea, starea României, importanța educației, rolul elitei culturale, carențele politicii românești, etica intelectualilor etc. Rămân aici doar la exemplul educației.

România a fost dominată, pe rând, de variate puncte de vedere. De pildă, Spiru Haret cu educația în slujba cultivării poporului, 1948 cu educația „de clasă”, 1989 cu educația dezideologizată, 1998 cu reforma recuperatoare și de compatibilizare cu țările de referință, 2004 cu educația populistă, 2012 cu educația neoliberală. Virgil I. Bărbat, așa cum atestă scrierile sale, poate fi și acum inspirator cu privi-

rea educației prin prisma scopurilor sociale, dar în legătură cu o cultură deschisă și sigură, cu o educație orientată spre formarea de personalități care dispun nu numai de competențe, ci și de caracter. În dezorientarea din educația actuală a României ar fi foarte util să fie recitite scrierile autorului *Dinamismului cultural*. Iar în degradarea vieții publice din țară, a-l studia și înțelege pe Virgil I. Bărbat poate fi mai mult decât încurajator.

Avem acum datoria să-l edităm și să-l cercetăm monografic pe Virgil I. Bărbat. Un doctorand ar putea face

performanță cu asemenea întreprinderi, restabilind astfel în interesul general figura unui gânditor prolific în idei. Doar că – așa cum s-a putut constata și până acum, din caracterul excesiv de sumar al articolelor ce i s-au dedicat – ne trebuie un doctorand care stăpânește în același timp româna, germana, franceza și engleza și are la activ incursiuni în culturile pe care le-a frecventat eminentul gânditor. Nu este ușor de găsit un doctorand cu o asemenea dotare, dar timpul nu s-a sfârșit.